

కథా గోచ్ఛము

నాలుగవ భాగము

రవీంద్రనాథ ఠాకూర్

కారుమూరి వైకుంఠరా

400 చతుర్థాక్షరములు

చిత్రము

ప్రచురణ: శ్రీమంతులు:

కారు మూరి వైకుంఠరావు

490 తిరునామము పైకొండ

మద్రాసు

శ్రీశైలారతి గ్రంథమాల—

కథాగుచ్ఛము

నాలుగవ భాగము

1949

మొదటి పేజీ రూపాయలు

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్,

292, ఎస్.జే.రోడ్, చెన్నై.

వి ష య సూ చి క

పుట.

మానభంజనం	...	౧
క ఒక్కరాత్రి	...	౨౨
ముక్త వయస్సు	...	౩౩
పోస్తు మాట్ట	...	౭౬
హస్తీ	...	౯౦
తిరుదు వెర్రి	...	౧౧౪
ముక్తి	...	౧౪౦
మహామాయ	...	౧౬౦

మా న భంజనం

రమానాథశీలుగారి మూడంతస్తులమేడలో, మీది అంతస్తుగదిలో ఉండేది గోపీనాథ్ శీలుభార్య, గిరిబాం. పడక గది దక్షిణద్వారానికి ఎదురుగా తొట్టెలలో కొన్ని గులాబీ మొక్కలూ మల్లిమొక్కలూ ఉన్నవి. దాబా చుట్టూ ఎత్తు గోడలున్నవి, కాని బయటికి చూడడానికి వీలుండేటట్టుగా ఆ గోడలలో అక్కడక్కడ ఖాళీలు ఉన్నవి. శయనగృహంలో విచేతనస్థిల చిత్తరవులు, రకరకాల దుస్తులు ధరించినట్టు కొన్నీ, దుస్తులులేకుండా కొన్నీ, చట్టాలుకట్టి, గోడలకు వేల గొట్టి ఉన్నవి. కాని లోనికిప్రవేశించే ద్వారానికి ఎదురుగా నున్న నిలువుటబ్బములో పడుతూఉండే మహారాజగారుచేతి యొక్క ప్రతిబింబము, గోడలకుకట్టిన ఏబామ్మకి సౌందర్యములో తీసిపోదు.

ఆమె సౌందర్యము ఆలోకర్తలబాగున, స్వభావంగమనము వచ్చినచైతన్యంలాగున, అకస్మాత్తుగా వచ్చి మనసు కొట్టుతుంది, కొట్టి వివశంచేసేయగలది. ఆమె మన కంటపడగానే ఇట్లాంటిసౌందర్యము చూడడానికి బుద్ధిమై రాలేదే అని మనకు తోస్తుంది. ఆ రూపును మనము ఎక్కడా ఎన్నడూ చూచిఉండము.

గిరిబాల లావణ్యోచ్ఛ్వాసముతో తనంగిత మవ్రుతున్నది. మదిరములోని ఫేసము ఏవిధముగా పాత్రలోనుంచి పొంగి పై నవడుతూ ఉంటుందో, అదేరీతిని ఆమె నవయకావసము, ఆమె ముగ్ధసౌందర్యము, సర్వాంగాలనూ నింపి పొంగి పడుతున్నది. ఆమె చీరకట్టులోనూ, ధరించే ఆభరణాలలోనూ, కంకణకింకణములోనూ, మెడవిరుపులోనూ, చంచలగమనము లోనూ, చేతులవిసురులోనూ, ఉజ్వలవృష్టిలోనూ—దేనిలో చూచినా ఆమె లావణ్యముయొక్క విరగబాట కనబడుతుండేది.

సర్వాంగాలలోనుండి ఊగుతున్న లావణ్యమిదిర ససము ఆమెకు సమా ఎక్కిస్తుండెను. తేతరంగుచీరతో తన నిండుశరీరాన్ని ముస్తాబుచేసి, ఆకావణంగా చంచలమైన మనస్సుతో, డాబామీదను ఇటూ అటూ తరుచు పచారిస్తూ కనబడేది. తనలోపల పుట్టుతున్న అశ్రుతనంగీతముయొక్క తాళానికి ఆమె అంగప్రత్యంగాలు సృత్యంచేయ కోరుతున్నట్టుండెను. అంగాలను నానారీతుల నిలుపుతూ, ఆడించుతూ, విసురుతూ ఉండడమే ఆమెకు ఆనందకరముగా ఉన్నట్లుండెను. నలుదిక్కులా తరంగాలు పుట్టించి, వాటి చిత్రవిచిత్ర మాతప్రతి మాతాలవల్లకలిగిన గగుర్పాటును అనుభవిస్తూ, ఆనందిస్తూ ఉండేది. హఠాత్తుగా చెట్టునుండి ఒక ఆకుని లెంచి కుడి చేతితో ఆకాశమువేపు ఎగరవేశేసేది. ఆమెగాజులు ఘల్లు ఘల్లుమనేవి, పైటచెంగు ఎగిరేది, ఆ సులలితబాహుభంగి,

కాని పెద్దలయిన కొత్తరికం భర్తవల్ల ఆమె చాలా ఆదరంపొందేది. అతడప్పుడు స్కూల్లో చదువుతుండేవాడు, పెద్దవాళ్లు మధ్యాహ్నం నిద్రపోతూఉంటే, దొంగతనంగా స్కూలునుంచి పారిపోవచ్చి భార్యతో ప్రణయాలాపం చేస్తూ ఉండేవాడు. ఇద్దరూ ఒక్క-ఇంట్లోనే ఉన్నా, ఆధికవిలువగల చక్కని లెటరుపేటర్లు తెచ్చి, భార్యకు ఉత్తరాలు వ్రాస్తుండేవాడు; స్కూలులో తనన్నేహితులను అతిగర్వంగా ఆ ఉత్తరాలు చూపిస్తుండేవాడు. లేనికారణాలు కల్పించి భార్యతో ప్రణయకలహాలుచేసి ఆనందిస్తుండేవాడు.

అట్లా ఉంటూఉండగా తండ్రి మరణించడం సంభవించి, గోపీనాథ్ ఇంటికి పెద్దలయినాడు. పచ్చికర్రకు అతిత్వరలో పురుగుపట్టేస్తుంది; అలాగునే అల్పనయస్సులో ఇంటికి యజమానైన గోపీనాథుని అనేక సరపురుగులు పట్టుకొన్నవి. అంతఃపురానికి గోపీనాథుని రాకపోకలు క్రమక్రమంగా తగ్గిపోయినవి, రాకపోకలు ఇతరచోట్లకు ప్రారంభమైనవి.

నాయకునిపదవిలో ఉండడంవల్ల మనుష్యుడు పొంగల ఉత్తేజనం అనేకులను ఆకర్షిస్తుంది. అది ఒకనిపామోస్తురు, లెళ్లులేనిప్రజలపై తన ప్రభావాన్ని విస్తరింపజేదామని మర్జయమైన కోరిక నెహాలియన్ కి ఉండేది అంటారు. మనఇంట్లో చిన్నసభను ఏర్పరిచి, ఆ సభ్యులకు చిన్ననాయకుడు ఔబామని మనకుఉండే కోరికకూడా ఆ జాతిదే. చిన్న అస్థాన మొకటి

సృజించి, పనికిమాలిన పెద్దమ్మలను పదిమందిని జమచేసి వాళ్లకు నాయకుడయి వాళ్లు 'బేష్ బేష్' అంటూఉంటే అపరిమితానందము పొందేవాళ్లు చేలామంది ప్రపంచంలో ఉన్నారు. ఆ ఉత్తేజసముచే ఆకర్షించబడి ఎంతమంది తమ ఆస్తులను అమ్ముకొని, ఋణాలపాలై, నీతిమార్గము వదులుకోడానికి సంసిద్ధురౌతున్నారు.

తన చిన్నసభకు ఆధ్యక్షుడైనాడు గోపీనాథుడు, ఆ గౌరవం అతన్ని ఉన్నత్తునిచేసింది. ఆ సంఘములో రోజుకు రోజూ కొత్తగా కీర్తి, గౌరవమూ సంపాదిస్తుండెను. ఏవిషయంలోనూ ఇంత ప్రతిభాశాలి మరి ఉండడు అని ప్రతివాని నోటా విని తన కర్తవ్యాన్నీ, తన సుఖదుఃఖాలన్నీ, పూర్తిగా మరిచిపోయి, నదీప్రవాహములోని సుపిలాగు రాత్రింబగళ్లు గిరగిర తిరగడం మొనలుపెట్టాడు.

ఇవతల, జగత్తును జయించగల సౌందర్యంతో గిరిబాల తన శయనగృహసూన్యసింహాసనముమీద కూర్చొని ప్రజాహీన అంతఃపురరాజ్యాన్ని పరిపాలిస్తుండెను. భగవంతుడు ఆమె చేతిలో రాజనండం ఉంచాడని గిరిబాల నమ్మకం. మేడగోడ టిటికీలలోనుంచి కనబడుతుండే సువిశాలజగత్తును కేవలం కనుచూపులతో తాను జయించిరాగలదని గిరిబాల విశ్వాసం. తాని ఒక్కమనిషీనైనా ఇప్పటివరకు జయించలేకపోయింది.

మంచి రసికతలగలదాసి ఒకఆమె గిరిబాలదగ్గర ఉండేది,

ఆమెవేరు సుధ—సుధాముఖి; దాని చక్కగా పాడేది, పృథ్వీం చేనేది. పద్యాలు వ్రాసేది, గిరిబాల రూపుచూచి పొంగి పోయేది. అద్భుతమైన ఆ సౌందర్యము ఆ భర్తవంటి అరసిమని చేశపడి వృథాఅయిపోతున్నదని దుఃఖించేది. ఈ సుధ లేక పోతే గిరిబాలను తోచేదికాదు, ఉండిఉండి సుధను బినిచి నానారకాలుగా తిరగాబోయిందేసి తన ముఖలాసాన్ని గురించి ఆమెతో వాదనచేస్తుండేది; మధ్యమధ్య సుధాముఖి అభిప్రాయాలకు విరుద్ధంగా మాట్లాడి, ఆమె అబద్ధాలతోను అనీ, స్త్రీత్రపాతకురాలుఅనీ, అనేది. సుధ తాను చెప్పేవంతా మనస్ఫూర్తిగా నమ్మే చెబుతున్నానని బట్టిపెట్టుకొని చెప్పేది. ఇదంతా గిరిబాల ఎరిగినదే, కనుక ఆమెలో వద్దకం కలిగించడానికి ఆప్టేనేపు వట్టేదికాదు. అయినా సుధ పొగడత వింటే ఆమెశరీరంలో పులకరింపు పుట్టేది.

సుధ ఒకపాట పాడి గిరిబాలకు తరుచుగా వినిపించేది. దాని మొదటిచరణము—పారాణితో ఎర్రగాడున్న తన అనింద్య సుందర పాదపల్లవముల స్తనమే దాని గిరిబాల అనుకొనేది; తన పాదపల్లవములనగ్గిర దాసుడు పడిఉండి నట్లు ఆమె మనోనేత్రానికి కనబడేది. కాళ్ళగజ్జెలతో జయ గానము చేసుకొంటూ ఆమెడమిద, ఆ శూన్యతలో, ఆమె తిరుగుతూ ఉండడమే కనబడేది కాని, ఆపాటలో ఉదహరించినట్టుగా తన స్వాతంత్ర్యాన్ని నడులుకొని దాసు డెవదూ ఆమె చరణకమలములపదట కనబడలేదు.

గోపీనాథుడు దాసుడయి పడిఉండడము గిరిబాల పాదాలదగ్గర కాదు; “లవంగ” అని పేరుగల రమణియొక్క పాదపద్మములకడ. ఆమె నాటకాలలో అభినయించేసేది. ఆమె స్టేజిమీద అత్యద్భుతముగా మూచ్చుపోయేది; వెళ్ళివెళ్ళి మాయవీడుపు వీడుస్తూ, ముక్కుతో, “ప్రాణనాథా” “ప్రాణేశ్వరా,” అని సగముసగము ఉచ్చారణచేస్తూ ఉండేది—అది చూచి, వేస్తుకోట్లూ, పూలమేజోట్లూ తొలుగుకొని, పలచని ధోవతులు కట్టుకొని ఫస్ట్ క్లాస్ కుర్చీలమీద కూర్చున్న దర్శకమండలి ఆవేశంతో, “ఎక్స్ లెంట్, ఎక్స్ లెంట్!” అని కేకలు వేసేవారు.

ఈ అభినేత్రిలవంగయొక్క అద్భుతశక్తిని గురించి భర్తనోట గిరిబాల ఇంతకుపూర్వము అనేకసార్లు విన్నది. భర్త అప్పటి కింకా పూర్తిగా పలాతకుడు కాలేడు. లవంగచే అతడు ఇంత ఆకర్షించబడుతున్నాడని అప్పటికి గిరిబాల ఎరగదు. అయినా ఆమెకు అసూయకలిగింది. తనకులేని మనోహరజనీవిద్య ఇంకెవరికైనా కలదని తెలిస్తే ఆమె సహించలేకపోయేది—ఈర్ష్యకలిగింది. కుతూహలము పుట్టి ధయేటసకు తీసుకువెళ్ళ మని భర్తను ఆమె అనేకసార్లు కోరింది, కాని అతని అనుమతి సంపాదించలేకపోయింది.

చివరకు ఒకనాడు టిక్కెట్టురు డబ్బుచ్చి, సుధను పంపింది,

అభినయం చూచిరమ్మని. దాని చూచినన్ని “రామ రామ”, అంటూ ముక్కుమూతీ విరుచుకొంటూ, మగవాళ్లమనస్సులను ఆకర్షించడానికి ఆక్కడినటులు చేసే అభినయం కొంచెము కనపరిచి, ఆ నటులు ఎంత కురూపినులో, అక్కడి వ్యూహారమంతా ఎంత ఆసహ్యకరంగా ఉంటుందో సవిస్తరంగా చెప్పింది. విని గిరిబాలమనస్సు మహా కలతజెందింది. కాని భర్త ఆమెను పూర్తిగా విడిచివెట్టి లవంగ వెంట పడగంటితే, ఆమెను కొంచెము సందేహం కలిగింది, సుధాచెప్పినది నిజం కాదేమో అని. తనమాట గిరిబాల నమ్మడం లేదని పూచి సుధ సగముకాలిన కర్రదిమ్మకు చీరకట్టిస్తే ఏలాగుఉంటుందో లవంగి ఆలాగు ఉంటుంది అని, యజమానురాలి పాదాలు ముట్టుకొని చెప్పింది. ఆలాంటి స్త్రీ, తనభర్తను ఎట్లా ఆకర్షించగలిగిందో గిరిబాల నిర్భయించలేకపోయింది, కాని ఆమె అహంకారానిఁమాత్రం దెబ్బతగిలి బహుబాధపడుతుండెను.

ఒకనాడు సుధను తోడ్చుకొని నాటకము చూపడానికి వెళ్లింది—నిషేధింపబడ్డవని చేయబోతున్నప్పుడు మనకు బహు ఉద్రేకంగా ఉంటుంది. గిరిబాలహృదయంలో కంపము పుట్టింది. అప్పుడు ఆమెకంటే దీక్షమయమైన ఆ లోకసముద్రమూ, హృద్య సంగీతాలతో ముఖరిత మాతున్న ఆనాటకశాలా, చిత్రవిచిత్రమైన తెరలు వేలగట్టిఉన్న ఆ రంగభూమి—ఇవన్నీ ఆ తొట్టుపాటుతోఉన్న గిరిబాలకు బహు అద్భుతంగానూ అపు

రూపమైనవిగానూ కనబడ్డవి. గోడలమధ్యనున్న ఆమె-నిష్ఠన నింకొకటి అంతానుగ్రహించి ఈ రమ్యమైన ఉత్సవస్థలానికి నచ్చిపోయింది. అంతా ఆమె కంటికి ఒక స్వప్నంలాగు కనబడుతుంది.

ఆ నాటిరాత్రి “మానభంజనం” అనే ‘ఆపే రా’—సంగీత నాటకం—జరగబోతోంది. ఘంటవాగింది, వాద్యం ఆగింది, నిర్దేశాలు రెప్పపాటులో మాటలు మాని నిశ్శబ్దంగా పూర్ణమైపోయాయి. స్టేజిముందరి దీపాలకంటి అధికమయింది, తెరలేచింది. చక్కగా ముస్తాబయి కొంపకుబాలికలు నృజాంగనల వేషము వేసికొని పాటుతూ సృష్ట్యము చేస్తూ రంగభూమి మీదకి వచ్చారు. నిర్దేశాలు, మెచ్చుకొంటూ, వేసినకేకలతోనూ, చప్పులతోనూ నాట్యశాల ఉండిఉండి కంపిస్తున్నట్లు ఉంది. గిరిబాల సమూహంలాంటి ఉద్రేకంతో ఆమెరక్త ప్రవాహములో పెద్దఅలలు పుట్టినట్లుయింది. ఆ దీపాల యొక్క ఆధరణాలయొక్క తళుకునల్లా, అకేకలనల్లా గిరిబాల, అప్పుడునున్నాను, తన సంసారమూ తన సంఘమూ—అన్నీ మరచిపోయింది. సాంఘికనియమాన్ని కరిగి మనోహరమైనగానూ తనను బంధపీడనము వేసినవని ఆమెకుతోచింది.

సుధ మధ్యమధ్యనచ్చి, “ఇక వెళ్లిపోదాము రా, అమ్మా! ఖాబుగారు చూచారంటే చాలా ప్రమాదము,” అని అంటూ

ఉండెను. గిరిబాల వినిపించుకొలేదు, ఆమె మనస్సులో ఇప్పుడు భయమన్నది లేదు.

అభినయం నడుస్తున్నది—అభిమానానికి చెబ్బుగిరి రాధకు పౌరుషము కలిగింది, కృష్ణుడు ఎంతో వేడుకొంటాడు కాళ్లు పట్టుకొంటాడు, స్త్రీస్తాడు, ఏడుస్తాడు—కాని ఏమీ ప్రయోజనం ఉండదు. గిరిబాల హృదయం గర్వంతో పొంగిపోయింది. కృష్ణుని అవమానంచూచి, తాను రాధలయితో స ప్రతాపాన్ని ఊహించుకొంటూ తృప్తిపొందింది. ఆమె అవమానింపబడి ప్రతిత్యజంబున ఇల్లాలు. అయినా అప్పుటి పట్టుకు ఆ సంగతి మరచి తనకు కూడా జాలి తీసుకొని వచ్చింద గల శక్తి ఉన్నదని ఆమె అనుకున్నది. పౌరుషానికి గల దుర్దాంత ప్రతాపాన్ని గురించి గిరిబాల ఇదివరకు విని ఉన్నది. విని ఊహించుకొనేది. కాని నేను ఆ పిపాలకాంతిముందర, మనోహరమైన పాటలతో ప్రతిభ్యనిస్తున్న రంగభూమిమీద, స్వయంగా తనకళ్లతో తానే చూచింది, నిజాతో స్పృశించింది.

చివరకు తెరపడ్డది, పిపాలవెలుగులు తగ్గింది, ప్రేక్షకులు మెల్లిమెల్లిగా నాటకశాలనుండి బయటికి పోతున్నారు. కాని గిరిబాల మెదలకుండా కలగంటున్నదానివలె కూర్చునిఉన్నది, లేచి ఇంటికి వెళ్లవలెనని ఆమెకు తట్టలేదు. నాటకము అంత ముయిందని ఆమెకు తోచలేదు, మళ్లీ తెరలేస్తుంది అన్నట్టుగానూ, శ్రీకృష్ణుని పరాభవముతప్ప జగత్తులో ఇంకేవిషయమూ

లేదన్నట్లుగానూ, కూర్చోనిఉండెను. సుధ వచ్చి, “లే అమ్మా, ఆలాగు కూర్చున్నావేమిటి? దీపాలు ఆర్పి తలుపులు మూసేస్తారు,” అని అన్నది.

చాలా రాత్రియైంది, గిరిబాల ఇంటికొచ్చి పడకగది లోక పెట్టింది. మూలను దీపమొకటి మిణుకు మిణుకు మంటుండెను, గదిలో ఎవరూలేక, ఇంట్లో ఎటువంటిశబ్దమూ లేదు, ఖాళీమంచానికి కట్టిన పాత దోమతెర గాలిక కదిలుతుండెను. సంసారం ఆమెకు రహస్యంగానూ సాంపర్యరహితంగానూ కనబడడం ఆరంభమయింది. సాంపర్యంతోనూ, సంగీతంతోనూ, కాంతితోనూ నిండిఉన్న ఆల్లల మెక్కడ, ఈటెచ్చ సంసార మెక్కడ! దీనిని, జగత్తును కేంద్రస్థలముగా చేసి, ఇక్కడినుంచి తన పహిమను విరాజిల్ల చేయగలదూ? ఇక్కడ తానొక, ఎవరూ ఎరుగని, అచమానితస్త్రీ మాత్రమే కదా!

అప్పటినుండి ఆమె ప్రతివారమూ ఖచ్చితమైన వెళ్లడం మొదలుపెట్టింది. ఇది రానురాను మొదటనుంచీ వ్యామోహం తగ్గినోయింది. నటనటుల రూపూ, వాళ్లు ముఖాలకు పూసుకొనే రంగులూ, వాళ్ల దొంగవట్టులూ, దొంగప్రేమాన్ని తెలుసుకొన్నది. అయినా నాటకమంటే అభ్యాసమయిపోయి వెళ్లడం మానేదికాదు. రణభేరి వినగానే యోధుని హృదయం నృత్యంచేస్తుంది, అదేవిధంగా

స్త్రీజిమీదనుండి తెరలేచేసరికి గిరిబాల హృదయంలో ఆందోళన పుట్టేది. సంసారానికి దీనికి ఎంతదూరము, ఎంత వ్యత్యాసము! అతెనుండరంగానూ, ఎత్తుగానూ ఉన్న వేదిక, బంగారు రంగుపూయబడి, చిత్రపటాలతో ఆలంకరించబడి, కావ్య సంగీతాలతో నిండిఉన్న మాయలోకము—ఎటుచూచినా దీపమాలలు, లెక్కలేనంతమంది ప్రేక్షకుల ముగ్ధనేత్రాలు! విశ్వవిజయినిలయిన సౌందర్యరాజ్ఞికి ఇటువంటి శూన్యసింహాసనమరి ఎక్కడ దొరకగలదు?

తన భర్త నాటకశాలలో ఒకానొక సటియొక్క అభినయంచూచి ఉన్నట్టుడవుతుండడం మొట్టమొదట చూచిన నాడు, గిరిబాలకు భర్తయొడల భరించలేని అసహ్యం కలిగింది. “నా భర్త నా రూపుచే అకర్షించబడి, లెక్కలుకాలిన వత్తంగం వలె వచ్చి నా శాశ్వదగ్గర వడినయెడల, నా పాదాలతో అతనిని దూరముగా తోసివేసి, నా పౌరుషం నిలుపుకొని వెళ్లిపోగలిగితే, అప్పుడే నా వ్యభిచారిత్వమూ నా వ్యభిచారికావనమూ సార్థకమవుతవి,” అని గిరిబాల క్రుంగుతున్న తనమనస్సులో అనుకొనేది.

కాని ఆ శుభదినం ఇంతకంతకు దూరమౌతున్నట్టుండెను. ఇప్పుడు గోపినాథునివర్సనమే దుర్లభమయింది. తుపానుగాలిని కొట్టుకొనిపోతుండే ధూళిధ్వజంలాగు తానూ తనదళమూ ఎక్కడెక్కడ తిరుగుతున్నారో గిరిబాల ఎరగనే ఎరగదు.

వైత్రమానంలో వసంతపౌర్ణమినాడు గిరిబాల. వాసుతిరంగు చీరఓకటి కట్టుకొని చాబామిద కూర్చొని ఉన్నది, దక్షిణపుగాలికి వైటచెంగు ఎగురుతున్నది. ఇప్పుటికి కొన్నాళ్లయింది భర్త ఇంటికి రావడమేలేదు, అయినా గిరి బాల పూర్వం మోస్తరుగానే రోజూ కొకచీరా రోజూ కొక ముస్తాబూ మానలేదు. ముత్యాలూ వజ్రాలూలాపిన ఆభరణాలు జణజణమంటూ ఆమెకు ఉన్నానం కలిగించేవి, ఘుల్లుఘుల్లుమని శబ్దంచేస్తూ ఉండే ఆభరణాలు నలు దిమ్మలా అలలను పుట్టించేవి. నేడు చేతికి బాజుబందు పెట్టుకొని ఉన్నది, మెడలో ముత్యాలూ కెంపులూ కలిసిఉన్న హారమం, ఎడమచేతి చిరుకెనవేలి నీలముత్యాచిన ఉంగరము. సుధ ఆముత్యకాళ్లదగ్గర కూర్చొని, రక్తకలువలలాగునఉండే అత్యంతసరమనీయమైన గిరిబాల సావాలవైని, ఉంపిఉంపి చేతులువేస్తూ, సరళప్రేమతోనూ, ఆదరముతోనూ, ఈవిధంగా అంటూఉండెను.—“అమ్మా నేనే పురుషుణ్ణి అయిఉంటే నీ రెండుపాదాలూ నాగుండెమీద పెట్టుకొని చచ్చిపోయి ఉంటాను.” స్త్రీత్రము విని గిరిబాల పొంగిపోయి, సస్వతూ, “నీవు చచ్చిపోతే నే నిక్కణ్ణి కాళ్లు చాచును హరిచ్చిగలిగి ఉంటాను?” అని అనేది.

నింటవెన్నెలలో, ఆ నిర్జ్ఞామైన చాబామిద కూర్చొని సుధ ఆ మునపటిపాట పాడుతున్నది.

రాత్రి పదిఘంటలయింది. ఇంటిలోని అందరూ భోజనాదులు ముగించి పడుకోడానికి వెళ్లారు. అట్టచుతో గుమ్మగుమ్మ నుంటూ, కండవా ఎగిరించుకొంటూ గోపీనాథ్ అంతఃపురంలోనికి వచ్చాడు. సుధ నాలుక పైకివెట్టి ముసుగు ముందుకు మూడుమూరలు లాగుకొని, గాబరాగాబరాగా, ఎగడోపిరితీసుకొంటూ, అక్కడనుంచి పారిపోయింది.

రోజులు వచ్చాయి అనుకోన్నది గిరిబాల, ముఖమెట్టి చూడలేదు. నాటకములోని రాధవలె పౌరుషంతో మెకలకుండా కూర్చున్నది. కాని తెర మీదికి పోలేదు, నుగాయితో అలంకరించబడిన శిరస్సు ఏదీ ఆమెకాళ్లమీద పడలేదు, నాట విసబడలేదు, సరేసరి—కర్కశస్వరంతో, “ఏవీ సీ తాళము చెవులు ఇయ్యి చూదాము,” అని గోపీనాథ్ అన్నాడు.

ఆవసంతముతువులో ఆనాటి నిండువెన్నెలలో, అన్నాళ్లకు కలుసుకొన్నప్పుడు జనగపలసిన సంభాషణ! కావ్యాలలోనూ, నాటకాలలోనూ, నవలలలోనూ, వ్రాసే వన్నీ ఉత్త అబద్ధాలు! ప్రియుడు పోయిపోయిపోయి వచ్చి ప్రియసింహామి వడడం నాటకరంగధూమిమిదమాత్రమే ఆదృశ్యం చూడగానే మనస్సు కరిగిపోయిన్న ముసుపుదే వసంతపౌర్ణమినాడు తన డాబాపై నున్న, నిరుపమాన పౌండర్యంగల తన యువతీభార్య దగ్గరకివచ్చి, “ఏవీ నీతాళముచెవులు ఇయ్యి చూదాము,” అన్నాడు—ఏమున్నది

అందులో — సంగీతమా, మాధుర్యమా, అనురాగమా, మోహమా !

ప్రపంచములోని కావ్యసముదాయం అవమానం పొంది, మత్తాహతమై విడుస్తూఉండిన దీప్తునిశ్వాసమువలె, దక్షిణ నాయువు వికసించిన మల్లెపూలసౌభముతోనిండి, వీచుకు పోయింది. గిరిబాల జాట్టు విడి ముంగురులు ముఖాన్ని కప్పినవి, సుగంధంతో నిండిఉన్న నాసంతీ చీరచెంగు ఎగిరిపోయింది. మానం విడిచి గిరిబాల లేచి భర్తచెయ్యివట్టుకొని, “తాళాలు ఇస్తాను, ముందు గదిలోకి పడ,” అని అన్నది. నేడు ఆమె, “కళ్ల నీళ్లు పెట్టునుంటూను, ఆతని కళ్ల వెంట నీళ్లు తెప్పిస్తాను, ఏకాంశంగా ఇన్నాళ్లు ఊహిస్తున్నదల్లా సార్థకపరుస్తాను, నా బ్రహ్మాస్త్రాలను ప్రయోగించి జయంపొందుతాను,”—ఇదంతా జరిగించి తీరవలెనని దృఢసంకల్పము చేసుకొన్నది.

“అట్టే వ్యవధి లేదు తాళాలు త్వరగా ఇయ్యి,” అని గోపీనాథ్ అన్నాడు.

“తాళాలు ఇస్తాను, తాళంవేసిన ఇనపవెట్టెలో ఉన్నవన్నీ కూడా ఇస్తాను, కాని ఇవ్వాళమాత్రము నీవు ఎక్కడికీ వెళ్లడానికి వీలులేదన,” అని గిరిబాల అన్నది.

గోపీనాథ్ — “అలాగు వీలులేదు, నాకు ముఖ్యంఅయిన పని ఉన్నది, ఈవాళ.”

గిరిబాల—“అట్లాగైతే నేను తాళము చెవులు
ఇయ్యను.”

గోపీనాథ్—“ఇస్తావు, ఏలాగు ఇవ్వవో చూడనూ!”
అని అంటూ ఆమె వైటచెంగుచూచాడు, తాళాలు లేవు.
అద్దము స్టాండుకుండే సోబగు తీసిచూచాడు, తాళముచెవులు
లేవు, బొట్టుపెట్టె వగలగొట్టాడు, అందులో కంకుమభగవతీ,
కాటుకడబ్బా, దువ్వెనా, జొట్టుకట్టే చారమూ మొదలైనవన్నీ
ఉన్నవి, కాని తాళాలగుత్తి లేదు; పసుపుమీస పెడికాచి,
పసుపెత్తి అంతా చూచాడు, తాళాలులేవు, అలమారుటకాళాలు
విరగగొట్టి, సామానంతా నాలుగవేపులా విసిరివేశాడు,
తాళాలు ఎక్కడా కనబడలేదు.

గిరిబాల నిర్ఘాంతపోయి, తలుపుపట్టుకొని, డాబాచరిక
చూస్తు నిలుచున్నది. సాధించలేక గోపీనాథ్ కోరింతో
మండిపడుతూ, భార్యదగ్గిరికివచ్చి, “తాళాలుఇయ్యి, భార్య
పోతే చాలా ప్రమాదం జరుగుతుంది,” అన్నాడు.

గిరిబాల ఒక్కమాట ఆనలేదు. గోపీనాథ్ ఆమెను
రెండుచేతులతో గట్టిగా పట్టుకొని చేతినున్న బాజుబండు,
మెడలోనున్న హారమూ, వేలినిఉన్న ఉంగరమూ, తీసికొని
ఆమె నొకతాళు తన్ని బయటికి వెల్లిపోయినాడు.

ఇంట్లో ఎవరికీ నిద్రాభంగము కలగలేదు. వీధిలో
ఎవరూ ఏమీ ఎరగరు, వెన్నెటరాత్రి అదేవిధంగా

నిశ్శబ్దముగా ఉండెను. సమస్తమూ శాంతిమయముగానే కనబడుతుండెను. కాని హృదయములోసుండివచ్చే కేకలు బయటికి వినబడేమార్గండుంటే, ఆ హాయిగా నిద్రిస్తుండే జ్యోత్స్నానిశీధిని ఒక దుఃఖకరమైన తీవ్రరోదనమువల్ల విదీర్ఘమయిఉండదు. గుండెపగలగొట్టే ఇంతఘోరమైన ఘటనలు ఇంత నిశ్శబ్దముగా జరుగుతుంటవి కదా !

ఆరాత్రి గడిచిపోయింది. ఎంత పరాభవం, ఎంత అనమానం ! గిరిబాల సుధతోనైనా చెప్పలేకపోయింది. ఆత్మహత్యచేసుకొందామని అనుకొన్నది, అపూర్వమైన తన సొందర్యాన్నీ, తన యశావనాన్నీ ముక్కుముక్కులుగా కొట్టి నాశనముచేసి, గోపీనాథునిమీద కసితీర్చుకొందామని అనుకొన్నది. కాని లక్షణమే మళ్లా అనుకొన్నది—“దానివల్ల ఎవరికీ, ఎటువంటినష్టమూ కలగచే! నామృత్యువువల్ల ప్రపంచానికి కలిగిన నష్టం ఎవరిఅనుభవంలోకీ రాదే. నేను జీవించి సుఖపడలేదు, ఆవిధంగా చచ్చిపోవడంవల్లమాత్రం ఏమి తృప్తి కలగుతుంది ?”

“అమ్మగారిఇంటకి వెళ్లిపోతాను,” అన్నది గిరిబాల— అమ్మగారిఇల్లు కలకత్తాకి చాలా దూరము. అందరూ వద్దు అన్నారు, కాని ఆమె ఇంటికివెద్ద, ఎవరిమీదూ లక్ష్యవెట్టలేదు, తనకూడా ఎవరినీ తీసుకొనివెళ్లేలేదు. గోపీనాథ్ కూడా

దళబలనమేతుడై నాకావిహంగమంచేసుకొంటూ నిలుచు
నేరాను, ఎక్కడికివెళ్లాడో ఎవరికీ తెలియదు.

..౨

గాంధర్వభయేటర్లో ప్రగర్భింపబడే ప్రతిరిహంగంలోకి
గోపీనాథ్ వెళుతూఉండేవాడు. 'మనోరమ' నాటకములో
లవంగ మనోరమ సాన్నిధ్యముకొనేది. గోపీనాథ్ పాత్రకు
గాళ్లతో కలిసి మొదటిసారి గుర్తులలో కూర్చొని "బేమ్"
"నాహవా" "శాబాష్" అంటూ కేకలువేస్తూ పూలబంతిలను
స్త్రీమీదికి విసురుతూ ఉండేవాడు; నాటకానికి వచ్చినవారెవరినీ
చీకాకు పుట్టిస్తూ ఉండేవాడు. అయినా నాటకపరిమళమును
ఇతని అల్లరికి అడ్డురానడానికి సాహసించలేకపోయినారు.

వివర కొకనాడు గోపీనాథ్ నిమానే బుగ్గనగురించి
స్త్రీలు వేమలువేస్తుండే 'గ్రీన్ రూమ్'లో ప్రవేశించాడు.
ఏదో సామాన్యవిషయాన్ని గురించి మాటకమాట నచ్చి ఒక
సటిని గట్టిగా కొట్టాడు. ఆ స్త్రీ వేసిన కేకలు, గోపీనాథుని
తిట్లూ నాటకశాలకప్పును ఎగరగొట్టుతున్నవి, అందరూ
ఆశ్చర్యపడి చూస్తున్నారు. అధికారులు ఓర్చి డోర్ను బీక
పోలీసువాళ్ల సహాయంతో గోపీనాథుని బయటకు పంపేశారు.

వాళ్లమీద పగతీర్చుకోసినదే వదిలిపెట్టను అని గోపీ
నాథ్ నిశ్చయించుకొని కూర్చున్నాడు. భయేటర్ అధి
కారులు పెద్దసందడిచేస్తూ ఒక నెలముందునుండి, "మనోరమ"

అనే కొత్తనాటకం, దుర్గపూజరోజులలో, ప్రదర్శిస్తామని
చేటుతున్నారు, పెద్దపెద్ద పటాలలో, కలకత్తా నగరాన్ని
నింపేశారు—ఆ విఖ్యాత గ్రంథకర్తవేరు నామావళిగా అచ్చు
వేసింది, నామూచలి ఒత్తించిన దుస్తులు రాజధానికే తొడిగింకే
శారా అనిపించింది.

సరీగా ఆసమయంలో నాటకములోని ప్రధానాభినేత్రి
అనంగను, తీసుకొని గోపీనాథుడు నావికాయాత్రకై బయలు
దేరాడు, ఎక్కడికి వెళ్లాడో ఎవ్వరూ ఎరగరు.

భయేటను అధికారవర్గము దిరిలేనిసముద్రంలో వడ్డారు.
అనంగ వస్తుంటేమో అని కొన్నాళ్లు కనిపట్టుకొనిఉండి, ఆమె
రాకపోవడమునూచి మరి ఒక అభినేత్రికి మనోరమపాఠ్య నేర్పి
నాటకం జరిపించారు. కాని దీనివల్ల ప్రథమ అభినయం
కొన్నిరోజులు పోనకు పెట్టవలసినచ్చింది.

కాని అభినయం అత్యాశ్చర్యకరంగా జరిగింది, మూర్ఖు
వల్ల ఎట్టికొరతా కలగలేదు, భయేటనులో ఇసకవేస్తే రాల
లేదు, పరివలసంపలు స్థలమువొరకక తిరిగి వెళ్లిపోయినారు.
మర్నాడు పార్లమెంట్రీకలలోని పొగడనకు మితిలేదు. దూర
దేశంలో ప్రముఖ వస్తున్న గోపీనాథుడు దీనినిగురించి
పత్రికలద్వారా తెలుసుకొన్నాడు; కుశూహలమూ, ద్వేషమూ
పట్టలేక నాటకంచూచామని కలకత్తా తిరిగినచ్చాడు.

తెరలేవగానే, నాటకప్రారంభంలో మనోరమ అత్త

వారిఇంట ఉంటుంది; అలి దైన్యావళ్ళ; సుకోచంతో నిండి, మిస్కిలి నమ్రతకలిగి, ముసుగువేసుకొని ఉంటుంది, ముఖము కనబడనే కనబడదా, నోట మాటలేదు.

నాటకము చివరభాగంలో, భర్త మనోరమను పుట్టింటికి పంపించేసి, ఒక గొప్పఇంటి పిల్లను రెండో భార్యగా తెచ్చుకోవలెనని ప్రయత్నిస్తాడు. పెళ్లి అయిపోతుంది, శోభనపుగదిలోనికి వస్తుంది వధువు; చూచేసరికి ఆ మనోరమే ఈమె—కాని ముసవటి దాసివేషం పోయింది, నిరుపమ సౌందర్యమూ యశావసరమూ కలిగి, చక్కనిబట్టలు కట్టుకొని, అభరణాలతో వస్తుంది. పసిబిడ్డగా ఉన్నప్పుడు మనోరమను ఎవరో దొంగిలించుకొనిపోతారు, ఆమె పేద ఇంటిలో పేద దానిలాగునే పెరిగి పెద్దదయింది. జాడదొరికి తండ్రి తన గృహానికి తీసుకువచ్చి తన పదవికి తగినట్లుగా గొప్ప వైభవంతో తిరిగి పెళ్లిచేస్తాడు.

తరువాత శయ్యాగృహంలో రెండోవధువు దర్శనం దొరికి మానభంజనము జరుగుతుంది. కాని అభినయం ఇంత వరకు జరిగింది, అప్పుడు దర్శకుల మధ్య గొప్పగందరగోళమొకటి ప్రారంభమయింది. మనోరమ మురికిబట్టలతో, ముసుగువేసుకొని దానిలాగు ఉన్నంతసేపూ గోపీనాథ్ మెదలకుండా కూర్చొనిఉండెను, కాని చివరకు ఆమె శోభనపు

గదిదృశ్యంలో తమకుతమకు మంటూఉండే ఆభరణాలువెట్టుకొని, గులాబిరంగుచీర కట్టుకొని, ముసుగు వెనకకుజరిపి, సౌందర్యతరంగాలతో రంగస్థలాన్ని నింపుతూ, గర్వంతో మెడ ప్రక్కకు వంచి, సభ్యులవైపు చూస్తూ, తృణీకరిస్తూఉన్న తీక్షణత్రాలను గోపీనాథునివైపు తిప్పింది. ప్రేక్షకుల మనస్సులు ఉత్సాహంతో పొంగిపోయినవి, చప్పట్లతోనూ అభినందనధ్వనులతోనూ నాట్యశాల కంపించింది. గోపీనాథ్ హఠాత్తుగా లేచి, “గిరిబాలా, గిరిబాలా,” అని కేకలు వేస్తూ స్టేజిమీదికి ఎక్కబోయాడు, స్టేజి ఎదుటకూర్చుండే ఆర్కెస్ట్రాదళం అతనిని పట్టుకొన్నారు.

ఆ సమయంలో రసభంగం కలుగజేసినవాడివైని అందరికీ అమితకోపం వచ్చింది, ఇంగ్లీషుభాషలోనూ దేశభాషలోనూ అందరూ వాచిమీద, ‘గెంటేయండి,’ ‘బయటికిసంపేయండి,’ అని కేకలువేయడము మొదలుపెట్టారు.

‘భగ్నకంఠముతో గోపీనాథుడు ఆమెను చంపేస్తాను, కూసేస్తాను అంటూ అరిచాడు.

పోలీసువాళ్లు వచ్చి గోపీనాథ్ ని బయటికి తీసుకొని వెళ్లిపోయినారు. తొరపడ్డది.

ఆ ఒక్క రాత్రి

సురబాలా నేనూ ఒక్కబుడిలోనే చనివుకోంటూ ఉండేవాళ్లము; మొగుడు పెళ్లాల - ఆట ఆడిపోంటూ ఉండే వాళ్లము. వాళ్ల ఇంటికి వెళ్లితే సురబాలానా నన్నెంతో ముద్దుచేసేది, నేనూ ఆ ఇంటిపిల్లవాడనే అప్పుట్టు చూస్తూ ఉండేది, మా ఇద్దరినీ ఒక్కనగ్గర నిలబెట్టి, “అహ ఇద్దరికీ ఎంత బాగా కుదురుతుంది!” అని అంటూ ఉండేది.

నేను చిన్నవాడనే కాని ఆ మామయ్య అప్పుడే నాకు కొంతవరకు బోధపడేది. సురబాలామీద అసహనం నాకు ఎక్కువ హక్కు ఉండేదని నమ్మకము, నాలో బాగా వేళ్లు తన్నుకుపోయింది. అధికారమహంభం నాకు ఆ మమీద అధికారము చలాయిస్తూ ఉండేవాడను. ఆమెకూడా నే నేమి చెప్పితే అది చేస్తూఉండేది, నేను తిట్లు వేసేది ఊహించుకుంటే గ్రామంలోనివారంతా సురబాల చాలా అందమైన పిల్ల అంటూ ఉండేవారు, కాని మూర్ఖుడనైన నాకంటే ఆమెకూర్చు విలువ అయినదిగా ఉండేదికాదు. కేవలం నా అధికారము సహించిఉండడానికే ఆమె ఈ పృథ్విపై జన్మగ్రహణచేసింది - నేను ఆమెనుగురించి అంత నిర్భయంగా ఉండడానికికూడా ఇది కారణము.

మా నాన్నగారు చౌధురీ జమీందారుగారి ఇలాకాలో రివిన్యూసూపరెంటుగా ఉండేవారు. నాకు కొంచెము చదువువచ్చి బాగా వ్రాయడం చేతకాగానే జమీందారీ వ్యవహారాలు చూడడం నాకు నేర్పి, ఎక్కడైనా రివిన్యూ ఇన్ స్పెక్టర్ పని ఇప్పిద్దామని మా నాన్నగారి కోరిక. కాని లోలోపల నాకు ఆ పనిఅంటే చాలా అయిష్టంగా ఉండేది. మా ఊరికుర్రవాడు, నీల్ రతన్, కలకత్తా పారిపోయి అక్కడ చదువుకొని కలక్టర్ కచేరీలో నాజర్ పని సంపాదించాడు. నేను కూడా అటువంటి ఉచ్చపదవినే గురిచేసుకొన్నాను. కలక్టర్ కచేరీలో నాజర్ పని సంపాదించలేకపోతే అధమము జిల్లా కోర్టులో హెడ్ క్లర్కుపనిఅయినా సంపాదించవలెనని నిశ్చయించుకొన్నాను.

జడ్జికోర్టువాళ్లు మా నాన్నగారు చాలా గౌరవిస్తూ ఉండేవారు, అది రోజూ నా కంటపడేది. పళ్లూ, కూరలూ, రూపాయలూ, తీసుకొనివెళ్లి ఏదో ఒక సందర్భంలో వాళ్లు కర్పించి పూజచేసి వస్తూఉండడం నేను చిన్నప్పటినుండి ఎరిగిఉండేది. కనుక కోర్టులోని చిన్న గుమాస్తాలకే కాక బండ్రోతులకుసహితము లోలోపల నేను గౌరవపదవిని ఇస్తూ ఉండేవాడను. వీళ్లు మనకు దేవతలు, పూజనీయులు, సనాతనంగా వస్తూఉన్న ముప్పైమూడుకోట్ల దేవతలయొక్క నూతనసంస్కరణము. ఇహసంబంధమైన విషయాలలో సిద్ధి లాభము కావలసివచ్చినప్పుడు మనదేశస్థులు, సిద్ధిధాతలయిన

గణేశునికంటే వీళ్లనే అధికముగా నన్నుకొని ఉంటూఉన్నారు. కనుక పూర్వము గణనాయకునికి దొరికే ఉపహారాలన్నీ ఈరోజులలో వీళ్లవేను.

నీలరత్న దృష్టాంతంనల్ల ఉత్సాహముపొంది మంచి వీలై నసమయము చూచుకొని నేనుకూడా ఒకనాడు కలకత్తా పారిపోయినాను. మా గ్రామస్థు డొకడు, నే నెరిగినవాడు, అక్కడున్నాడు; అతనిబస మొదట పేరుకొన్నాను. తరువాత మానాన్నగారుకూడా సహాయముచేయుడమువల్లను, చదువు సంధ్యలు బాగా జరుగుతూ వచ్చినవి.

ఇదికాక మీరింగులకూ, ఉపన్యాసాలకూ పోల్తుంటా ఉండేవాడను. దేశముకొరకు ప్రాణాలను భారపోయుటం అత్యవశ్యకమని నృధ్యమైన నమ్మక మొకటి నాకు కలిగింది, ఈ విషయములో నా కేటువంటిసందేహమూ లేదు. కాని కష్ట సాధ్యమైనకార్యం ఏలాగున సాధించుటెనో నాకు తెలియ లేదు. దృష్టాంతము చూపించేవాడిలనూడా ఎవడూ లేక పోయినాడు.

దానివలన నా ఉత్సాహంమాత్రం తగ్గలేదు. మేము పల్లెటూరిపిల్లవాళ్లము, కలకత్తా పిల్లవాళ్లలాగు ముసల వంకాయలం కాము, చూచిన దానిసంతా వేళాకోళముచేసే వాళ్లముకాము. మా దీక్ష అతిదృఢంగా ఉండేది. మా సభానాయకులు ఉపన్యాసా లిస్తూఉండేవారు. మేము భోజ

నములేకుండా సుట్టసుథ్యాహ్నం, ఎండలో మాడుతూ, చందాలపుస్తకం చేతపుచ్చుకొని, ఇంటింటికి భిక్షానికి వెళుతూ ఉండేవాళ్లము, పోడ్డుప్రక్కను నిలువొని నోటీసులూ, కర పత్రాలూ పంచుతూ ఉండేవాళ్లము, సభజరిగేచోటికి వెళ్లి బెంచీలు గుర్చీలు సరుసుతూ ఉండేవాళ్లము. సభానాయకుల మీద ఎన్నడైనా ఒక్కమాట అనేసరికి సహములుబిగించి తన్ను డానికి సిద్ధమవుతూ ఉండేవాళ్లము. పట్నవాసులు ఈ లక్షణాలన్నీ చూచి పల్లెటూరిపిల్లకాయలంటూ మచ్చుల్ని ఎగతాళిచేసే వాగు.

నాజను హెడ్ క్లార్కు పదవులు విడిచిపెట్టాను, కాని యూట్ జీసీ, గరిబాల్డి అయేస్రయత్నంమాత్రం వదిలిపెట్టి లేడు. ఆరోజులలో మా నాన్నగారూ, సురబాలనాన్నగారూ కలిసి సురబాలను నా కిచ్చి పెళ్లిచేయవలెనని నిశ్చయించి పెళ్లి వర్రాట్లు మొదలుపెట్టాడు.

నేను పదిహేనేళ్లప్పుడు కలకత్తా నచ్చేశాను. అప్పుడు సురబాలకు ఎనిమిదేళ్లు, నా కప్పుడు పద్దెనిమిది. నాకు పెళ్లి ఈడు చూపిపోతున్నదని మా నాన్నగారి అభిప్రాయం. పెళ్లిమాని దేశంకొరకు ప్రాణత్యాగముచేయవలెనని లోలో పున నేను ప్రతిజ్ఞపెట్టాను; తండ్రితోమాత్రం చదువువూర్తి కానిదే పెళ్లిచేసుకోను అని అన్నాను.

రెండుమూసలనెలలలో సురబాలను వకీలురామ్ లోచన్

బాబు కిచ్చి పెల్లిచేశారని విన్నాను. పలితావస్థలోనున్న భారతమాతకోసం చందాలెత్తే పనిలో మునిగిఉన్న నాకు ఈ కబురు అతితుచ్ఛమైనదిగా కనబడ్డది.

మెట్రక్యులేషన్ ప్యాసయి, ఎఫ్. ఏ., పరీక్షకు వెళ్ల బోతున్నాను, అటువంటిప్పుడు మా నాన్నగారు కాలం చేశారు. మిగిలినది నే నొక్కడనేకాదు, మాతల్లి, ఇద్దరు చెల్లెళ్లుకూడా ఉండడంచేత కాలేజీ విడిచి ఉద్యోగం కోసం ప్రయత్నముచేయవలసివచ్చింది. బహుప్రయత్నం వైసి 'నొఆఖాలి' డివిజన్లో నున్న ఒక చిన్న పట్టణములోని, హైస్కూల్లో సెకెండుమాస్టర్ గా నుదురుకున్నాను.

నాకు సరిఅయిన పని దొరికిందని అనుకొన్నాను. ఉత్సాహమిచ్చి పురికొల్పడమువల్లనూ, ఉపదేశ నియ్యడం వల్లనూ నాకు దొరికిన ప్రతి తుట్టుపానిని, భవిష్యత్తుకు పనికి వచ్చే భారతసేనాపతిగా చేసి వదిలిపెట్టవలెనని నిశ్చయించు కొన్నాను.

పని ప్రారంభించాను. దూరంనుండి భవిష్యద్భారత వర్షముకంటే దగ్గరఉండే పరీక్ష చాలా తొందర కలుగజేస్తున్నదని తత్క్షణమే పోల్చుకొన్నాను. కుటుంబాన్ని వ్యాకరణమూ ఆలోచనలో ఉండేవి కాక పై మాటలేవైనా చెప్పితే కోపం వచ్చేది హెడ్ మాస్టరుగారికి. రెండుమూడు నెలలు కాకముందే నా ఉత్సాహమంతా ఎండిపోయింది.

నావంటి ప్రతిభాహీనులు చేయగలిగినది ఇంట్లో కూర్చోచి పెద్దపెద్ద ఊహలతో తలలు నింపుకోవడం కాని పనిచేయవలసినవచ్చినప్పుడు మాత్రం, మెడమీద పూ జెక్కించుకొని వెనుకనుంచి ఎవడో తోక నులుపుతుంటే, నాగలిలాగుతూ రోజంతా, తలవాల్చుకొని ఎండలో దున్నుతూ ఉండడము, సాయంకాలమైనపుడువార కడుపునిండా కుడితి దొరికిందని సంతోషిస్తూఉండడము. ఆడుతూ గంతులు వేస్తుండడానికి శక్తి మరి ఉండదు.

అగ్నిభయమువల్ల మేష్టర్లలో ఒకడు బడిలోనే బసచేసు కొని ఉండడము ఆ ఊరుబడి పట్టణి. నేను బంటరిగాడ నవ డముతే ఆ భారం నామీదనే పడ్డది. బడిగా వాడుతున్న పెద్ద గడ్డెంట్టికి కలిసిఉన్న చిన్నగడ్డెంట్టి ఇంట్లో నాబస. బడిఇళ్లో ఊళ్లో ఇళ్లకు కొంచెము దూరాన, ఒకపెద్ద చెరువుగట్టుమీ దను ఉన్నది. చుట్టూ కొబ్బరిచెట్లూ, పోకచెట్లూ, రామ ఫలంచెట్లూ ఉన్నవి. స్కూలుఇంటికి తగిలి ఒకదాని నొకటి అంటిఉన్న ముసలి వేచెట్టు పెద్దవి రెండున్నవి. వాటి నీడ లో ఇంటిమీదా, ఇంటిఎదుటా వసెతు ఉన్నది.

ఇప్పటివరకు నేను చెప్పనిది, చెప్పనిదని నాకు తోచ నిది, ఒక చిన్నసంగతి ఉన్నది. ఆ ఊరి గవర్న మెంటుక్లీడ్స్ రామలోచకారాయ్ గారిఇంటికి స్కూలుకూ ఆళ్ళే దూరం లేదు. రామలోచనబాబు భార్య, నా భార్యన్నేహితురా

లైన సురబాల, అక్కడే కొపురం చేస్తూఉన్నది, ఈ సంగతి నే నెరుగుదును.

రామలోచన్ బాబుతో నాకు పరిచయము కలిగింది. చిన్నప్పుడు సురబాలను నే నెరుగుదునని ఆతనికి తెలుసునో లేదో నేను చెప్పలేను. కొత్తగా పరిచయంకలగగానే ఆమూట అతనితో చెప్పడం ఉచితమని నాకు తోచలేదు. సురబాలకు నాజీవితంతో ఎన్నడైనా నిగ్గరసంబంధంఉన్నట్లు నాకు బాగా తట్టలేదు కూడాను.

ఒకనాడు రామలోచన్ బాబును కలుసుకొందామని ఆతని ఇంటికి వెళ్లాను. ఏవిషయమై నానిస్తున్నామో నాగు జ్ఞప్తిలేదు. బహుశా మనదేశముయొక్క ప్రస్తుతపు దుర వస్థనుగురించి అయిఉండవచ్చును. ఆవిషయమై అతడు చాలా ఆలోచించి దుఃఖిస్తున్నాడని కాను నా అభిప్రాయము. కాని అది హుక్కాపీలుస్తూ, ఘంట, ఘంటన్నర వాచిస్తూ కూర్చొని, హాయిగా మన విచారాన్ని కనపరచదగిన విషయం.

ఇట్లా మేము వాదనచేస్తూ ఉండగా ఆ ప్రక్కగదిలో అతి మృదువుగా గాజులు చప్పుడయినవి, బట్ట ఒంటిని రాసుకొంటున్నట్టు కొంచెము వినబడ్డది. కుతూహలంగా కిటికీసందులో నుంచి నావైపు ఎవరో చూస్తున్నారని నేను పోల్చుకొన్నాను.

నిశ్వాసం, సరళత, పసితనములో కనబడే అనురాగం—వీటితో నిండిఉన్న పెద్దపెద్ద కళ్లు రెండు నాకు

తత్క్షణమే జ్ఞాపకం వచ్చినవి—నల్లని పాపలూ, దట్టమైన కనుబొమ్మలూ, పీతిలో నిండిఉన్న దృష్టి, జ్వప్తికొచ్చినవి. హఠాత్తుగా ఎవరో వచ్చి నాగుండె తనపడికీలిలో గట్టిగా పట్టుకొన్నట్టు అనిపించింది, నాహృదయంలో వేదసకలిగింది.

ఇంటికి తిరిగివచ్చాను, కాని ఆ వేదన నన్ను వదల లేదు. చదువుదామని ప్రయత్నించేశాను, వ్రాయబోయి నాను—ఏమిచేస్తున్నా ఆ బాధమాత్రం ఆగలేదు. గుండె మీద పెద్దబరు వొకటి కూర్చోని ఉండేది.

సాయంకాలము మనస్సును కొంచెము స్థిమితపరుచు కొని, “ఇట్లా ఎందుచేత నయింది?” అని నన్ను నేను ప్రశ్నించు కోసడము మొదలుపెట్టాను. “నీ సురబాల ఏదీ?” అని నా మనస్సులోనుండి జబాబువచ్చింది.

“నే నామెను ఇచ్చాపూర్వకంగా నదిలిపెట్టాను ! ఆమె నాకోసము ఇంకెంతకాలము కూర్చోగలదు?” అని నేను జబాబుచెప్పాను.

“కోరినంతమాత్రాన అప్పుడు నీకు దొరికిఉండే సుర బాలను, నెత్తికొట్టుకొని వచ్చినా నీ కప్పుణ శక్లతో ఒక్క మారు చూడడానికైనా అధికారములేదు. చిన్ననాటి ఆ సురబాల నేను నీకెంతో సమీపములో ఉండవచ్చును, ఆమె గాజులశబ్దము నీకు విసబడవచ్చును, ఆమె తలకు రాసు కొన్న నూనెయొక్కపరిమళము నీ దగ్గరకు వస్తుండవచ్చును,

“కాని నీకూ ఆమెకూ మధ్యను ఒక పెద్ద అడ్డు సగా ఉండనే ఉంటుంది,” అని నాకు మనస్సులో వినబడ్డది.

“ఉంటే ఉండనీ, నాకు సురబాల ఎవరు గనుక!” అని నేను దానికి ప్రత్యుత్తరం ఇచ్చాను.

“సురబాల నీకిప్పుడు ఏమికాదు, నిజమే! కాని నీకామె సర్వమూ ఆయి ఉండగలుగును కదా?” అని చుట్టూ జబాబు వచ్చింది.

ఆమాట నిజమే. సురబాల నాకు సర్వమూ ఆయి ఉండును. అన్నిటికంటే, ఆంతగంగిక్మయేనదయి ఉండిఉండును. ఎల్లప్పుడూ దగ్గరగా ఉండిఉండును, నాతో కలిసి నాసుఖ దుఃఖాలు అనుభవిస్తూ ఉండును. అటువంటి సురబాల నేను నాకు ఎంతదూరాన ఉన్నాను! ఆమె నాకు నేడంత పంపిణీ మనిషి అయిఉన్నది! ఆమెను చూడడం నేడు కూడనిచును, ఆమెతో మాటలాడడం తప్పు, ఆమెనుగురించి ఆలోచించడం పాపము! ఎప్పుడూ ఎరగని రామలోచన ఎవడో హఠాత్తుగా వచ్చి ఎదుటనిలబడ్డాడు, నాలుగు మాత్రాలు ఏకరపుపెట్టి, ఆమె మరి ఎవరికీ దొరకకుండా గుప్పున గద్దలాగు తన్నుకుపోయినాడు.

నేను, మానవసంఘంలో కొత్త నీతిబకటి ప్రచారం చేదామని కూర్చోలేదు, సంఘం విరగకొట్టడానికి బయలుదేర లేదు. సంఘంలోఉండే బంధాలన్నీ తెంచేదామని పూనుకో

లేదు. నాలో సహజంగాఉండే మనోభావాన్ని వ్యక్తపరచ
వలె సనిమాత్రం ప్రయత్నం చేస్తున్నాను. మనస్సులో
పుడుతూఉండే భావాలన్నీ ఎటువంటి అనోన్యత విరుద్ధమూ
లేనివి కాకపోవచ్చును; సంపూర్ణమైన సబబుగలవి కాక
పోవచ్చును. రామలోచనుని ఇంటిగోడలమధ్య దీపమై
వేలుగుతున్న సురబాలను, ఆతని సురబాల అనడంకంటె,
నా సురబాల అనడం న్యాయము అన్నమాటను ఎంతప్రయత్నిం
చినా నా మనస్సులోనుంచి తరిమివేయలేకుండా ఉన్నాను.
ఇట్లా అనుకొంటూఉండడం కేవలం అసందర్భమైనపని,
తప్పు—అది నేను ఒప్పుకొంటాను, కాని అది అస్వాభావిక
మైన పని మాత్రం కాదు.

అప్పుడినుండి మరి దేనిమీదా మనస్సు నిలవలేక
పోయినాను. మట్టమధ్యాహ్నమప్పుడు, కుర్రవాళ్లు గోణగోణ
మని పాఠాలు చదువుకొంటూ, క్లాసులో కూర్చుండేవాళ్లు,
బయట ఎండ సలసల్లాడుతుండేది, కొంచెము వేడెక్కిన గాలి
వేచపువ్వువాసనతో గదిలోకి వచ్చేది, అప్పుడు నా మనస్సులో
ఏ కోరిక ఉండేదో నాకే తెలియదు. కాని ఒకటి
మాత్రం చెప్పగలను; నా ఎదుటనుండే భారతవర్షపు భవి
ష్యత్ సేనాపతుల వ్యాకర్ణముఃస్పృలు దిద్దుతూ జీవితమంతా
గడపవలెననే కోరిక మాత్రం లేదు.

బడి మూసినతరువాత ఆ పెద్ద ఇంటిలో ఒంటరిగా

ఉండడానికి బుద్ధివుట్టేది కాదు. కాని పెద్దమనుషులు ఎవరైనా చూడడానికి వస్తే అదీ కష్టముగానే ఉండేది. సాయం కాలము చెరువుగట్టుమీదనుండే కొబ్బరిచెట్లూ పోకచెట్లూ చేస్తూఉన్న అర్ధహీనమైన శబ్దము వింటూఉంటే, మానవ సంఘం ఒక తప్పులకుప్ప అని నాకు తట్టేది. సరిఅయిన పని సరి అయినసమయంలో చేయవలెనని ఎవరికీ తోచదు. సమయం తప్పిన తరువాత అసందర్భమైన కోరికలలో పడి కొట్టుకుంటూ ఉంటాము.

నేను సురబాల పెనిమిటి అయిఉంటే జీవితమంతా సుఖస్తూ హాయిగా ఉండిఉండును. కాని నేను గరిబాల్ డీ అవుదామని అనుకొన్నాను, చివరకు ఒక చిన్నస్కూలులో సెకండుమాస్టరు నైనాను. స్టీడరు రామలోచన్, సురబాలే నాకు భార్యకావలెనని కోరికతో కూర్చో లేదు, పెళ్లిముహూర్తమువరకు, అతనికి సురబాల ఎంతో మరి ఏపిల్ల అయినా అంతేను. అతడు ఎటువంటి ఆలోచనా చేయక పెళ్లి చేసుకొని సర్కారుస్టీడరీ చేస్తూ నాలుగు డబ్బులు సంపాదించుకొని హాయిగా కాలం గడుపుతున్నాడు, పాలు పొగవాసన వేసిననాడు సురబాలను నాలుగు తిట్టుతాడు, ప్రసన్నుడై ఉన్ననాడు ఆమెకు నగలుచేయించి పెట్టుతాడు. కడుపునిండా తింటూ పనసపండులాగు ఉంటాడు, సురబాల మొగుడు; చక్కనిదుస్తులు వేసుకొంటాడు, అతనికి ఎటువంటి విచారమూ

లేదు, సాయంకాలము చెరువుగట్టున హుర్పొని ఆకాశాన్న ఉండే నక్షత్రాలు చూస్తూ నిట్టూర్పువిడుస్తూ కాలయాపన చేయడం.

ఏదో పెద్దకేసుమీద రామలోచన్ పై గ్రామాని కెక్కడికో వెళ్లాడు, తిరిగి వచ్చేసరికి నాలుగురోజు లవుతుంది. మా స్కూలింట్లో నే నేలాగున ఒంటరిగా ఉన్నానో, సురబాలకూడా, ఆవాళ, వాళ్ల ఇంట్లో ఆలాగే ఒంటరిగా ఉన్నది కాబోలు.

నాకు జ్ఞాపకమున్నది, ఆవాళ సోమవారం. ప్రొద్దుట సుంచీ మబ్బువేస్తున్నది, పదిఘంట లయేసరికి టుప్పటుప్పన చిసుకులు ప్రారంభమైనవి. ఆకాశం ధోరణిచూచి హెడ్ మాస్టరుగారు స్కూలుకు సెలవుఆని ప్రొద్దున్నే చెప్పారు. ఆకాశాన్న నల్లనిమేఘాలు ఏదో మహాప్రయత్నముచేస్తూ ఉన్నట్టుగా ఇటూఅటూ రోజంతా పరుగెత్తుతూ ఉన్నవి. మర్నాడు మధ్యాహ్నమయేసరికి ధారలుకట్టి వర్ష మారంభమయింది, తుపాను లక్షణాలుకూడా కనబడుతున్నవి, రాత్రి అవుతున్న కొలదీ వర్ష మూ తుపానూ కూడా జాస్తీ అవుతున్నవి. గాలి మొదట తూర్పుదిక్కున ప్రారంభమయింది కాని క్రమ క్రమంగా అది ఉత్తరానికి తిరిగింది.

ఆరాత్రి నిద్రప్రయత్నం వృథాకాశ మానదు. అటు వంటిరాత్రి, అటువంటి ఆ దురవస్థలో సురబాల ఇంట్లో

ఒంటరిగా ఉన్నదని నాకు జ్ఞప్తికి వచ్చింది. మా బడిఇల్లు వాళ్ళ ఇంటికంటే చాలా దిట్టమైనది. ఆమెను స్కూల్-ఇంట్లోకి వచ్చి ఉండమని కబురుపంపి, నేను చెరువుగట్టుమీద ఆ రాత్రి గడుపుదామని నాకు అనేకసార్లు బుద్ధిపూట్టింది, కాని మనస్సు స్థిరపరుచుకోలేక ఊరుకొన్నాను.

రాత్రి సుమారు ఒంటిఘంట, ఒంటిఘంటన్నర అయి ఉంటుంది. సముద్రపుపోటు అరంభంఅయింది; హోరు మనిశబ్దం వినబడుతున్నది, సముద్రము తోసుకొని వస్తూ ఉన్నది. నేను ఇంట్లోనుంచి బయటికి వచ్చి సురబాలగారి ఇంటివైపు వెళ్లుతున్నాను. వాళ్ళ ఇంటికి నా బసకూ మధ్యనున్న చెరువుగట్టుమీదికి వచ్చాను—అక్కడికి మోకాలిబంటి నీరు వచ్చిఉన్నది, నే నక్కడకు రాగానే నీరు మరి కొంచెము అధికమయింది. చెరువుగట్టులో ఒకభాగము సుమారు వదకొంగుల మూరలెత్తు గలది.

నేనూ చెరువుగట్టు ఎక్కాను, రెండోప్రక్కనుంచి మరిఒకరు ఎక్కుతున్నారు. నా ఎదుటనున్న వా రెవరో నాహృదయం పోల్చుకొన్నది, నఖశిఖిపర్వతరము నాలోఉన్న పర్వమూ పోల్చుకొన్నది. నేను పోల్చుకొన్నట్టుగా ఆమె కూడా పోల్చుకొని ఉండవలెను—సందేహంలేదు.

కనబడ్డంతమేర అంతా నీరే, విదారుమూరల జాగా మూత్రం మిగిలి ఉన్నది, ఈ ద్వీపముమీదికి వచ్చి మేము ఇద్దరమూ నిలబడి ఉన్నాము.

ప్రళయకాలం అది. ఆకాశాన ఒక్కనక్షత్రములేదు, శృంగిలమీద దీపాలన్నీ ఆరిపోయినవి. అటువంటి సమయంలో మాటలాడితే తప్పులేదు, కాని నోటివెంట ఒక్క మాటైనా రాలేదు. ఇద్దరిలో ఒక్కరూ కుశలప్రశ్న అయినా చేయలేదు.

ఇద్దరమూ అంధకారములోనికి చూస్తూ నిలుచున్నాము. గాఢమైన నలుపుగల ఉన్నత మృత్యు స్రోతస్సు క్రిందను పరుగెత్తుతున్నది.

సమస్తజగత్తును విడిచి సురబాల నేడు నాదగ్గరకువచ్చి నిలుచున్నది. నేనుతప్ప సురబాలకు నే డెవ్వడూలేరు. సురబాల శైశవములో వేరొకజన్మలోనుంచి, ఎవరూ ఎరుగని మాయలోకములోనుంచి, సూర్యచంద్రాలోకితమైన మానవ లోకం లోనికివచ్చి జనసమూహం మధ్యను నా ప్రక్కను నిలుచున్నది. ఎంతో కాలమైనతరువాత సూర్యచంద్రా లోకితమైన ప్రపంచాన్ని, జనసమూహాన్ని వదిలి, ప్రళయాంధకారంలో ఒంటరిగా నా ప్రక్కన నిలుచొని ఉన్నది. ఆనాడు ఆ నవబాలికను, ఆ పూమొగ్గను, జన్మస్రోతస్సు నావద్దకు తీసుకొనివచ్చింది, నేడు ఈ వికసించిన పువ్వును మృత్యుస్రోతస్సు తోసుకొని వచ్చి నా ఎదుట నిలబెట్టింది. ఇంకొక్కచెరటము వస్తే చాలును, మేము ఆశ్రయించిఉన్న రవంతస్థలమూ నీటిలో

మునిగిపోతుంది, వేరువేరు కాడలను అంటిడెన్న మే మిష్టముగా రాలిపడి ఏకమయిపోయిఉందుము.

ఆ కెరటము రాకపోవును గాక! సురబాల ధనధాన్యా లనుభవిస్తూ పెనిమిటి బిడ్డలతో సుఖముగా ఉండునుగాక!

నే నా మహాప్రళయతీరంమీద నిలబడి ఆ ఒక్క రాత్రే శాశ్వతానందంయొక్క రుచిని పొందాను. నేను నాజరుకాలేదు, హెడ్ క్ల్యాంకు కాలేదు, గరి బాల్ డి కాలేదు, ఒక పాడుస్కూలులో నెకండుమాస్టరు కాగలిగాను. నాజీవితమంతటిలో అనంతమైన ఆ ఒక్కరాత్రి, ఒక్కక్షణముపాటు ఉదయించింది. నేను ఈ తుచ్ఛజీవితములో లెక్కలేనిరాత్రులూ లెక్కలేనిపగళ్లూ గడపుతున్నాను, కాని నా జీవితానికి సాధకత నిచ్చినది ఆ ఒక్కరాత్రిమాత్రమే!

యు క్త వ య స్సు.

వివాహదేవత ఇంతవరకు నాకు అనుకూలం కా లేదు, కాని నా మానసపద్మంమీద మాత్రం ఒకమారు కూర్చోకపోలేదు. కూర్చున్నప్పటికి నాకు పడహారేళ్లు. లేత నిద్రలో ఉన్నవాడిని లేపాముఅంటే మాత్రం, ఎంతప్రయత్నం చేసినా మరి ఆతనికి నిద్రరాదు. నాది వాడి అవస్థే. నా బంధుమిత్రులు దూరపరిగ్రహణములో, కొందరు రెండో తరగతిలోకి ప్రమోషన్ పొందారు, కొందరు మూడోతరగతి లోకి ప్రామోషన్ పొందారు. నాది కౌమారదశలో చివర బంచి, శూన్యసంసారములో కూర్చోని దూలాలూ, వాపాలూ లెక్కపెడినతూ కాలం గడిపాను.

పద్మాలుగో ఏట నేను ఎన్ట్రెన్స్ పాసయినాను— ఆలోజుల్లో వెల్లివిషయంలోగాని, ఎన్ట్రెన్స్ పరీక్షవిషయంలో గాని, సయస్సు నిర్బంధము ఉండేదికాదు. క్లాసు పుస్తకాలు మింగేఅలవాటు నాకు ఎన్నడూ లేదు, కనుక శారీరక అస్వస్థత గాని, మానసిక అస్వస్థతగాని నన్ను బాధించలేదు. కోరికగల వస్తువు దొరికితే చాలును, ఎలక దానిని కొరకకుండా వదలదు—అది తనదగినవస్తువు ఔనాకాదా అనే విచారణతో దానికి సంబంధంలేదు. అదేమాదిరి దొరికిన అచ్చుపుస్తక

మెల్లా చదవడమే నా స్వభావము చిన్నప్పటినుండి. నా పుస్తక-సూర్యమండలములో చదవదగినపుస్తకాలు పుట్టిస్తే, చదవదగనివి సూర్యుడున్నా—సూర్యుడు భూమికంటె పద్నాలుగుకోట్లరెట్లు పెద్ద కదా ! ఆయినా మా సంస్కృత పండితుని కఠోరమైన భవిష్యద్వాణి సాధ్యకం కాలేదు, నేను పరీక్ష పాసయిపోయినాను.

మానాన్న డిప్యూటీ కలెక్టర్ చేస్తున్నాడు. మేము అప్పుడు సాత్ ట్లీరాలోనో లేక జహానాబాద్ లోనో—ఈ రెండుస్థలాలూ కాకపోతే అట్లాంటిది ఇంకేదో జాగాలోనో ఉండేవాళ్లము. ఒకసంగతి ముందే చెప్పిఉంచడం మంచిది—ఈ చరిత్రలోని దేశకాలపాత్రలు అతిస్పష్టంగా చెప్పబడి ఉన్నప్పటికీ అవి కేవలం కల్పితాలు, విభ్రా. కనుక ఎవరికైతే సరసమైన రచనద్వారా ఆనందము పొందవలెననే కోరికకంటె కథాపాత్రలనుగురించిన నిజాన్ని తెలుసుకొందామని ఏమీ హాలం జాస్తీగా ఉంటుందో వాళ్లకు పరాభవము కలుగుతుంది.

నాన్న తనకీకై ఎక్కడికో కమాను వెళ్లాడు. అప్పు ఏదో వ్రతము చేస్తున్నది—వ్రతాలు మొదలైన కార్యాలను బ్రాహ్మణార్థానికీ—అనగా భోజనానికి దక్షిణపుచ్చుకోడానికి ఒక బ్రాహ్మణు డవసరము కదా—ఈ విషయాలలో మా సంస్కృతపండితుడు అప్పుకు చాలా సాయంచేసేవాడు. అందుకని అప్పుకు మా పండితుడంటే అమితకృతజ్ఞత. కాని

మానాన్నకు మాత్రము అతడంటే ఏమీ మంచి అభిప్రాయం లేదు.

నేటి ఆహారానంతరం జరగబోయే దానధర్తాలలో నన్నుకూడా చేర్చింది మా అమ్మ. అందులో ముఖ్యంగా నాగురించి జరిగిన ఆలోచన ధోరణి ఇది: నేను ఇక కలకత్తా వెళ్లిపోవాలి. వెళ్లి అక్కడ కాలేజీలో చేరాలి. దానివల్ల మా అమ్మకుకలిగే పుత్రవియోగదుఃఖాన్ని దూరముచేయడానికి మంచి ఉపాయము ఒకటి యోచించవలసివచ్చింది. అబ్బాయిస్థానే ఒక శిశువధువుగాని తల్లిదగ్గరఉంటే ఆ బిడ్డను పెంచి పెద్దదానినిచేస్తూ ఆమె కాలము గడుపుతుండవచ్చును అని నిశ్చయించారు, అమ్మా పండితుడూ కలిసి. మా సంస్కృతపండితుని కొమ్మార్తై ఈ అవసరం బహుచక్కగా తీర్చగలదు—ఆమె శిశువూ, సుఖీలా కూడాను. మిగతా ఏవిషయాల్లో చూచినా మా ఇద్దరికీ బాగా కలిసిందట— అన్నటికంటే ముఖ్యమైనసంగతి ఏమిటిఅంటే, ఒకకన్యను భార్యగాగ్రహించి ఆమె తండ్రిఅయిన బ్రాహ్మణుని రక్షించి పారమార్థికఫలము పొందడంకంటే ఖోరదగినది ఏముంటుంది ?

అమ్మకు చాలా సంతోషంకలిగింది. ఒక్కమారు పిల్లను చూస్తే బాగుండును అని అమ్మ సూచావాచా తెలియజేసేసరికి పండితుడు అన్నాడు—“నాభార్య నిన్ను నే వచ్చింది అమ్మాయిని తీసుకొని,” అని.

అమ్మకి నచ్చడానికి ఆట్టే సమయము పట్టలేదు—మంచికి మంచి ఉంది పుణ్యానికి పుణ్యమూ ఉంది—రెండూ కలిసేసరికి తూనిక బాగా వచ్చింది. చూచి “పిల్లలక్షణాలు మంచివి,” అని అమ్మ అన్నది. అంటే అమ్మఉద్దేశము—పిల్లకు రూపు అంతగాలేదు కాని చక్కైన విషయాలనుపట్టి చూస్తే విచారిం చక్కరలేదు అని.

ఈ ఏర్పాటుజరుగుతున్నట్టు మెల్లిగా నా చెవినిపడ్డది. ఏ పండితమహాశయుని ధాతురూపాలు నన్ను హడలుగొట్టు తున్నవో అతని కొమార్తెనే నేను వెళ్లాడబోతున్నాను— వీటిలోఉండే పరస్పరవైరుధ్యము నాకు తట్టగానే నా మనస్సు ప్రబలవేగంతో ఆకర్షించబడ్డది.

ఒకనాడు మధ్యాహ్నము అమ్మ నన్ను పిలిచి, “నాన్నా, సంస్కృతపండితుడుగాను మామిడివల్ల, మిఠాయి, పంపించారు; కొంచము రుచిచూడు తండ్రీ,” అని అన్నది. పాతికమామిడి వల్ల తినమని ఇస్తే మరి ఒకపాతిక అడిగి పాదపూర్తిచేసే వ్యర్థమని నాది అని మా అమ్మ ఎరుగను. కనుకనే నా రసనానికి సరస ముగా తట్టే మార్గము ఊహించింది మా అమ్మ, దానిద్వారా నా హృదయాన్ని ఆహ్వానించింది. నేను లోపలికి వెళ్లి చూచినప్పటికి కాశీశర్వరి అమ్మబల్లో కూర్చునిఉన్నది. ఇప్పుడు ఆట్టే స్పష్టంగా అంతా జ్ఞాపకం రాకుండా ఉన్నది, కాని పిల్ల జాట్టు జడవేసి ఎర్రరిబ్బతో కట్టి ఉన్నది; కలకత్తాదుకాణంలో

అమ్మే సాటికా జాకెట్ తొడిగాను పిల్లకి—రకరకాల లేసూ జరి వేసి ఎరుపూ నీలీ రంగుల బట్టముక్కులతోకుట్టిన జాకెట్ అది- పిచ్చివాడి హుతలలాగు, రంగురూ రంగురూ సంబంధములేకుండా పిచ్చిపిచ్చిగా కనబడుతుండెను. జ్ఞాపకం ఉండేటంతవరకు పిల్లది చామన చామ, ఒత్తయిన కనుబొమ్మలు రెండూ మధ్యను కలిసిపోతున్నవి, పెంపుడు జంతువులాగు నిర్భయంగా చూస్తూ కూర్చున్నది. మిగతా ఏవీ జ్ఞప్తికిరాకుండా ఉన్నవి—సృష్టి కర్తయొక్క కార్ఖానాలో పూర్తిగా తయారుకాకుండానే పిల్లనచ్చేసిందని నా మనస్సుకు అప్పుడు తట్టింది. పోత మాత్రం అయింది, చక్కచేయడము కానేలేదు. కాని ఏది ఎట్లాగున్నా పిల్లమాత్రం కేవలము అమాయకంగా కనబడ్డది.

లోలోపల నేను పొంగిపోయినాను—ఈ ఎర్రశేపుతో జడవేసుకొన్న అమ్మాయి, ఆ రంగురంగుల జాకెట్ చుట్టిన అమ్మాయి, సంపూర్ణంగా, అనగా రూపాయికి పదహారణాలు, నా సొత్తే! నేను ఆమె ప్రభువును; ఆమె దేవతను నేను. ప్రపంచములో నాకు ఇంకేపదార్థము కావలెనన్నా ప్రయత్నంచేయవలసిఉంటుంది, కాని ఈ వస్తుప్రకయమాత్రము నాకు ఎట్టి ప్రయత్నమూ అవసరంలేదు—నా వేలు కదిపి చూపిస్తే చాలును—ఏపని కోరితే ఆపని అయి తీరుతుంది. భగవంతుడు నావెంట తిరుగుతున్నాడు ఈ వరము నాకు ఇద్దామని. మా అమ్మను రోజూ చూస్తున్నాను, కనుక భార్య అనగా ఏమిటో.

నేను బాగా ఎరుగుదును. ఏ నైతంతిన్నా నాన్నకు చెడ్డ కోపము, కాని సావిత్రివ్రతం జంటమాత్రం—బయటికి ఏమి చెప్పినా—లోలోపల బహుఆనందం. నాన్నఅంటే అమ్మకు అతిభక్తి అమితప్రేమా—అది నే నెరుగుదును; కాని దేని వల్ల నాన్నకు ఏమి కోపమువస్తుందో, దేనివల్ల ఏమి చీకాకు పుట్టుతుందో అని ఎల్లప్పుడూ అమ్మకు భయముగానే ఉండేది. నాన్నలోని పురుషత్వము ఈ నైతంలోని రసాన్ని మనసారా అనుభవించేది. మానవుడుచేసే పూజవల్ల దేవతలకు వచ్చేసి పోయేది ఆట్టేఉండదు అనుకొంటాను—ఎందుచేతనంటే మనుష్యుడు ఆపూజను విధిగాచేస్తాడు. కాని మనుష్యునికి ఆవిధంగా పూజ అందుకొనే అధికారము లేదు, కనుకనే ఆ అధికారవాంఛ ఆతనిలో అనివార్యమయిపోతుంది. ఆ పిల్ల యొక్క రూపుగాని గుణాలుగాని ఆనాడు నాకంట పడలేదు కాని నేను పూజనీయుడను అనేసంగతి ఆ పద్మాలుగళ్లప్పుడు కూడా నాలోఉన్న పురుషరక్తాన్ని గర్వముతో కుటకుత ఉడికించేసింది. ఆనాడు అతిగొప్పగా మామిడిపళ్ల తిన్నాను; అంతేకాదు, బహుగర్వంగా మామిడిపళ్ల ఆకులో విడిచి పెట్టాను—అట్లాంటిపని నేను పుట్టిననాటినుంచి ఎన్నడూ చెయ్యలేదు; నేడు చేసినందుకు మధ్యాహ్నమంతా విచారిస్తూ కూర్చున్నాను.

అప్పటికి ఇంకా కాశీశ్వరికి నాకూ ఎట్లాంటినబంధమూ ఆమెకు తెలిసిఉండదు, కాని ఇంటికి వెళ్లగానే తెలిసిఉంటుంది.

అప్పుడనుండి నేను కనబడలే చాలా, ఇటు అటు కరిగెత్తేది, కంగారుగా, దాగుందామంటే ఎక్కడా జాగా దొరికేదికాదు. ఆ భయం చూస్తే నాకు చాలా సరదాగా ఉండేది. నేను కనబడినంతమాత్రాన నా ప్రభావంవల్ల ఈ సువిశాలవిశ్వంలో ఏదో ఒకస్థలాన, ఏదో ఒకపదార్థములో చలనం కలిగింది అన్న మాట. ఈ జీన రసాయనిక - రహస్యము నామనస్సుకు అత్యంతమనోహరంగా తోచేది. నన్ను చూచి భయపడడం అనేదిగాని సిగ్గుపడడం అనేదిగాని ఇంకేమైనా చేయడం అనేదిగాని ఎన్నడూ నేను ఎరగని సంగతి, ఊహించి ఉండలేనిసంగతి. కాశీశ్వరి తన పరుగులద్వారా తాను సంపూర్ణముగానూ, రహస్యముగానూ, ప్రత్యేకముగానూ నాది అని చెల్లడిచేసేది.

అనామధేయతనుండి హఠాత్తుగా ఒక్కక్షణములో ఇట్లాంటి గౌరవస్థానాన్ని పొందడమువల్ల రక్తం నా తలలో ఝాఝాఝా మనడం ప్రారంభించింది. అమృతేయవలసిన పనులలోగాని, వంటలోగాని, మరి ఏయేర్పాట్లలోగాని ఎటువంటి లోకం కనబడినా నాన్న గోలచేసేవాడు. నేనుకూడా అటువంటి దృశ్యాన్నే ఊహించుకొంటూ లోలోపల నాన్న మాటలే ఏకరసపెరుస్తూ ఉండేవాడను. నాన్న ఏదైనా కష్టసాధ్యమైనపని చేయవలసివచ్చినప్పుడు అప్పు అనేకమైన ఉపాయాలు కనిపెట్టి నాన్నకి తోడ్పడి పని నెరవేర్చడానికి ప్రయత్నిస్తుండేది. కాశీశ్వరికూడా అటువంటిప్రయత్నాలలో

మునిగిడున్నట్టు నాలో నేను ఊహించుకొంటూ ఉండేవాడను. అప్పుడప్పుడు అకస్మాత్తుగా అతి నిస్సత్వంగా నా ఊహ ప్రపంచంలో ఆమెకు దానము చేస్తుండేవాడను—ఆ దానాలు పెద్దపెద్ద కరెన్సీనోట్లతో మొదలుపెట్టి గొప్పగొప్ప వజ్రాల హారాలవరకూ ఎక్కివి. ఒకొకనాడు భోజనానికి కూర్చొని ఊహనేత్రంతో చూచేవాడను—కాశీశ్వరి భోజనముచేయ లేదు, పిరికిదగ్గర కూర్చొని వైటచెంగుతో కన్నీరు తుడుచు కొంటున్నది—ఈ జాతికిలిగించే దృశ్యము చూచి నామనస్సు కరిగిందని చెప్పలేను. ప్రతివిషయంలోనూ పిల్లవాళ్లగు స్వయంకృషి ఉండవలెనని నాన్న మతము. గది చక్క జేసుకోవడమూ, బట్టలు శుభ్రంగా ఉంచుకోవడమూ 'మొదలైనవిలన్నీ నామట్టుకు నేనే చేసుకోవలసివచ్చేది. కాని నా మనోనేత్రానికి అతిస్పష్టమైన రేఖలతో కనబడుతున్న గాఢస్థిచిత్రాన్ని ఒకదానిని ఈదిగువ ఉడివారిస్తున్నాను. అది మానాన్నజీవితంలో ఒకనాడు జరిగినదానిని అనుసరించి చిత్రీకరించబడినది అని నేను వేరే చెప్పక్కరలేదు.

ఆదివారమునాడు మధ్యాహ్నభోజనము అయింది, బాలీనుకు చేరబడి మంచముమీద కాళ్లుచాచుకొని పేపరు చదువుతూ ఉడుకొని ఉంటాను, హుక్కాగొట్టము చేతిలో ఉంటుంది. కొంచము కునుకుపట్టి హుక్కాగొట్టం జారి కింద పడిపోతుంది. కాశీశ్వరి వరండాలో కూర్చొని చాకిరి

బట్టలు వేస్తుంటుంది. నేను కేకవేయగానే కాశీశ్వరి తొందర తొందరగా వచ్చి గొట్టము నా చేతికి అందిస్తుంది. అప్పుడు నేను ఆమెతో ఈవిధంగా అంటాను—“చూడు, నేను కూర్చుండేగదిలో ఎడమమూలనున్న బీరువాలా మూడో వరసలో నీలిఅట్టవేసిన దళసరి ఇంగ్లీషుపుస్తకము ఒకటి ఉన్నది—అది తెచ్చియ్యి.” కాశీ, నీలిరంగుపుస్తకము ఒకటి తెచ్చి ఇస్తుంది. అదిచూచి నేను—“అబ్బే! ఇదికాదు ఇంత కంటే లావుగా ఉంటుంది, వెనకను బంగారము అక్షరాలతో పేరు ఉంటుంది,” అని అంటాను. ఈమారు ఆకుపచ్చ పుస్తకము ఒకటి తెచ్చి ఇస్తుంది. పుస్తకము నేలనుకొట్టి నేను కొంతో లేస్తాను. కాశీ ముఖము చిన్నచేసుకొంటుంది, కళ్లల్లో నీళ్లు గిరగిర తిరుగుతవి. నేను వెళ్లి చూస్తాను—మూడోవరసలో పుస్తకాలే లేవు—ఆ పుస్తకము అయిదో వరసలో ఉంటుంది. అది తీసుకువచ్చి మెల్లిగా మంచముమీద పడుకొంటాను—నేను పొరపాటు పడ్డట్టు కాశీతో చెప్పను. ఆమె ముఖము వాల్చుకొని చాకలివద్దు వ్రాస్తూ తన తెలివి తక్కువవల్ల భర్తనిద్రకు భంగముకలిగిందని దుఃఖిస్తుంటుంది—ఎంత ప్రయత్నించినా తన అపరాధము మరవలేకుండా ఉంటుంది.

నాన్న డెకాయీటీ కేసులు విచారణకై పైగ్రామాలలో తిరుగుతున్నాడు, నేను ఈ విధముగా దినాలు గడుపుతున్నాను. ఇవతల శంషితమహాశయుని వ్యవహారములోనూ.

భాషలోనూ చాలా మాధుర్యమున్నది—కృష్ణవాచ్యముపోయి భాషవాచ్యము వచ్చింది, తరువాత ఇప్పుడు అత్యంతసద్భావ వాచ్యములోకి ఎక్కింది.

అంతలో చెకాయనీవిచారణ ముగిసింది. నాన్న ఇంటికి తిరిగివచ్చేశాడు. అన్న, నెమ్మదిగా, సమయము చూచుకొని, నాన్నకి ఇష్టమైనకూరలూ, చంటా చేసి దొంగ తీసుకుడుగా, మాటలసంపర్థలో, మెల్లిమెల్లిగా, పెళ్లి సంబంధముమాట ఎత్తుచామని అలోచిస్తున్నది—నే నెగుగు దును. సంస్కృతపండితుడు పుమలుబ్బ అని; అతసంటే నాన్నగు మహా అసహ్యము. కనుక అన్న పండితుణ్ణి మృదువుగా మొదట కొంచము నిందించి, అతనిభార్యనూ పిల్లనూ పొగుడుతూ పునాదివేదామని నిశ్చయించింది. కాని దుగ దృష్టంవల్ల అట్లాజరగలేదు. పండితుడు అసంతము పట్టి ఉంచుకోలేక, ఎక్కడపడితే అక్కడ ఈమాట అంటూ ఉండడం వల్ల, కథ నాలుగువేపులా అల్లుకుపోయింది. పెళ్లి నిశ్చయ మైపోయిందనీ, ముహూర్తం నిశ్చయిస్తున్నామనీ, పండితుడు చెప్పనివాడులేదు. పెళ్లికొరకు సిరస్తదారుగారి భవంతి అవసర మవుతుంది కనుక ఆవిషయమై మాటలు జరుగుతున్నవట. ఈ శుభకార్యంలో అందరూ సాధ్యమయినంతవరకు తోడ్పడ తామన్నారట. వకీళ్లందరూ చందావేసికొని కర్బులన్నీ తామే వహిస్తామన్నారట. ఆ ఊరి ఎకట్రెన్స్కూలు

సెక్రటరీ, వీరేశ్వరబాబుగారి, మూడోకొమారుడు * మూడో క్లాసులో చదువుతున్నాడు—ఆ కుర్రవాడు త్రిపదివృత్తంలో “చంద్రుడు తెల్లకలువ,” అని పేరుపెట్టి పద్యాలు వ్రాశాడు. సెక్రటరీగారు ఇంట్లో, హాకట్లో, ఎక్కడా, ఎవడినీ, విడువకుండా కనబడ్డవాళ్లందరికీ ఆ పద్యాలు చదివి వినిపిస్తున్నాడు—విల్లవాడిశక్తి సామర్థ్యాలనుగురించి గ్రామస్థులందరికీ గొప్ప ఆశ కలిగింది.

ఈ ఉత్సాహముయొక్క ఫలితం ఏమిటిఅంటే ఊల్లోకి వస్తూనే, ఇంకా ఇల్లు చేరకమునుపే, ఈశుభవార్త నాన్న చెవిని పడ్డది. తన వాత జరిగినది, అన్యుభోజనము మానేయడమూ, ఏడుస్తూ హుస్సూటూఉండడమూ, ఇంట్లోనివాళ్లందరూ భయముతో నడుచుకుంటుండడమూ, నౌకర్లకు అకారణంగా జరిమానాలూ, కోర్టులో కేసులు పిస్ థిస్ కావడమూ, అపరాధులపై నిఘోరమైన శిక్ష వేయడమూ, పండితమహాశయుని ఉద్వాసమూ, ఆశనితోకూడా, ఆ సానిన్ జాకెట్ తొడుక్కొని రిబ్బను బడ వేసుకొన్న అమ్మాయి అంతర్ధానముకావడమూ. నెలవులు ఇంకా ముగియకముందే అవ్వదగ్గిరనుండి బలవంతాన వేరుచేసి నన్ను కలకత్తా దేశాంతరము వంపించేశారు. నాహృదయం పగిలిపోయిన ఫుట్ బాలులాగు చప్పిడిపడిపోయింది—ఆకాశం మీద ఎగురుతూఉండడము మరి నాకు ప్రాప్తిలేకపోయింది.

౨

నా పరిణయపథంలో ప్రప్రథమములోనే ఈ విఘ్నము సంభవించింది. అట్లుపైని వివాహదేవత పదేపదే నామీద దయదలచాడు కాని ఆతనికోరిక సఫలంకాలేదు. సవిస్తరంగా అదిఅంతా చెప్పడానికి నా కేమీ ఇష్టములేదు, కనుక సంక్షిప్తముగా ఒకటి రెండు నోట్సు* మాత్రము ఉంచిపోతాను: నాకు ఇరవై యేంపు రాకముంచే ఎం. ఏ., సాన్ అయిపోయి, కళ్లకు సులోచనాలు పెట్టుకొని, మీసముమీద చెయ్యివేసుకొంటూ బయలుదేరాను. మానాన్న అప్పుడు రామ్మూర్ హాట్ లోనో లేక నొఆఖాలిలోనో ఉండేవాడు, లేదా బారాసత్ లోనో లేక అట్లాంటిది ఇంకేదోస్థలంలోనో ఉండేవాడు. ఇప్పటివరకూ నేనుచేసినది శబ్దసాగరమంథనము. దానివల్ల లభించినవి డిగ్రీలు. ఇప్పుడు చేయవలసినది అర్ధసాగరమంథనము. నాన్న అప్పుడు, తన హితాన్నికోరే 'పేట్రన్'† లను స్మరించడము మొదలుపెట్టాడు. చూచేటప్పటికి అందరిలోకి ముఖ్యుడు, నాన్నకు సహాయము తప్పక చెయ్యవలసినవాడు, పరలోకంలో ఉన్నాడు. అంతకు కొంచము తక్కువవాడు పెన్షన్ తీసుకొని నీమ వెళ్లిపోయినాడు, అంతకంటె కొంచము తక్కువవాడు పంజాబు బదిలీ అయిపోయినాడు. బంగాళా

* Notes = భారతార్థం వ్రాసుకొన్న పాడిమొట్టలు.

† Patron = పెద్దకదలిగాని, మంచిఅవస్థలో ఉండి ఉపకారం చేయగలవాడు.

దేశంలో మిగిలిఉన్న చిన్నవాళ్లలో పెద్దవాళ్లు ఆశ్రితులకి మొట్టమొదట ఇచ్చినది ఆశ, ఉపసంహారములో సంహారము. మా తాత డిప్యూటీ కలెక్టర్ గా ఉండేటప్పుడు సిపార్సు - బజారు ఇంత ముదంగా లేదు. ఆ కాలంలో ఉద్యోగంచేసి వెళ్ళకపోవడం, వెళ్ళకాగానే ఆవంశంలో ఇంకొకరు ఉద్యోగంలో ప్రవేశించడం—ఈ విధంగా రేపు దాటించే పడవల్లాగు ఉద్యోగాలు ఇటునుంచిఅటూ అటునుంచి ఇటూ విరామములేకుండా తిరుగుతుండేవి. ఇప్పుటిరోజులు బాగులేకపోవడముచేత, మానాన్న నాగురించి ఏమిచేయడమో అని దిగులుపడుతుండెను. ఉచ్చస్థానంలోఉండే గవర్న మెంటు ఉద్యోగపంజరము వదులుకొని క్రిందనుండే వర్తకస్థుల ఆఫీసుల లోక దిగడమా లేదా అని నాన్న ఆలోచిస్తున్న సమయాన, ధనికుడైన ఒక బ్రాహ్మణుని ఏకమాత్రపుత్రక అతనికంట పడ్డది. ఆ బ్రాహ్మడు ఒక కంట్రాక్టర్. కంటికి కనబడే మార్గాలద్వారా గడించే డబ్బుకంటే, అతనికి అదృశ్యమార్గాలద్వారా వచ్చేది చాలా అధికము. క్రిస్మస్ రోజులలో అద్భుతైనవాళ్లందరికీ కమలాపళ్లు మొదలైన కానుకలన్నీ పంచిపెట్టే హడావిడిలో అతడు ఉంటున్నాడు, అట్లాంటుప్పుడు అతడుండేపేటలో నే నుదయించాను.

మానాన్న బస ఆతని ఇంటికి ఎదుటనే, రెండిల్లకు మధ్య నుండేది రోడ్డుమాత్రమే. బాగా పొడుగైన చేతులుఉంటేనే

తప్పు, పెళ్లికాని పిల్లలతోడ్రులకు ఎం. ఏ., ప్యాసయిన యువకుడు అందు ఫలము. కనుకనే కంట్రాక్టర్ గారు నాయెడల ఉద్బాహులైనారు. ఆయన బాహువులు మిక్కిలి పొడవైనవని పాతకులు గ్రహించిఉంటారు, అవి కనీసపక్షము డెఫ్యూయ్ కీ కలెక్టర్ గారి హృదయాన్ని సునాయాసంగా అందుకోగలగాలి. కాని అప్పటికి నాహృదయము అంతకంటే ఛాలా వైక ఎక్కిపోయింది.

అప్పటికి నావయస్సు ఇరవైదాటి చాటకుండా ఉన్నది, అసలైన స్త్రీరత్నమే కాని ఇంకేరత్నమూ నేను అప్పుడు కోరుతుండలేదు. భావదీప్తితో ఉజ్వల మాతృకగా నామనస్సు. అనగా, సహధర్మిణి అనేపదానికి నేనిచ్చే అర్థం వేరు, బజారులో చలామణి అవుతున్న అర్థము వేరు. అప్పుడు మనదేశము బహు సంకుచితావస్థలో ఉండెను. ఊహాప్రపంచంలో ఉన్నంతనేపూ మనవారు మనస్సులను జ్ఞానంతోనూ భావాలతోనూ నిండి ఉన్న విశాలవిశ్వములో, విహారముచేయుస్తుండేవారు; కాని ఆచరణలో పెట్టేవేళకు తమ ఆదర్శాలను మానవల్లోకముయొక్క చిన్నచిన్న కొలపాత్రలలో కుక్కి వాచిని కృశింపజేసేస్తుండేవారు—ఇదిచూచి నేను భరించలేకపోయేవాడను. నేను కోరే *‘ఐడియల్’ సహధర్మిణి గృహ మనే ఖైదులో నా కళ్లకు సుంకెట్టై ఉంటుందన్నా, ఎటు అడుగువేయబోయినా ఝాంకార

* ఆదర్శస్వరూపమైన.

సహితంగా నావెంటబడి నన్ను వెనకకు లాగుతుంటుంది అన్నా, నేను ఎన్నటికీ ఒప్పుకొనేదోపణిలో లేను. మన దేశ ప్రహరణాలలో “అధునికు” లని ఎటువంటివారిని ఎగతాళించేనే వాలో, నేను, కాలేజీనుంచి తాజాగా వచ్చినప్పుడు, అట్లాంటి వాళ్ళలో ఒకణ్ణి. ఆ రోజుల్లో ఆ అధునికతము ఇప్పటికంటే బహువెదది. చిత్రం ఏమిటిఅంటే సంఘముచెప్పినట్టు చేస్తుండడము దుర్గతిఅనిన్నీ సంఘాన్ని తోసుకొనినెళ్ళడము ఉన్నది అనిన్నీ వాళ్లు నిజంగా నమ్మేవాళ్లు.

శ్రీయుక్త సవత్ కుమార్ అనే నేను, ఒకానొక పెళ్లి కానిఅమ్మాయి తండ్రి. రూపాయలతో, సంపాదించిన వల్లెము ఎదుటకు వచ్చి పడ్డాను. నాన్న “కుభస్య శీఘ్రం,” అన్నాడు. నే నేమీ అనలేదు. మెల్లిమెల్లిగా సంగతేదో గ్రహిద్దాము అనుకొన్నాను. కళ్ళూ చెవులూ తెరిచేడంచాను, కొంత చూచారు అంతకంటే అధికము విన్నాను. పిల్ల బొమ్మలాగు ఉంటుంది, చిట్టిది, చక్కనిది. చూడేవాళ్ళకు ఆమె సహజంగా పెరిగిన అమ్మాయి అని తట్టదు—ఒక్కొక్క వెంతుకతీసి సాఫు చేసి అంటించి, కనుబొమ్మలు అద్ది, అమ్మాయిని ఎవరో అచ్చులో పోశారా అనిపిస్తుంది. ఆమె సంస్కృతభాషలో గంగాస్తవం ఏకరవుపెట్టగలదు. ఆమెతల్లి బొగ్గులను గంగాజలంతో కడగ నిదే వాటితో పంటచేసేది కాదు. జీవులకు ధాత్రిఅయిన వసుంధర నానా జాతులనీ మోస్తున్నది గనుక, ఆమె పృథ్విని

ముట్టుకొడానికి సర్వదా సంకోచిస్తూఉండేది. ఆమె పనిఅంతా విశేషభాగము నీటితోనే. జలచరాలైన చేపలు తుంకజాతికి చెందినవి కావు, కనుక చేపలు నిషేధంకాదు; కాని ఉల్లిపాయలు జనస్థానము నీరుకాదు. ఆమె జీవనములో విరామములేకుండా చేనేపలులు ఏవీ అంటే, బిల్లూ ఇల్లూ, బట్టా పాతా, బండెలూ చెంబులూ, మంచమూ పరుపూ, మొదలైనవన్నీ శుభ్రంగా, మడిగా, ఉంచుకొంటూ ఉండడము మొదలైన పనులు. ఈ గిన్న కృత్యాలన్నీ పూర్తిఅయేటప్పటికి మధ్యాహ్నము రెండుభుండులనన అయిపోతుండేది. తనకొమార్తెనుకూడా ఈస మోస్తరుగానే తయారుచేసింది—పిల్లసంరక్షణఅంతా తన చేతులతో తానే స్వయంగా చేస్తూండేది; ఆపిల్లను అన్నివిషయాల్లోనూ అతిపరిశుభ్రంగా, స్వంతఅభిప్రాయాలుగాని కోరికలుగాని ఉండడమువల్లకలిగే ప్రమాద మేదీలేకుండా, తయారుచేసింది. ఎంత ఇబ్బందికలుగజేసే పద్ధతులైనా సులభంగా భరించేది—సంగతముగా కనబడే కారణాలు ఎవరైనా బోధపరచగలిగితే, ఆమె భోజనంచేసేటప్పుడు శుభ్రమైనబట్ట ఎప్పుడూ కట్టుకొనేది కాదు బట్టకు మడి ముఖ్యముగాని శుభ్రత ముఖ్యముకాదు. నీడను గురించి కూడా మంచిచెడ్డలు ఆమెకు తెలిసేవి. పల్లకీలో కూర్చోనే గంగాన్నానముచేసేది ఆమె; ఎంత చిన్నవిషయమైనా అష్టాదశపురాణాలను అనుసరించే ఆమె సంసారయాత్ర చేసేది. వీధివిధానాలంటేకూడా మా అమ్మకు భక్తిఉండేది, పట్టుదల ఉండేది, ఆ విషయములో తనకంటే ఎక్కువపట్టినవూ, హెచ్చు

శ్రద్ధా భంకరమైనా ఉన్నవిఅన్నా, ఉన్నవని గర్వపడుతున్నా చూచి సహించలేకపోయేది. ఆనూట నేనెరిగి, “నేను ఆ అమ్మాయికి తగిన పరుణ్ణికాను అమ్మా,” అని అన్నాను. అమ్మ సప్రభుతూ జబాబుచెప్పింది, “ఈ కలికాలంలో ఆమెకు తగినవరుడం దొరకడం కష్టం,” అని. “అయితే వాకు సెలవిచ్చేయండిఅమ్మా,” అని నేను అన్నాను; “ఏమి నాయనా, పిల్ల అంత చక్కగా ఉన్నదే, సీకు నచ్చలేదా?” అని అన్న అడిగింది.

“కేవలము చూచి మెచ్చుకొంటూ కూర్చోడానికన్నా భార్య? బుద్ధిఅంటూ ఒకటి ఉండాలి కదా!” అని నే నన్నాను.

“ఏమిటి నాయనా నీ వనేది? ఆమెకు బుద్ధిలేనట్టు ఇంకాలో ఎట్లా కనిపెట్టావు?” అని అమ్మ అన్నది. “బుద్ధి ఉంటే అటువంటి అర్థములేని పనులు రాత్రంబగళ్లు చేస్తూ కూర్చోలేరు, ఒకవేళ చేయవలసేదస్తే ఊపిరితిరగక చస్తారు” అని నేను జబాబిచ్చాను.

ఈ జబాబు వినగానే అమ్మముఖము వాచిపోయింది, ఈ సంబంధమువిషయమై మాట ఇచ్చినంత రూఢిగా అడపిల్ల పక్షమువారితో నాన్న చెప్పాడని అమ్మ ఎరుగును. ఇతరులకు కూడా ఇచ్చి అనే ఒక అనవసరపదార్థ ముండవచ్చు నన్ను మాట నాన్నకు జ్ఞాపక ముండదనికూడా అమ్మ ఎరుగును. కాని మానాన్న అగ్నిహోత్రుడయి బలవంతం చేయకుండాఉంటే కొద్దిరోజులలో నేను ఆ అప్రాదశపురాణాల

మధ్య నివసిస్తూఉన్న బొమ్మను పెట్లాడి, అతిక్రమముగా స్నాన పానాదులుచేస్తూ, ప్రతాలూ ఉపవాసాలు జరుపుతూ, గంగా తీరాన బహళా స్థితిపొందిఉంచును. అనిగా, ఈపెళ్లి భారమంతా నాన్న అమ్మమీద విడిచిపెడితే, అన్న సమయము చూచి మెల్లిమెల్లిగా నాచెవిలో మంత్రోపదేశముచేస్తూ, పంచివేళ కనిపెట్టి, కళ్ల నీళ్లుపెట్టుకొంటూ, ఆ పని సాధించి ఉండును. నాన్న గర్జిస్తూ పెళ్లిచేసుకొంటూవా లేదా అని అడిగేరికి, ఏమైతే అది కాని అని మొండిధ్వజ్యముతెచ్చుకొని నేను జబాబిచ్చాను—“భోజనముచేయడం, బట్టకట్టుకోవడం, మొదలైన చిన్నచిన్నవిషయాలలో స్వాధీనత నేర్చుకోవలసింది అని చిన్నప్పటినుండి ఉపదేశిస్తూ వచ్చావు పెళ్లిమాట విన్నప్పుడు సరికి ఆస్వాధీనత కనికరాదు కాబోలు!” అని నే నన్నాను.

కాలేజీలో నేర్చుకొంటూఉండే న్యాయశాస్త్రమూ, తర్కశాస్త్రమూ—వీటిమూలముగా పరీక్షలు పాస్సుకావడం తప్ప, నే నెరిగినంతమట్టుకు, ఎవరూ చేయని సాధించలేదు. సరిగ్గాన తర్కము కుతర్కముపైని, మంటమీదపోసిన నీరు మాదిరి—పనిచెయ్యదు, మంటలోపోసిన చమురులాగు పని చేస్తుంది. నాన్న వాళ్లకు మాట ఇచ్చాడు, కనుక పెళ్లి అయేతీరవలెను. పెళ్లి ఉచితము అనడానికి ఇంతకంటే బలమైన ప్రమాణము మరేది ఉంటుంది, అని నాన్న అభిప్రాయము. అయితే, సంస్కృతపండితుడికి అమ్మ మాటఇచ్చినా పెళ్లి కాలేదు

సరేకదా, వెళ్లితోపాటు పండితుని జీవనోపాయానికీకూడా నష్టముకలిగింది. ఆనంగతి ఇప్పుడు నాన్నకు జ్ఞాపకముతెస్తే దావాలదాకా వచ్చిఉండును. జ్ఞానము, వివేకము, సురుచి— వీటన్నిటికంటెకూడా, శుచీ, మంత్రతంత్రాలూ, క్రియాకర్మలూ చాలా గొప్పవనిన్నీ, వీటిలో ఉండే సారము చాలా ఘనమైనదనిన్నీ, వీటిఫలం మహా ఉత్తమమైనదనిన్నీ, నాన్న అంటూ ఉండేవాడు. సమయము అసమయము అని చూడకుండా ఈ మధ్య నాన్న రోజూ “సింబాలిజమే” “ఐడియలిజమ్” అంటూ నాకు వివరణపెట్టుగా వాదించడము మొదలుపెట్టాడు. నేను నోటినేమో కట్టిపెట్టి ఉంచారుగాని మనస్సునుమాత్రము కట్టి పెట్టి ఉంచలేకపోయినాను. ఉండిఉండి ఒకమాట నా నాలిక చివరకువచ్చి తిరిగి లోపలికి వెళ్లిపోయేది—“వీటిమీద నీ కంత భక్తి అయితే పాలించవలసినప్పుడు *కుక్కుటపాలన ఎందుకు?” నాకు ఇంకొకసంగతికూడా జ్ఞప్తికివచ్చింది—నాన్న ఒకనాడు దానదక్షిణలవల్లనో, తిథివారాలవల్లనో, వ్రతాలునోముల వల్లనో, తనకేదో ఇబ్బందికలిగిందనో, లేక నష్టమువచ్చింది అనో, వాటన్నిటినీ మన్నించేవాళ్లు పశుప్రాయులని అతి తీవ్రముగా అమృత దూషించాడు. అప్పు అపరాధమయిందని బిష్పు కొని, స్త్రీలు సహజంగా జ్ఞానము లేనివాళ్లని అంటూ, తలవాల్చుకొని, మరింత గొప్పగా బ్రాహ్మణసంతర్పణచేయవలెనని నిశ్చ

*బంగాళీవాళ్లలో మాంసభక్షకులైన వాళ్లకైనా శోడిమాంసము తినకూడని పదార్థము.

యించుకొని మనస్సులో పుట్టిన చీకాకునూ దుఃఖాన్నీ ఆ సంఘానికి ముంచివేసింది, కాని నాన్నకు ఇవన్నీ జ్ఞప్తికి లేవడము వల్ల ప్రయోజనముండదని నే నెరుగుదును—విశ్వకర్త తర్కపు అచ్చులలో పోసి మనుష్యులను తయారుచేయడంలేదు, కనుక మనము ఎవరిదగ్గరికైనా వెళ్లి, “నీవు జెప్పేదానికి నీవు చేసేదానికి పరస్పరవిరుద్ధం ఉన్నది,” అని చెబితే అతను కళ్లు తెరిచి చూడడం సరేకదా, కళ్లుమూసుకొని కోపముతో మండిపడతాడు. న్యాయదేవతను సాయముచేయమని ప్రార్థిస్తే అన్యాయము ప్రచండరూపముతో లేస్తుంది—†రాజకీయఆందోళనగాని, ‡గృహస్థాంతరీక్షగాని చేయదలచుకొన్నవాళ్లు ఈ సంగతి తెలుసుకొని ఉండవలెను. గుర్రము, తనను బండికి కట్టడం అన్యాయమని తలచి బంపిసి తన్నడంవల్ల, ఆ అన్యాయము ఆలాగు ఉంటూఉండగా వైగా కాళ్లు దెబ్బలు తగులుతవి. యశావన వేగముకొద్దీ నేను కొంచెము వాదించబోయేసరికి నాగతీఅంటే అయింది—ఆ పురాణాల వెళ్లికూతురుచేతులలో నుంచి తప్పించుకోగలిగాను నిజమే, కాని మానాన్న జమా ఖర్చుల పుస్తకాలతో నాకు ఉండేసంబంధముకూడా దానితో పాటు వదులుకోవలసివచ్చింది. నాన్న, “సరే నువ్వు స్వాధీనత ప్రారంభించు,” అని అన్నాడు. నేను నమస్కారముచేసి

† Political Agitation—పాలిటిక్ ఏజిటేషన్

‡ Domestic Agitation—డొమెస్టిక్ ఏజిటేషన్

“మంచిది,” అన్నాను. అప్పు మూలకూర్చొని ఏడవడం ఆరంభించింది.

మా నాన్నగారి దక్షిణహస్తము విముఖతవహించింది, కాని ఆపు మధ్యనుండడంవల్ల మాటిమాటికి మనియార్దరు భటులు వస్తూఉండేవారు. మేఘము వర్షించడము మానింది, కాని రహస్యముగా అర్ధరాత్రివేళ శిశిరాభిషేకము మాత్రం జరుగుతూ ఉండెను. దీనిని ఊతచేసుకొని వర్తకం మొదలుపెట్టాను—సరిగా డెబైభ్రతొన్బిదిరూపాయిలతోపునాది వేశాను. ఆ సర్తకములో నేడు తిరుగుతూఉన్న రూపాయలు, నలుగురూ ఈర్ష్యకొద్దీ, బాగా తక్కువగా లెక్కవేసి ఇరవైలక్షలు అంటున్నారు.

వివాహదేవత భృత్యులు నావెంటిరగడం మొదలు పెట్టారు. ఇప్పటివరకూ ద్వారాలు మూసిఉండెనుకాని ఇప్పుడు ఏవిధమైన అడ్డూలేదు. యశావసములోఉండే ఆశ దుర్నివారమైనదవడముచేత, ఆ ఆశకొద్దీ ఒకపదహారేళ్ల కన్యకవైపు నా మనస్సును పోనిచ్చాను—పూర్వాచార పరాయణులమనస్సులకు కష్టహాపుతుండేమో అని వయస్సు తగ్గించి పదహారేళ్ల కన్యక అన్నాను. కాని పిల్లఇంటివారు వి. సి. ఎస్. పాసయినవా డెవడైనా దొరుకుతాడేమో అని చూస్తున్నారని విన్నాను. వి. సి. ఎస్ దొరకనప్పుడు అధమము బారిష్టర్ పరిశ్న అయినా పాసయినవాడు కావలెనట—అంతకు తక్కువవాళ్లవైపు

వాళ్ల దృష్టి పోనేపోవట. వాళ్ల *మీటరు ప్రకాశము నేను
 †జీరో పాయింటుకంటె దిగువనే ఉన్నాను. కాని కొద్దిగోజు
 లయిన తరువాత ఆయింటికి టీతాగడానికేకాకుండా ఫలహారా
 నికి కూడా వెళ్లడము తటస్థించిరి. ఒకనాడు రాత్రి విందు
 అయినతరువాత ఆ ఇంటి యువతీమణులతో కలిసి వేకాట ఆ
 డాను. వాళ్లనోట ఇంగ్లీషుమాటలు విన్నాను, ఆమాటలూ ఆ
 ధోరణి పక్కాదొరలమోస్తరు. ర్యాసిల్లాన్, డిజర్ లెడ్ విలెజ్
 మొదలయినవి చదివీ, ఎపిసన్, స్టీల్ వ్రాసినపుట్టకాలు చదివీ,
 ఇంగ్లీషులో బాగా ప్రవీణత సుపాదించాను, కాని ఆ యువతు
 లతో కలిసి సంభాషణచేయడము నాకు చేతనైన పనికాదు.
 ‡ఓ మై, ఓ డియర్, ఓ డియర్ అని దొరలలాగు నే ససహితే
 మాటలు తిన్న గారాక విన్న వాళ్లకు పరమ అసహ్యంగా ఉం
 టుంది. నాకు చేతనైన ఇంగ్లీషుతో, మహాచేయగలిగితే, బజా
 రులోకివెళ్లి దుకాణదారులతో బేరమాడి ఏమైన కొనితీసుకొని
 రాగలను, కాని ప్రేమాలాపము చేయబోతే ప్రేమ ఎగిరిపోక
 మానదు. ఆ ఇంట మాతృభాష కరువు కొట్టి చచ్చింది, చక్కని
 మాతృభాషలో ఆ అమ్మాయిలతో సంభాషణ చేయబోతే
 ప్రయత్నము నిష్ఫలము కాకమానదు. సరే అది ఎట్లాగున్నా
 ఆ ఇంటి విదేశీ గిట్టుపూసినఅమ్మాయి నాకు సులభ్యమైన వస్తువ
 యింది. కాని తలుపుమూసి ఉన్నంతనేపు ఆ సందులోనుంచి

* Meter † Zero point 0 °

‡ O my, O dear O dear !

కనబడుతుంటే స్వీకృతం చేసుకుంటే అంతా సంతోషపడతారు. అప్పుడు, వెనుక నాకిచ్చి పెళ్లిచేస్తానన్న వ్రతచారిణిమాట జ్ఞప్తికి వచ్చింది. నిరర్థకనియమాలలో రాత్రింబగళ్లు ఎడతెరిపిలే కుండా ప్రదక్షిణచేస్తూ, ఆమె తనబడబుద్ధిని తృప్తిపరచుకొంటూ ఉండేది. ఈ యువతులవిహూడా అటువంటిమనస్సులే, వీళ్లు బుద్ధి అటువంటిదే. అతినిస్సాహాయ్యములైన దొరలపద్ధతులన్నీ అవలంబించి, ప్రాధున్న మొదలు సాయంకాలంవరకు వాళ్ల నియమాలలో మునిగి తేలుతూ, సంవత్సరాల కొలదీ విసుగు విరామంలేక, హాయిగా కాలము గడుపుతున్నారు. మఱీ, స్నానాల విషయాలలో ఏ రవంత లోపముకలిగినా వాళ్లకు ఒంటల్లో గగుర్పాటుపడుతుంది. అదేవిధముగా వీళ్లకుకూడా మనము మాట్లాడుతుండేటప్పుడు ఉచ్చారణలో ఎటువంటి లోపము కనబడినా, లేక వాళ్లతో భోజనము చేస్తున్నప్పుడు చమేచాలు, ఫోర్కులు, ప్లేట్లకోవడంలో ఎటువంటి పొరబాటు జరిగినా, వాళ్లు మన మనుష్యత్వాన్ని గురించి సందేహించక మానరు. వాళ్లు దేశవాళిబొమ్మలు, వీళ్లు విదేశిబొమ్మలు. వీళ్లైనా తమ మనస్సులలో ఉండే శక్తివల్ల సడవలేరు—లోపునఉండే అభ్యాసమనే మరవల్లనే వీళ్లకి సడక ప్రారంభమవుతుంటుంది.

దీని అంతటి ఫలం ఏమిటంటే, స్త్రీజాతిఅంటేనే నాకు గౌరవముపోయింది. వాళ్లకు జ్ఞానము తక్కువఅవుతున్న కొలదీ, స్నానాలూ, ఉపవాసాలూ, సీమాలూ, ఎక్కువఅవుతూ.

ఉంటవి, లేకుంటే వాళ్లు బ్రతకీఉండలేరు అని నేను సిద్ధాంతం పరిచాను. ఒకవిధమైన జీవాణువున్నదనీ, అది ఎల్లప్పుడూ చుట్టూ తిరుగుతూ ఉంటుందనీ, ఒక పుస్తకములో చదివాను. మానవు డావిధముగా తిరుగుతూఉండడు, తిన్నగా నడుస్తూ ఉంటాడు—సూసపజాతి ఆ జీవాణువుయొక్క పరివర్తిత సంస్కరణము—ఈ పరివర్తితసంస్కరణములోని ప్రభులలో ఒకబానిసి, అనగా స్త్రీ నొకరైనను, ఎంచుకొని పెళ్లాడి, యాచిజ్ఞి వమూ గడపవలెనని పురుషుని నొసట సుగమంతుడు ప్రాశాదం.

ఇవతల, నా వయస్సేలాగున పెరుగుతూ వచ్చిందో అవతల పెళ్లిఅంటే కలిగిన సందిగ్ధభావముకూడా ఆలాగే నృత వంటూ వచ్చింది. ఒక వయస్సుఉంటుంది—ఆవయస్సులో ఉండేటప్పుడు ఎన్నడైనా ఎటువంటి ఆలోచనా, ఎప్పుడో దేహమూ లేకుండా పెళ్లిచేసేసుకోగలడు. ఆ వయస్సుదాటితరువాత పెళ్లిచేసికోవలెనంటే గొప్పసాహసం అనసరము. నేను ఆ సాహసికులలోనివాడను కాను. అంతేకాక, స్వాభావిక రీతిని పెరుగుతూఉన్న అష్టాయి ఎన్నరైనా నన్ను చూచి చూడడవంతోనే ఎటువంటికారణములేకుండా పెళ్లిచేసుకోవలెనని కోరుతుందని నేను నమ్మును. ప్రణయానికి కళ్లులేవు అని నీన్నాను, కాని అంధప్రణయానికి పెళ్లితో సంబంధము లేదు. సంసారయాత్రకు కావలసిన వివేకానికి రెండే కళ్లు ఉండవు, అంతకంటే అధికం ఉంటవి. ఎటువంటి నిమాగాని

ఉన్నతతగాని లేకుండా నావైపుచూచినప్పుడు ఆ కళ్లకు కనబడగల గొప్ప నాలో ఏమి ఉన్నది అని నే నాలోచిస్తున్నాను. నాలో విలువ లేకపోలేదు, కాని అదిచూడగానే కంటపడవలసినది కాదు, అది తెలుసుకోడానికి కొంతకాలము పడుతుంది. నా ముక్కు చప్పిముక్కు, నా మనస్సులో ఉండేబుద్ధి ఆ లోటును పూర్తిచేసింది అని నే నెరుగుదును. అయితే నేమి, ముక్కు కంటికి ప్రత్యక్షముగా కనబడేటట్టుగాను మనస్సును నిరాకరముగానూ దేవుడు చేశాడు. కనుక ఈ పువచ్చిన పిల్ల ఎవరైనా, ఎటువంటి అభ్యంతరమూలేకుండా, నన్ను వెళ్లాడులానని అతిత్వరలో ఒప్పుకొన్నదని తెలియగానే స్త్రీబాలియెడల నాకుగల గౌరవము మరింతతగ్గుతూ వచ్చింది. నేనే ఆడదాసనుఅయిఉంటే శ్రీయుత సంతకుమారుని ఆశా, అతని అహంభావమూ, అతని చప్పిముక్కులోనుంచి వస్తుండే నిట్టూర్పులతోనే ముటగలిసిపోయి ఉండును.

ఈ విధముగా నా వివాహనావ అక్కడక్కడ దిబ్బలకు తగులుకొంటూ ఉండేను, కాని ఎన్నడూ రేపుకుమాత్రము చేసుకోలేదు. నా పర్తకము అభివృద్ధిచెందుతూ ఉన్నకొలదీ దానితోనాటు ఒక్కభార్యతప్ప సంసారానికి కావలసిన ఉపకరణాలన్నీ పెరుగుతూవచ్చాయి. నా వయస్సుకూడా పెరుగుతున్నది అన్నసంగతి మరిచిపోయినాను, కాని ఒక చిన్నఘటన వల్ల అది జ్ఞాపకమువచ్చింది. అభ్రకం గనులు తెనిగించేదామని ఛోటానాగర్ పూర్ లో ఉన్న ఒక పట్టణానికి వెళ్లవలసివచ్చింది.

అక్కడికివెళ్లి ఆ ఊరి అసతలఉండే గుడ్డిపులడవిదగ్గర డేరా
 నేయించారు. చూచేసరికి మా చుట్టూతరంగితుడు ఆ నానము
 లోనే ఒక చిన్న సవిబద్ధుడు చిన్నపిల్లలకు కట్టుకొని హాయిగా
 కాలము గడుపుతున్నాడు. అసహించు ఆ ఊళ్లోనే ఉద్యోగము
 చేస్తున్నాడట. నేను గొప్ప విశ్వరూపంతుడనన్నసంగతి నేక
 మంత్రులు వ్యాపించింది. ముందు నే నొక అసామాన్యవని
 లోకి వస్తానని సంస్కృతంమాట్టం మొనరించి ఎరుగునట.
 ఎరిగిఉండవచ్చును కాని సంగతి అశ్రవణముగా ఉంచాడు.
 అంతేకాక, అతను ఏ చిహ్నాలనుబట్టి ఆ సంగతి కనిపెట్టాడో
 అదికూడా నే నెరగను—అసామాన్య వనిలలోకి రావలసిన
 వాళ్లకు చిన్నప్పడు వర్ణక్రమము తిన్నగా రాచేమో, బహుశా
 సంస్కృతం మాట్టరు దానినిబట్టి సోల్చి ఉండవచ్చును. కాశీ
 శ్వరి అత్తవారింటికి వెళ్లిపోయింది. అందుచేత మాట్టరుగారి
 ఇంట్లో వారింటి అబ్బాయిలాగే స్వేచ్ఛగా ఉండగలిగాను.
 కొద్దిసంవత్సరాలక్రిందట మాట్టరుగారిభార్య చనిపోయింది,
 ఇప్పుడాయనను ముట్టించి ఉన్నది మునుమరాళ్లు, కాని అంద
 రూ అతని కాసా మనమరాళ్లుకాదు, వాళ్లలో ఇద్దరు వరలోక
 గతుడైన అతని అన్నగారిబిడ్డలబిడ్డలు. వృద్ధుడైన మా మాట్టరు
 తన వార్ధక్యముయొక్క అంత్యభాగాన్ని ఆ బిడ్డలతో కలిసి
 వానారంగులతో చిత్రంచుకొని హాయిగా కాలముగడుపు
 తున్నాడు. కొండలమీదినుండి సదీప్రవాహము, రాళ్లమధ్య
 నుంచి వంకలువంకలుగా తిరుగుతూ, బుడగలతో నిండి, శబ్దము

చేసుకొంటూ నరుగెత్తునున్నట్లుంది. అదేవిధముగా సంస్కృత పండితుని అమరకోశము, అపర్యవృత్తి, హంసదూత, మొదలైన వాటి శ్లోకాలు ఆ పిల్లలప్పుడు కలిసి చుట్టూ ఒకశబ్దప్రవాహాన్ని కల్పిస్తున్నవి. ఆచూచి నేను నవ్వుతూ “ఇదేమిటండోయి మాస్టరుగారూ?” అన్నాను. “మీ ఇంగ్లీషు విజ్ఞాన శాస్త్ర ప్రకారం శనిగ్రహముచుట్టూ చంద్రమాల ఒకటి ఉంటుంది. ఇది నా చంద్రమాల,” అని ఆతను జవాబు చెప్పాడు.

దరిద్రకులకిరములోని ఈ దృశ్యము చూడగానే “ఆహా నేను ఏకాకిని కదా,” అని నాకు హఠాత్తుగా తట్టింది. నన్ను నేనే మోసుకొంటూ శ్రమపడుతున్నాను కదా అని అప్పుడు నాకు బోధపడ్డది. తాను ముసలివాడనాతున్నట్టు మాస్టరు గారికి తోచడం లేనేలేదు. కాని నాకు వయస్సు ముదిరిపోయిందని నాకు స్పష్టముగా తెలుస్తున్నది. వయస్సు ముదిరిపోవడమనగా చుట్టూఉండే పరికరాలతో సంబంధమువిడిచి ఎదిగిపోవడము—అట్లా పెరగడంపల్ల మన చుట్టూ ఖాళీ ఏర్పడుతుంది. ఆఖాళీ మన ఖ్యాతితోగాని మన డబ్బుతోగాని పూడ్చలేము. ప్రపంచమునుంచి నేను కేవలము వస్తువులనుమాత్రము సంగ్రహించగలుగుతున్నాను కాని ససము పొందలేకుండా ఉన్నాను. నేను చేస్తూఉన్న పని ఎంత నిస్సార్థమైనదో ఎంత వ్యర్థమైనదో అలవాటు అయిపోవడంపల్ల నేను తెలుసుకోలేకపోయిఉండ

వచ్చు, మాస్టరుగారి ఇల్లు చూడగానే నా జీవిత మెంత రస
 పీనమైనదో, ఎంత శూన్యమైనదో నాకు తట్టింది. నేను
 తనకంటే మహా అదృష్టవంతుడనని మాస్టర్ గారు నిర్ధారణ
 పరచికూర్చున్నాడు. ఆ మాట ఆసుకోగానే నాకు సస్పెన్స్
 వచ్చింది. మన ప్రపంచంచుట్టూ అదృశ్యలోకం ఒకటి ఉన్నది,
 అది ఆనందలోకం, ఆ ఆనందలోకంతో మనను కలిపిఉంచే
 సూత్రమేదీ లేనప్పుడు మన మున్నప్రపంచము త్రిశంకుస్వర్గము,
 మన జీవితము శూన్యము. మా మాస్టరుగారికి ఆ లోకముతో
 సంబంధం ఉన్నది, నాకు లేదు—పడకకుగ్గిమీద కూర్చొని
 రెండుచేతులమీద రెండుకాళ్లు చాచుకొని ఆలోచిస్తున్నాను..
 పురుషుని జీవితములో నాలుగవస్థలలోను నలుగు రధిష్ఠాన
 దేవతలు—బాల్యావస్థలో తల్లి, యశావనావస్థలో భార్య,
 ప్రాధావస్థలో కొమార్తె, వార్ధక్యములో మనమరాళ్లు, మన
 మలభార్యలు. ఈ విధముగా స్త్రీల మూలముగా పురుషుడు
 పూర్ణత్వము పొందుతుంటాడు. ఆ గుగ్గిలపాకులశబ్దము
 వింటూ కూర్చుండగా ఈ తత్వములోఉండే నిజము నా మనస్సు
 నాక్రమించింది. నాకు రాబోయే వార్ధక్యదశ మొదటినుండి
 చివరవరకు నా కంటికి కనబడ్డది, దాని రసకీనతవల్ల నా మనస్సు
 లో ఒకవిధమైన ఆందోళనపుట్టింది. నేను గడించిన డబ్బు నెత్తి
 మీదవెట్టుకొని ఆ మరుభూమిమధ్య నెక్కడో బోర్లపడి చావ
 పోతున్నానని నాకు తట్టింది. ఇక మరి ఆలస్యముచేయకూడదు..
 నా కుప్పిడు నలభైదాటిపోయింది. నాలో ఉండే యశావ

నాన్ని దులిపివేదామని యాభై యోవడు చారిపక్కను నిలుచొని ఉన్నది—దానిచేతనుండే కర్తచివరభాగం నా కిక్కడ నుంచి కనబడుతున్నది. డబ్బుమాట వెనుకఉంచి ఇక జీవితము మాట కొంచె మాలోచించవలెను. కాని జీవితములో సరి అయిన సమయములో చేయక వెనకవెట్టిస పని ఇప్పుడు చేయడానికి వీలుండదు. అయితే నేమి, చినిగినముక్కలను అతికి చక్కచేసుకొనేవేళ పూర్తిగా హాస్యాస్పదం.

వర్తకము సందర్భములో అక్కడనుండి పశ్చిమానికి వెళ్లవలసివచ్చింది. అక్కడ విశ్వపతిబాబు అని ఒక వర్తకుడుండెను, అతను మహా ధనవంతుడు, అతనితో నాకు పని ఉండెను. అతను ఛాలా జాగరూకుడు, కనుక అతనితో వర్తకవిషయమై ఏదై నా స్థిరపరుచుకొందామంటే ఛాలా రోజులు పడుతుంది. బాగా చీకాకు పుట్టి, ఇతనితో నాకు పని వీలయేటట్టులేదని అనుకొని, ఒకనాడు నాకరుతో ప్రయాణానికి వెట్టెలు సర్దుమన్నాను. అటువంటిసమయములో, ఒకనాటి సాయంకాలము విశ్వపతిబాబు నా బసకువచ్చి, “మీకు చాలా మందితో పరిచయ ముంటుంది, మీరు కొంచెము శ్రద్ధపుచ్చుకొని సాయము చేయబూనుకొన్నారంటే ఒకవిధంతువు ప్రాణాలను కాపాడినవా రొక్కరు,” అని అన్నాడు.

కథ ఏమనగా—నందకృష్ణబాబు అనే ఆయన బెరిలిలో ఒక హైస్కూలుకు హెడ్ మాస్టరుగా వచ్చాడు. బాగా

చదువు చెప్పగలిగేవాడు. అంతనుంచినాడు, అంత పెద్ద చదువు చదివినవాడు, దగ్గరప్థలాలు విడిచి ఇంతదూరము, ఇంత చిన్నజీతముమీద ఎందుకువచ్చాడో అని అంతా ఆశ్చర్యపడుతుండేవారు. బాగా చదువుచెప్పి కుట్టువాళ్లను పాసుచేయించడమేకాకుండా, అనేకమైన మంచిమంచిపనులు చేయగలెనని ప్రయత్నించేవాడు. అంతలో, ఆరోనిభార్య మంచిరూపవతేగాని తక్కువజాతిది అన్నసంగతి, బహులపడ్డది. ఆమె ముట్టుకొన్న నీళ్లుతాగితే సాపమట—నీళ్లలోఉండే సాత్వికగుణమంతా ఆమె ముట్టుకొగానే పోతుందట—అంత తక్కువజాతి అట ఆమెది. ఆ ఊరివాళ్లంతా అతన్ని పట్టుకొని అడిగారట—అడిగితే అతను, “ఆహా, ఔను, ఆమెది తక్కువజాతే, కాని నాకు మాత్రం ఆమె, భార్య.” అని అన్నాడు. అటువంటిసెల్లి శాస్త్రవిరుద్ధముకదా, వెళ్లి అనదగినదా అని అందరికీ సందేహము కలిగింది. వారిలో ఒకడు నందకృష్ణబాబువద్దకు వచ్చి అడిగితే, నందకృష్ణబాబు జబాబిచ్చాడట—“అయ్యా మీరు సాలిగ్రామాన్ని సాక్షిగాపెట్టుకొని ఒక భార్య అయినవెనుక మరి ఒక భార్యను పెళ్లాడుతారు—కొందరు ద్వివచనముతోకూడా తృప్తిపొందరనడానికి కావలసినంత ప్రమాణం ఉన్నది—సాలిగ్రామముమాట నేను చెప్పలేనుగాని భగవంతుడు మాత్రం మా వెళ్లి సరియైనవెళ్లి అని ఎరుగును—మీ వెళ్లి ప్రతిదినమూ, ప్రతిక్షణమూకూడా పటుత్వం కలిగి, ఇంతకంటె అధికము మాట్లాడి ఈ విషయమై

మీతో వాదనపెట్టుకో దలచుకోలేదు.” సంవత్సరములు
 ఈలాగని ఏ పెద్దమనిషితో అన్నాడో అతనికి ఆ బాబు విని
 ఆస్తి సంతోషంకలగ లేదు, ఇతరుల కవకారముచేనే శక్తి
 కూడా ఆ పెద్దమనిషిలో చాలా ఉన్నదట. కనుక, దీనికి
 ఫలంగా, సంవత్సరములు బెరెలీ విడిచిపెట్టి ప్రస్తుతము అత
 నుండే ఊరిక వచ్చి అక్కడ ప్లిడరి చేసుకోవలసివచ్చింది.
 అన్యాయమూ, అబద్ధమూ, అక్కరలేనివాడు సంవత్సరములు—
 ఉపవాసముండేవాడుగాని దొంగకేసులు పట్టేవాడు కాదు.
 దీనివల్ల ప్రారంభములో అతనికి ఎంత ఇబ్బంది కలిగినా రాను
 రాను పూజనీర్లుకు, కలక్టర్లకు అతనంటే బాగా నమ్మకం
 కలిగింది. ఇది అతనికి లాభించింది. ఇక్కడ ఇల్లొకటి
 కొనుక్కొని, డబ్బు కొంతసంపాదించి సంవత్సరములు హాయిగా
 ఉంటూఉండగా దేశములో కనుపుపుట్టింది. దేశముతా
 అల్లకల్లోలంగా ఉండెను, ఎవరికీ తిండికలేదు. ప్రజలకు సాయం
 చేసే అధికారం సర్కారువారు ఎవరికి ఇచ్చారో, వాళ్లు పొమ్మ
 అపహరిస్తున్నారని సంవత్సరములు కలెక్టరుతో ఒకనాడన్నాడు.
 “మంచివాళ్లు మన కెక్కడ దొరుకుతారు” అని కలెక్టరుగారు
 నెలవిచ్చారు. “నాలో మీరు నమ్మకముంటే నేను కొంత
 భారము వహించగలను,” అని సంవత్సరములు బన్నాడు. భార
 మతనిమీద పడ్డది. ఆ భారము నహిస్తూ, నహిస్తూ ఒకనాడు
 ముట్టమధ్యాహ్నము ఒక పొలములో చచ్చిపడిఉండెను.

గుండె హఠాత్తుగా నిలిచిపోయి చచ్చిపోయినాడని డాక్టర్ నన్నాడు.

కథ ఇంతవరకు నేను ఇంతకుపూర్వమే విన్నాను. నామనస్సులో ఉత్తమభావ మొకటి ఉదయించి ఆవిషయమై ఒకనాడు మాక్లబ్ లో మాట్లాడడము ప్రారంభించాను— “నందకృష్ణ బాబు ప్రపంచములో ఏమీ సాధించలేకపోయినాడు— ఊరు లేదు, పేరు లేదు— ఎండకు మాడి చచ్చిపోయినాడు— కాని అటువంటి వాళ్లే భగవంతునికి సహకారులయి మన ప్రపంచాన్ని ఉన్నతికి—” ఇంతవరకు వచ్చి, నిండువేగముతో పోతున్న నా నావ, దిబ్బకు తగిలి ఆగిపోయినట్టుగా, నామాటలు అకస్మాత్తుగా ఆగిపోయినవి. మాక్లబ్ మెంబర్లలో బాగా ధనవంతుడని పేరుపడ్డవాడూ, అంగరిచే మన్నింపబడుతున్నవాడూ, ఒకడుండేవాడు— అతను వార్తా పత్రిక చదువుతూ, చదువుతూ, సులోచనాలమిదినుంచి నావైపుచూచి, ‘హియర్, హియర్,’ అన్నాడు. నా లెక్చర్ హఠాత్తుగా ఆగిపోవడానికి కారణము ఇది.

ఆనందకృష్ణబాబుగారి కొమార్తె, నేను ఇప్పుడు బసచేసి ఉన్న గ్రామములోనే ఉన్నదట. అమ్మాయి దీపావళినాడు పుట్టిందని తండ్రి ఆమెకు, “దీపాలి,” అని పేరుపెట్టాడు. ఏ సంఘములోనూ స్థానము లేకపోవడముచేత, ఆ వితంతువు తన కొమార్తెకు చదువుచెప్పించుకొంటూ ఒంటరిగా కాలము గడు

పుతూడందేసి. ఇప్పు డాకొమార్తెకు పాతికేళ్లు. తల్లిది ఆరోగ్యమైన శరీరము కాదు, వయస్సుకూడా తక్కువ కాదు. ఆమె చనిపోయిందంటే అమ్మాయిని చూచే వా రెవరూ ఉండరు. కనుక విశ్వపతిబాబు వచ్చి, “ఆ అమ్మాయిని పెళ్లి చేసుకోడానికి ఇష్టపడేవారి నొకరిని చూచి పెట్టగలిగితే, చాలా పుణ్యము చేసినవా రొతా”రని, నన్ను మహాబ్రతిమాలాడు.

విశ్వపతి శుష్కహృదయముగల స్వార్థపరుడనీ, కేవలము వర్తకమూ, తన వ్యవహారమూ తప్ప, మరేదీ అతనికి అక్కర లేదనీ, నే ననుకొంటూ ఉండేవాణ్ణి, కనుక అతనంటే మన స్సులో అనప్యాయించుకొంటూ ఉండేవాణ్ణి. కాని ఎట్టిసహాయమూ లేని ఆ వితంతువు కొమార్తెనుగురించి అతనికీగల ఆసక్తిని చూడగానే నామనస్సు కరిగిపోయింది. యుగ యుగాల క్రిందటచచ్చిన ఆదిజంతువుల కడుపులలోనుండి తీసిన గింజలు భూమిలో పాతికే అవి విత్తులయి వాటిలోనుంచి మొక్కలు పుట్టుతున్నవి కదా! చచ్చిన కుప్పలలాగు కనబడే మనుష్యులలోకూడా మనుష్యత్వము పూర్తిగా చచ్చిఉండదు!

“నే నెరిగినవా రొకరున్నారు, ఎటువంటి అభ్యంతరమూ ఉండదు, మీరు పెళ్లి స్థిపరిచి రోజు నిశ్చయించండి,” అని విశ్వపతితో నేను అన్నాను.

“కాని, పిల్లను చూడకుండా—”

“చూడ నక్కర లేదు.”

“ఉబ్బాశకొలదీ చెసుకోబోతే తరువాత చిక్కులురావచ్చును. తల్లి మరణానంతరము ఆ ఇల్లు, ఏదయినా రూపాయిలూ తప్ప మరేమీ ఆశించకూడదు.”

వరునికి కావలసినంత ధనమున్నది, దానివిషయమే మన మాలోచించనక్కరలేదు.”

“అతని పేరూ, అతని ఉద్యోగమూ—వాటివిషయమే నాకు కొంచెము వివరంగా—”

“అవిలన్నీ వివరంగా ఇప్పుడు చెబితే, సలుగురికీ తెలిసిపోయి, పెళ్లికి ఆటంకము రావచ్చును.”

“అమ్మాయి తల్లితోనైనా చెప్పవలెను కనుక—”

“వరుడు సలుగురిమోస్తరుమనిషే అని చెప్పండి. లోనాలూ లేకపోలేదు, మంచిగుణాలూ లేకపోలేదు. మనము భయపడవలసినంత చెడ్డాలేదు అతనిలో, పెద్ద ఆశ పెట్టుకోవలసినంత మంచి లేదు. పెళ్లిచెసుకోగోరే కన్యకలమనస్సుల కేటాగు ఉంటుందో నేను చెప్పలేను గాని, తల్లిదండ్రులు మాత్రము ‘మా అమ్మాయికి ఈలాంటివరుడు దొరికితే ఎంత బాగుండును?’ అని అనుకోవడం మాత్రము నే నెరుగుదును.”

విశ్వపతిబాబుకు నాయెడల కృతజ్ఞత కలిగింది, అది చూచి నాకు అతనియెడలభక్తి అధిక మయింది. ఇంతకుముందు నాకూ అతనికి పరతులు తేగక పదలుకోవలె నను,

కున్న న్యవహారం, నష్టాన్నికైనా ఒప్పుకొని, ఖాయపరచవలెనని నిశ్చయించుకొన్నాను, త్వరగా రిజిస్టరీచేయించవలెనని ఉత్తాస హం కలిగింది. విశ్వపతిబాబు, వెల్లిపాతూ వెల్లిపాతూ, తక్కిన విషయా లేలాగున్నా, ఇంత గుణవతి మరిఒకతె దొర కనని వరునితో చెప్పండి,” అని చెప్పాడు.

సంఘంలో స్థానమియ్యక నలుగురూ నిరాకరించిన స్త్రీని మిక్కిలి ఆదరంతో నా హృదయములో ప్రతిష్ఠించినట్టైతే ఆమె తన సర్వామూ నాకు సమర్పించడానికి సంకోచించదని నా నమ్మ కము. పెద్ద ఆశపెట్టుకొన్న స్త్రీయొక్క ఆశకు అంతుఉండదు. కాని ఈ దీపాలిదీపము మట్టిప్రమిదలోనిది కనుక, నా ఇంటి వంటి మట్టిఇంట ఆమెకు అనాదరణ కలగదు.

ఆ సాయంకాలము దీపము వెలిగించి, ఇంగ్లీషు వార్తా పత్రి కొకటి చదువుతూ కూర్చొని ఉండగా, ఎవరో ఒక ఆడ మనిషి నాతో మాట్లాడవలెనని వచ్చిందని నౌకరు చెప్పాడు. ఇంట్లో ఆడ వాళ్లెవరూ లేకపోవడముచేత ఆమె నెట్లా ఇంట్లోకి రమ్మనడం అని కంగారు పడుతున్నాను. ఏ ఉపాయమూ తట్టకుండా ఉన్నది, అంతలో ఆమె ఇంట్లోకి వచ్చి నమస్కారము చేసింది. నా పై ధోరణిచూచి ఎవరూ నమ్మరేమో గాని, నాకు అతి సిగ్గు. నేనామెముఖంపై చూడ లేదు, ఒక్కమాటాడ లేదు. “నావేరు దీపాలి,” అని ఆమె అన్నది.

అతిమధురమైనకంత మామెడి. ధైర్యము తెచ్చుకొని ఆమె ముఖమువైపు చూచాను, బుద్ధి, కోమలతా, ఆ ముఖము లో వికాసము పొందుతున్నది. ఆమె తలపైని ముసుగు లేదు, తెల్లనిచీర ఆ దేశస్థుల తరహాగా కట్టుకొనిఉన్నది. ఎట్లా సంభాషణ ప్రారంభించడమని ఆలోచిస్తున్నాను, అంతలో ఆమె, “నా పెళ్లికోసము మీరేమి ప్రయత్నము చేయకండి,” అని అన్నది.

దీపాలి వచ్చి ఈ విధంగా అభ్యంతర పరుస్తుందిని నే నెన్నడూ ఊహించనైనా లేదు. పెళ్లిమాట వినగానే ఆమె మనస్సు, ఆమె హృదయమూ, కృతజ్ఞతతో నిండ్రిపోతనని నేను అనుకొన్నాను.

“మీ రెరిగినవారిని గాని, ఎరగనివారిని గాని—ఎవరి నైనా పెళ్లాడరా?” అని నే నడిగాను.

“ఎవ్వరినీ పెళ్లాడను,” అని ఆమె అన్నది.

మనస్తత్త్వంకంటె వస్తుతత్వం నేను బాగా ఎరుగుదును. నారీచిత్తం తెలుసుకోవడం నామట్టుకు ఇంగ్లీషు స్పెల్లింగు కంటె కఠినము; కాని ఆమె అంతస్పష్టంగా చెపుతూఉన్నా, వినగానే తట్టే అర్థం, ఆమె మాటలయొక్క నిజమైన అర్థం కాదేమో అని, నాకుతోచింది, “మీరొరకు నేను స్థిరపరిచిన వరుడు మీరు నిరాకరించ దగినవాడు కాదు,” అని నే నన్నాను.

“నాకు అతనియెడల ఆదరణలేక పోవడంకాదు, నాకు వెళ్లే వద్దు,” అని దీపాలి అన్నది.

“అతనికి మీయెడల చాలా గౌరవం ఉన్నది.”

“అయినా, నన్ను వెళ్లాడుమని చెప్పకండి.”

“సరే, అలాగైతే వెళ్లిమాట పోనివ్వండి— మీకెటు వంటిదైనా సహాయం చేయడానికి అవకాశ మియ్యండి.”

“ఆడపిల్లల బడిలో నాకొక చిన్న ఉద్యోగము కుదిర్చి పెట్టి నన్ను కలకత్తా తీసికొని వెళ్లగలిగితే చాలా ఉపకారం చేసినవా రవుతారు.”

“పని ఒకటి ఉన్నది, మీ కది కుదిర్చిపెట్టగలను,” అని నే నన్నాను. కాని అది పూర్తిగా నిజంకాదు. ఆడపిల్లల స్కూలుమాట నేనే మెరుగుదును? కాని ఆడపిల్లలస్కూలొ కటి ప్లాపిస్తే తప్పులేదే అని నాలో నే ననుకొన్నాను.

“మా ఇంటి కొకమారు వచ్చి అమ్మతో ఈ విషయమై మాట్లాడి చూడగలరా?” అని దీపాలి అన్నది.

“రేపు ప్రాద్దున్నేవచ్చి మాట్లాడుతాను,” అని నే నన్నాను.

దీపాలి వెళ్లిపోయింది. నా పేషరు చదవడం ఆగిపో యింది. డాబ్బామీదికి వెళ్లి కుర్చీమీద కూర్చుండబడి పోయాను, నక్షత్రాలవైపు చూస్తూ, “మీ రెన్నోకోట్ల అయోజనాల దూరానఉండి మానవుని జీవన సూత్రాలనూ, కర్మసూత్రాలనూ నడుపుతుంటారట నిజమేనా?” అని అడిగాను.

అప్పుడు విశ్వపతిబాబు రెండవకుమారుడు, శ్రీపతి, ముందు కబురైనా పంపకుండా, హఠాత్తుగా డాబామీనికి వచ్చి నా ఎదుట నిలుచున్నాడు. అతనికి నాకూ జరిగిన సంభాషణవల్ల తేలినది ఇది:

శ్రీపతి సంఘాన్ని విడిచిపెట్టినా దీపాలిని పెళ్లిచేసుకోడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాడు. పెళ్లిచేసుకొంటే బయటికి తోలేస్తానని కూర్చున్నాడు, విశ్వపతి. తనకోసమని అంత దుఃఖమూ, అవమానమూ, అన్యాయమూ, సహించి ఉండడానికి తగిన యోగ్యత తనలో లేదని దీపాలి అంటున్నది. అంతేకాక, శ్రీపతి ధనవంతుల ఇంట ముద్దుగా పెరిగినవాడనిన్నీ, సంఘంనుంచి బహిష్కారం పొంది, ఇల్లూ వాకీలీ లేక డబ్బులేక పడనలసిన బాధల కోర్వలేదనిన్నీ దీపాలి నమ్మకం. దీనివిషయమై శ్రీపతికీ, దీపాలికీ వాదన జరుగుతుండెను, వాదన ఎంతకూ తేగకుండా ఉన్నది—ఆసమయంలో నేను మధ్యకు వచ్చిపడ్డాను, పడడం వల్ల సమస్య మరింత చిక్కు పడిపోయింది కనుక, ఫ్రాఫ్ టీట్ లో గీటుగీసి కొట్టివేసిన పడంలాగు, నన్నీ నాటకంలోనుంచి బయటికి వెళ్లమని కోరడానికి శ్రీపతిబాబు నావద్దకు వచ్చాడు.

“రావడం ఏలాగునో జరిగింది గనుక ఇక వెళ్లను,” అని నే నన్నాను. “ఒకవేళ వెళ్లవలనే వస్తే చిక్కు విప్పి మరీ వెళ్లుతాను.” అన్నాను.

పెళ్లిరోజు మార్చవలసిన అవసరం రాలేదు, వరుడు

మాత్రం మారాడు. విశ్వశిఖాబు కోరిక నెరవేర్చాడు కాని ఆయన సంతోషించలేదు, దీపాలికోరిక నెరవేర్చలేదు కాని ఆమె సంతోషించిందని ఆమె ధోరణివల్ల బోధపడ్డది. ఆడ పిల్లలస్కూలులో ఖాలీ ఉన్నదో లేదో నాకు తెలియదు గాని నాకు కొమార్తె లేకపోవడం అనేలోటు దీపాలి పూర్తిచేసింది. పిల్లలు లేకపోవడముచేత కలిగిన శూన్యత నా ఇంట మరిలేదు. నావంశి పేరులేని వాడి జీవితం కూడా కేవలం నిర్భయం కాదని నా ధనసంపదద్వారా శ్రీపతి పోల్చుకొన్నాడు. సరియైన సమయములో పెళ్లాడకపోవడమువల్ల కలిగిన లోటును అసమయములో పెల్లిచేసికొని సరిచేయవలసివస్తుందేమో అని ఆసు కొన్నాను. కాని భగవంతుని కృపకలిగితే డబుల్ ప్రామోషన్ పొందే రెండుక్లాసులు ఒక్కదాటున ఎక్కిపోవచ్చునని బోధపడ్డది.

నాకు యాభైయైదేళ్లు వచ్చేసరికి నా ఇల్లు మనమ రాళ్లతో నిండింది, వైగా ఒకమనమడు కూడా కలిగాడు. కాని విశ్వశిఖాబూ నేనూ కలిసి చేయవలెననుకొన్న వ్యాపారం మాత్రం నిలిచిపోయింది. అది నిలిచిపోవడానికి కారణం వరుస ఆయన ఇష్టపడకపోవడమే.

పోస్ట్ మాస్టర్

అతడు పోస్టుమాస్టరు—పనిలో ప్రవేశించగానే అతనిని ఉలాచూర్ అనే గ్రామములో పోస్టుమాస్టర్ గా పేరారు. ఊరు చాలాచిన్నది. ఆ సమయములో ఒకనీలిమండపఫ్యాక్టరీ ఉన్నది—ఆఫ్యాక్టరీయజమాని ఒక దొంగ. అతడెంతో ప్రయత్నముపైని అక్కడ కొత్తగా ఈ పోస్టాఫీస్ పెట్టించగలిగాడు.

మన కొత్త పోస్టుమాస్టరుగారు కలకత్తాలోబిచ్చాయి. చేపను నీటిలోనుంచితీసి గట్టుమీదవేస్తే దాని కేలాగుంటుందో పోస్టుమాస్టరుగారికి కలకత్తానుంచి తీసుకొనివచ్చి ఈ గ్రామములో విడిచిపెడితే ఆలాగున ఉన్నది. పోస్టాఫీసు బల్లంతో కట్టిన ఒక చిన్నయిల్లు; ఇంటిలోపలికి వెలుతురురాదు.

పోస్టాఫీసుకు దగ్గరగానే ఒక చిన్న చెరువు—అచురువు నిండా నాచు—దానిచుట్టూ అడివి బీబిసి ఉన్నది. ఫ్యాక్టరీ గుమాస్తాలకు కొంచెమైనా తిరుబడి ఉండేదికాదు; ఉన్నా, వాళ్లు పెద్దవాళ్లతో కలిసి మెలిసి ఉండడగినవాళ్లకారు.

ఇంతేకాక, కలకత్తానుంచి వచ్చేయువకులు, నలుగురితో కలిసి మెలిసి ఉండడము ఎరగనివాళ్లు; కొత్తస్థలానికి వెళితే, తామెవ్వరూ చాలా పెద్దవాళ్లు అన్నట్టుగానైనా నడుచు

కొంటారు, లేదా ఏమిచేయడమో తెలియనివాళ్ళలాగు సంగోచముతో మనులుతుంటారు. కనుక మన పోష్టమాస్త్ర రుకు ఆ గ్రామస్థులతో స్నేహము బాగా కలియలేదు. పని ఆళ్చే లేకపోవడంచేత, కూర్చోని, అత డప్పుడప్పుడు పద్యాలు వ్రాస్తూ ఉండేవాడు. “తరుపల్లవకంపనాన్ని,” “మేఘాచ్ఛన్న” ఆకాశాన్ని, చూస్తూ అతిసుఖముగా అతడు కాలము గడుపు తున్నాడని ఆపద్యాలు చదివేవాళ్ళకు తట్టుతుంది. కాని నిజము భగవంతునికి తెలియకపోలేదు—అరేవియన్ నైట్సు లోని హాక్షిసి ఒకడు వచ్చి, రాత్రికిరాత్రి, చెట్లూ చేమలూ, జ్ఞాడైనా లేకుండా, తెగనరికి, అక్కడ చక్కని రోడ్లు వేయించి ఈ ప్రక్కనూ ఆ ప్రక్కనూ ఆకాశాన్ని అంటుతూఉన్న మేడలు, కట్టించగలిగినట్టైతే, పట్టణవాసిఅయిన మన పోష్టమాస్త్రరు గారికి పోయిన ప్రాణాలు తిరిగి వచ్చిఉండును.

పోష్టమాస్త్రరుగారికి జీతము అత్యల్పము, తానే వండు కొని తింటూఉండేవాడు; తల్లితండ్రీ లేని పిల్ల ఒకతె ఇంటిపని చేస్తూ ఉండేది. ఆ పిల్లకికూడా పోష్టమాస్త్రరే నాలుగు మెతు కులు వేస్తూఉండేవాడు. తిని, పిల్ల ఇక్కడనే పడిఉండేది. ఆ పిల్లపేరు ‘రత్న’, వయస్సు పన్నెండు పదమూడు అయిఉం టుంది, పెళ్లి అయేదారేదీ కానరాలేదు. ప్రతిదినమూ చీకటి పడుతూ పడుతూఉండేవేళకు, ఊరిచివరనుండే ఆవ్రలసాలలో నుంచి చుట్టలుచుట్టలుగా పొగలేస్తూ ఉండేది, పొదలలో

నుంచి పురుగులు గింపెనుతూ ఉండేవి, ఊళ్లోని నిమోగోగుల బృందము మద్దెలా తాళాలతో గొంతుకలెత్తి పంపితుడగుడే వాళ్లు. ఆ చీకటిలో ఆరుగుమీస బంటరిగా కూర్చొని, “తరు పల్లవకంపనము,” చూస్తూఉంటే ఏ కనిహృదయములోనైనా కంపనము పుట్టకమానదు—అటువంటివేళ, మిణుకు మిణుకునుని దీపము వెలుగుతున్న గదిలో ఒకమూలను కూర్చొని పోస్టు మాస్టరు ‘రత్నా’! అని ఒకనాడుపిలిచాడు. అపిలుపు ఎప్పుడు వచ్చునాఅని కనిపెట్టుకొని ఉండెను రత్న, కాని ఒక్కపిలుపును ఎన్నడూ లోపలికి వెళ్లేదికాదు—“ఏమి బాబూ ఏమికానాటి?” అని బయటనుంచే అడిగింది.

పోస్టుమాస్టరు—“ఏమి చేస్తున్నావే?”

“పొయ్యిలో నిప్పువేయడానికి ఇప్పుడే వెళ్లాలి—వంట పంచలో—”

“వంట కాస్తేపుపోయాక ప్రాంతించవచ్చు, ముందుగా కొంచెము హుక్కా తయారుచేసి ఇయ్యి.”

బుగ్గలు పూరించి చిలుములలో నిప్పుచేస్తూ తొందర తొందరగా రత్న గదిలో ప్రవేశించింది. రత్న చేతిలోనుంచి హుక్కా తీసుకొంటూ, పోస్టుమాస్టరు చటాలున ఒకప్రశ్న అడిగాడు—

“రత్నా మీ ఆమ్మ నీకు జ్ఞాప్తికి వస్తూ ఉంటుందీ?”

జ్ఞానమాటతో ఆ ప్రశ్నకు బాబుచెప్పడము కష్టము.

అప్పుడు గురించిన సంగతులు కొన్ని రత్నకు జ్ఞప్తికివస్తూఉంటవి. కొన్ని సంగతులు ఎంతమా జ్ఞప్తిరాకుండా ఉన్నవి. రత్నను తల్లి కంటే తండ్రి చాలా ముద్దుచేసేవాడు. ఆమెకు తండ్రిసంగతులు కొంచెము కొంచెము జ్ఞప్తికి వస్తూఉంటవి. తండ్రి పగలంతా పనిచేసి సాయంకాలం ఇంటికి వచ్చేవాడు. ఒకటి రెండు సాయంకాలాలమాట రత్నకి బహుస్పష్టముగా జ్ఞాపకమున్నది. ఆసాయంకాలాలలో జరిగినసంగతులు అతిస్పష్టముగా చిత్రించిన పటములాగు ఆమెకంటికి నేటివరకూ కనబడుతున్నవి. ఈమాటా ఆమాటా చెబుతూ రత్న పోస్తుమాస్తురు కాళ్లదగ్గర మెల్లిగా కూర్చుండబడిపోయేది.

రత్ననికి ఒక చిన్నతమ్మ పుండేవాడు. వర్షాకాలంలో ఒకనాటిసాయంకాలము, రత్నా వాడూకలిసి చెరువుగట్టుమీదికి వెళ్లి, అక్కడ విరిగిపడిఉన్న చెట్టుకొమ్మ నొకదానిని గాలపురువ్వచేసి, చేపలుపట్టడము-అట ఆడుతూ కూర్చున్నారు. ఎన్నో పెద్దవిషయాలకంటే ఈ చిన్నసంగతే రత్నకి మాటిమాటికి జ్ఞప్తికి వస్తూఉండేది. ఇట్లామాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూ చాలా రాత్రి అయిపోయేది. ఒకనాడు పోస్తుమాస్తురుకు మరి వంట చేయాలని బుద్ధిపుట్టేదికాదు. ప్రాస్తన్న వండిన కూర కొంచెము ఉండేది, రత్న త్వరగా త్వరగా నిప్పుచేసి నాలుగు రొట్టెలు కాల్చితెచ్చేది, వాటితోనే ఇద్దరికీ రాత్రిభోజనము జరిగి పోయేది.

ఆ కుటీరములోమూలను బల్లకుర్చీమీదకూర్చొని ఒక నాడు సాయంకాలం పోస్టుమాస్టరు తన ఇంటి సంగతులు కూడా చెపుతూ ఉండేవాడు. విదేశంలో ఒంటరిగా ఉన్న పోస్టుమాస్టరుకు స్వగ్రామంలోఉన్న తల్లిమాట, చిన్నతమ్మని మాట, అక్కమాట, జ్ఞప్తికి వస్తూఉండేది. మాటిమూటికి వారి సంగతి అనుకొంటూ అతని ప్రాణము కొట్టుకొంటూ ఉండేది. కాని ఇక్కడఉండే నీలిఘృత్తరీగుహుస్తాలతో తన ఇంటి మాటచెప్ప బుద్ధి వేసేదికాదు. అతను, చదువుసంధ్యలులేని ఆ చిన్నపిల్ల రత్నతో, వాళ్లనుగురించి ప్రసంగిస్తూ ఉండేవాడు. ఇది అతనికి అసందర్భముగా కనబడేదికాదు. రానురాను ఏమయినదంటే, కబుర్లుచెప్పకొంటూఉండేటప్పుడురత్న అతని ఇంటివారిని గురించి ఏమైనా అనవలసివస్తే, ఎన్నాళ్లబట్టో వాళ్ల నెరిగినదానివలె, “అన్న” “అక్క” “అన్న” అని వరసలుపెట్టి వాళ్లనుగురించి ఆమె అంటా ఉండేది. ఆబాలిక చిట్టి హృదయములో అక్క, అమ్మ, అన్నల ఆకారాలుకూడా ఊహమూలముగా ముద్రితమై ఉండెను.

ఒకనాటి మధ్యాహ్నం బాగా మేఘంకాసి ఉన్నది; వేడివేడిగాలి మెల్లిగా వీస్తూ ఉన్నది; వేడెక్కిన వచ్చికనుంచీ, చెట్లనుండే ఆకులనుంచీ, ఒకవిధమైన వాసన వస్తూఉన్నది; అలాసి పడిఉన్న పృథ్వి ఊపిరితీస్తూఉంటే, ఆ ఊపిరి వచ్చి ఒంటికి తగులుతూ ఉన్నదా అని అనిపిస్తూ ఉన్నది. సృష్టి

ఎదుట ఫిర్యాదుచేస్తూ, మొండిపట్టుపట్టిన పక్షి ఒకటి, విన్నవారి మనస్సులు కరిగేటట్టుగా, మధ్యాహ్నమంతా, ఒకేవరసను కూత వేస్తున్నది. ఆనాడు పోస్తుమాస్తురు పని లేకుండా ఉన్నాడు. కురిసి కురిసి వర్షం ఆగింది; మిగిలిఉన్న మేఘాలు ఆకాశాన కుప్పలుకుప్పలుగా కూడి ఉన్నవి. వాటిపైని సూర్యకిరణాలు పడుతూఉన్నవి. ఈ మేఘరాసులూ, వర్షము కడిగి శుభ్రపరిచిన చెట్లమీద తళతళమంటూ నాట్యముచేస్తూఉన్న సల్లని ఆకులూ, నిజముగా చూడదగిన వస్తువులే. పోస్తుమాస్తురు ఆవి చూస్తూ కూర్చోని—“ఇటువంటి సమయములో కేవలము నావాళ్లే అనదగిన వాళ్లేవరేనా నాతో ఉంటే నేను ఎంత సుఖముగా ఉండిఉందును! అనురాగముతో నాహృదయముతో తన హృదయము కలపగల ఒక సుందరమూర్తి దగ్గరఉన్నయెడల నా కెంత ఆనందముగా ఉండిఉందును!” అని తనలో తా ననుకొంటున్నాడు. మరికొంతసేపటికి ఆ పక్షి కూడా ఆమాటే అంటున్నట్టు అతనికి తట్టింది; చెట్లసీడలో మాటుమడిగి, ఆ నిర్జనమధ్యాహ్నమప్పుడు, ఆకులుచేస్తూఉండే మర్త్యధ్వనియొక్క అర్థముకూడా కొంతవరకు అదే. అతిస్వల్ప జీతము తెచ్చుకొంటూ, ఆ చిన్నపల్లెలో సబ్ పోస్తుమాస్తురుగా ఉన్న అతనిమనస్సులో ఎంతకూ అంతంకాని ఆ సెలవునాటి నిస్తబ్ధమధ్యాహ్న సమయాన అటువంటిభావాలు పుట్టుతూ ఉన్నవని ఎవరూ ఎరగరు, పుట్టవచ్చునని ఎవరూ నమ్మరు.

పోస్తుమాస్తరు పెద్దనిట్టూర్పువిడిచి, 'రత్నా' అని పిలిచాడు. రత్న అప్పుడు జామచెట్టుక్రింద కాళ్ళుచాచుకొని కూర్చొని పచ్చిజామకాయ తింటూ ఉన్నది. ప్రభువు కంఠం విసబడగానే పరుగెత్తివచ్చి, "పిలుస్తున్నావా బాబూ?" అని అడిగింది. "నీకు నేను మెల్లిమెల్లిగా చదవడం నేర్పుతాను," అని అంటూ, అప్పుడే ప్రారంభించి, 'అ' 'ఆ' లు వ్రాయిస్తూ పోస్తుమాస్తరు ఆ మధ్యాహ్నమంతా రత్నతోనే కూర్చున్నాడు. ఈలాగు కొద్దిరోజులలో వర్ణక్రమమంతా నేర్పేశాడు.

శ్రావణమాసము. వర్షానికి విరామములేదు. చెరువులు, కాలువలు, పొలాలు, జలమయమైపోయినవి. రాత్రింబగళ్లు వర్షపుహారే, కప్పల బెకబెకలు. దారులవెంట రాకపోకలు పూర్తిగా నిలిచిపోయినవనే చెప్పవచ్చును—సంతకు వెళ్లవలెనంటే పడవచేసుకొని వెళ్లవలసిందే!

ఒకనాడు ఉదయమే ప్రారంభించి వర్షము ఏకవరసగా కురుస్తూ ఉన్నది. పోస్తుమాస్తరుగారిశిష్యురాలు ద్వారముదగ్గర చాలానేపు కనిపెట్టుకొని కూర్చున్నదిగాని ఎంతకూర్చున్నా మామూలుప్రకారం గురువుగారి పిలుపు ఈవాళ విసబడలేదు. పుస్తకంపట్టుకొని మెల్లిగా గదిలో ప్రవేశించింది. పోస్తుమాస్తరు కర్ర మంచముమీద పడుకొని ఉన్నాడు; అతడు విశ్రాంతి తీసుకొంటూ ఉన్నాడనుకొని రత్న, ముఖమటు త్రిప్పి, చప్పుడు చేయకుండా బయటికి వెళ్లి పోబోతున్నప్పుడు, హఠాత్తుగా

‘రత్నా’ అని పిలుపు ఆమెకు వినబడ్డది. రత్న వెంటనే అటు తిరిగి, “నిద్రపోతున్నావా * దాదాబాబూ?” అని అడిగింది. పోస్తుమాస్తురు కొంచె మాయాసపడుతూ, “ఒంట్లో బాగు లేదు, తలమీద చెయ్యివేసి చూడు రత్నా,” అని అన్నాడు.

అటువంటి వర్షపురోజున పరదేశములో ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు ఒంట్లో జబ్బుగా ఉండడము తటస్థిస్తే, సంరక్షణ చేసేవా రెవరైనా దగ్గరఉంటే, ఎంత హాయిగా ఉండును అనిపిస్తూఉంటుంది, వేడెక్కిన నొసటిపైని గాజులు పెట్టు కొన్న చేతియొక్క కోమలస్పర్శ జ్ఞప్తికి వస్తూఉంటుంది, ఇటువంటి ఘోరమైన పరదేశవాసములో రోగముతో బాధ పడుతూ ఉన్నప్పుడు ప్రేమస్వరూపిణిఅయిన తల్లో ఆకొక్క దగ్గర ఉండవలెనను కోరిక పుడుతూ ఉంటుంది. పరదేశ వాసి అయిన పోస్తుమాస్తురు కోరికకూడా ఇక్కడ నిష్ఫలము కాలేదు. పిల్లఅయినా రత్న, పిల్లగా ఉండక, ఆక్షణమే తల్లి పదవిని గ్రహించింది. వెంటనే వైద్యుని తీసికొనివచ్చింది, వేళప్రకారము మాత్రలు నూరి పట్టి, తానే రోగికి పథ్యము చేసిఇచ్చి, రాత్రి నిద్రలేకుండా అతని తలదగ్గర కూర్చొని, “దాదాబాబూ, ఇప్పుడు కొంచెము నెమ్మదిగా ఉన్నదా?” అని ఉండిఉండి అపగతుండేది.

మంచము వదిలేసరికి పోస్తుమాస్తురుగారి ఒంట్లో ఏమీ

బలములేదు. అక్కడనుంచి ఏలాగో బదిలీ చేయించుకోవలెను, ఎంతమాత్ర మక్కడ ఉండకూడదు అని నిశ్చయించుకొన్నాడు. అది జబ్బుస్థలము గనుక తనను తక్షణం అక్కడనుంచి బదిలీచేయించమని కలకత్తాలోనున్న అధికార్యకు అతడు దరఖాస్తు పంపాడు.

రోగినేవనుంచి విముక్తురాలు కాగానే రత్న తన మామూలు పనికే వచ్చి గది బయటను కూర్చోనడ మారంభించింది, కాని లోపలనుంచి ముసుపకి పిలుపు ఎంతకూ రాకుండా ఉన్నది. అప్పుడప్పుడే గదిలోకి తొంగిచూస్తూ ఉండేది—పోస్టుమాస్టరు కూర్చోమీద పరధ్యానముగా కూర్చొని ఉండేవాడు ఒకప్పుడు, ఒకప్పుడు క్రమంచముమీద వడుకొని ఉండేవాడు. ఏక్షణము అతను పిలుస్తాడో అని బయట గడపద్వార కనిపెట్టుకొని కూర్చుండేది రత్న. లోపున కూర్చొని తన దరఖాస్తుకు ఏమి జవాబువస్తుందో అని చూస్తుండేవాడు పోస్టుమాస్టరు. రత్న తన పాతచదువు లెక్కలేనన్ని మాల్లు వర్లిస్తూ ఉండేది, ఎప్పుడో అకస్మాత్తుగా గురువుగారు పిలిచేసరికి సంయుక్తాక్షరాలలో తప్పు లెక్కడ వస్తవో అని ఆమెకు భయముగా ఉండేది. ఈలాగున సుమా రొకవారము రోజులు గడిచిపోయిఉంటవి, ఒకనాడు సాయంకాలము హఠాత్తుగా పిలుపు వినబడ్డది. రత్న తడబడపడుతూ గదిలోకి వచ్చి, “నన్ను పిలిచావా. దాదాబాబూ?” అని అన్నది.

“రేపే నేను వెళ్లుతున్నాను,” అన్నాడు పోస్టుమాస్టరు.

“ఎక్కడికి వెళ్లుతున్నావు?”

“ఇంటికి వెళ్లుతున్నాను.”

“మళ్లా ఎప్పుడు వస్తావు?”

“మరి కాను.”

రత్న మరేమీ అడగలేదు. పోస్టుమాస్టరు తానే చెప్పాడు, తాను బదిలీచేయమని దరఖాస్తుచేసినట్టూ, అధికార్లు దరఖాస్తు అంగీకరించకపోవడంవల్ల ఉద్యోగం విడిచిపెట్టి ఇంటికి వెళ్లిపోతున్నట్టూ. చాలానేపటివరకు ఇద్దరిలో ఒకరూ మాటలాడలేదు. దీపం మిఁబనుమిఁబనుమని వెలుగుతున్నది, ఇంటికప్పులో నుండే కన్నములోనుంచి చినుకులు టుప్పుటుప్పు మని సిబ్బిమీద పడుతున్నవి.

కొంతసేపైన తరువాత లేచి రత్న రొట్టి చేదామని వంటింటిలోనికి వెళ్లింది. రోజూలాగు ఈవాళ పని తొందర తొందరగా జరిగినట్టు కనబడలేదు. ఉండిఉండి అనేకవిధాల భావాలు ఆమెతలలో దూరుతున్నట్టుండెను. పోస్టుమాస్టరు భోజనం ముగించినతరువాత రత్న హఠాత్తుగా, “దాదా బాబూ, నన్ను మీ ఇంటికి తీసుకొని వెళ్లుతావా?” అని అడిగింది.

పోస్టుమాస్టరు నవ్వుతూ, “అవి ఎట్లాగు?” అని అన్నాడు.

అటువంటి పని ఎందుచేత ససాధ్యమో, ఆ కారణాలన్నీ చెప్పడమనసరమని పోస్తుమాస్తరుడు తోచలేదు.

ఆరాత్రి అంతా కలలోనుగాని మెలుకువగా ఉన్నప్పుడు గాని పోస్తుమాస్తరుగారి నవ్వు, అతనిమాటలే, రత్నకు విసబడుతూ ఉండెను—“అది ఎట్లాగు?” “అది ఎట్లాగు?”

తెల్లవారేసరికి పోస్తుమాస్తరుకోసము స్నానానికి నీళ్లు సిద్ధముగా ఉన్నవి. పోస్తుమాస్తరు స్నానానికి ఏటికీ చెరువు కూ వెళ్లేవాడు కాదు. కలకత్తాలోని అభ్యాసము ప్రకారము ఇంటిలోనే స్నానముచేసేవాడు. అత డెప్పుడు బయలుదేరుతాడో రత్న ఎందుచేతనోగాని అడగలేకపోయింది. ఏడుజాము నీళ్లుకావలసి వస్తవో అని ఆలోచించి ఏటినుంచి రాత్రే నీళ్లు తెచ్చి ఉంచింది. స్నానంచేసినతరువాత పోస్తుమాస్తరు రత్నను పిలిచాడు. రత్న లోనికి వచ్చి ఆజ్ఞను తెలియగోరి పోస్తుమాస్తరు ముఖముచూస్తూ నిలబడ్డది. “నా స్థానే వచ్చే అతనితో నేను చెప్పి వెళ్లతాను, అతడూ నాలాగే నీవు ఇక్కడే ఉండేటట్టుగా ఏర్పాటుచేసి, నీ కే కష్టమూ లేకుండా చూస్తాడు, నీవేమీ భయపడవద్దు,” అని పోస్తుమాస్తరు రత్నతో అన్నాడు. మిక్కిలి దయతోనూ, ప్రేమతోనూ పోస్తుమాస్తరు రత్నమాట అది—సందేహములేదు. పోస్తుమాస్తరు తిట్టినతిట్టూ పెట్టిన చీవాట్లూ రత్న ఇన్నాళ్లూ సునాయాసంగా సహించి ఉన్నది, కాని అత డిప్పుడు అంత దయతో అన్నా

ఈమాటలుమాత్రము సహించి ఉండలేకపోయింది—నారీ హృదయము తెలుసుకోవడం ఎవరికిసాధ్యము? రత్న అతని మాటలు వినగానే వెక్కివెక్కి ఏడుస్తూ, “సీవెవరితోనూ ఏమీ చెప్పనక్కరలేదు, నే నిక్కడ ఉండను,” అని అన్నది.

రత్న ఇంతకుపూర్వ మెన్నడూ ఈవిధముగా చేయ లేదు. ఇదిచూచి పోస్తుమాస్తరు నిశ్చేష్టుడైనాడు.

కొత్తపోస్తుమాస్తరు వచ్చాడు, అతనికి చార్జీ ఇచ్చి పాతపోస్తుమాస్తరు వెళ్లిపోడానికి సిద్ధంగాఉన్నాడు, వెళ్లే ముందర రత్నని పిలిచి, “రత్నా సీకెన్నడూ ఏమీ ఈయలేక పోయినాను, వెళ్తున్నప్పు డీవాళ సీకేమైనా ఇస్తాను, దీనితో నాలుగురోజులు గడపుకోవచ్చును,” అని అన్నాడు.

పోస్తుమాస్తరు తన జీతములోనుంచి ప్రయాణము కర్చుకు కావలసినంత ఉంచుకొని మిగిలినరూపాయలు జేబులో నుంచి తీశాడు. రత్న పోస్తుమాస్తరు కాళ్ళపట్టుకొని “మీ పాదాలకి నమస్కారం దాదాబాబూ, మీపాదాలకి నమస్కారం. మీరు నాకేమీ ఇయ్యక్కరలేదు, మీకు నమస్కారము చేస్తున్నాను, నావిషయమై మీరెవరితోనూ చెప్పక్కరలేదు,” అని అన్నది. ఇట్లాఅంటూ లేచి అక్కడినుంచి పరుగెత్తిపారిపోయింది.

పోస్తుమాస్తరు నిట్టూర్పువిడిచి రైలుసంచి చేతితో పట్టుకొని, భుజంమీద గొడుగువేసుకొని, ఎరుపూ తెలుపూ

సారల టిన్ ట్రంకొకటి కూలివాడి నెత్తిమీద పెట్టి, పడవరేవుకు బయలుదేరాడు.

పోస్టుమాస్టరు పడవ ఎక్కాడు, పడవ రేవు వదిలింది. వర్షాలవల్ల గట్లుతీసి పారుతున్న నదీప్రవాహము, విరామము లేకుండా ప్రవహిస్తున్న అశ్రుధారలవలె, కనబడుతున్నది. పోస్టుమాస్టరుకు ఒక విధమైన హృదయవేదనకలిగింది. అవ్యక్తముగా విశ్వమంతటా వ్యాపించిఉన్న వ్యథ ఒక సామాన్య గ్రామబాలికముఖాన వ్యక్తమవుతూ అతనికంటికి కట్టినట్లున్నది. తిరిగి ఆ గ్రామంలోకి వచ్చి, భూదేవి ఒడిలోనుంచి తప్పిన ఆ అనాధబాలికను తనతోకూడా తీసుకొని పోవలెనని పోస్టు మాస్టరుకు చాలా కోరికపుట్టింది. కాని ఆ సమయంలోనే తెరచాపకు గాలి బాగా తగిలింది, కలకలధ్వనిచేస్తూ నదీప్రవాహం అతీవేగముతో పోతున్నది. ఊరిఅవతలనుండే శ్మశానం ఏటి ఒడ్డున కనబడుతున్నది, నదీప్రవాహంలో ప్రయాణము చేస్తున్న పథికుని ఉదాసీనహృదయంలో వైరాగ్యంపుట్టి, అతడివిధముగా అనుకొంటున్నాడు—“జీవితములో ఇటువంటి ఎడబాటు లేన్నిఉంటవో కదా! ఎన్ని మృత్యువులు నేను చూడవలసిఉన్నదో కదా! కనుక నేనిప్పుడు తిరిగివెళ్లడంవల్ల ఏమి ప్రయోజనము? ఈలోకములో ఎవరు ఎవరివారు?”

కాని రత్నహృదయంలో మాత్రం ఎటువంటి వైరాగ్యమూ పుట్టలేదు. పోస్టాఫీసుచుట్టూ తిథుగుతూ కన్నీటిధార

లతో ఆజాగాను తడిచేస్తున్నది. దాదాబాబు మల్లా వస్తాడేమో అని లోలోపున కొంచెంఆశ ఉండెను కాబోలు, కనుక ఆస్థలం వదిలి దూరం వెళ్లలేకపోయింది.

మానవహృదయం ఎంత జ్ఞాన హీనమైనది! భ్రమ మనసు బకంతట పడలదు. యుక్తి, యోచన, ఎంతో ఆలస్యముగాగాని మనలో ప్రవేశించవు. ఎంత బలమైన ప్రమాణాలనైనా నష్టక, మాయఆశలనే గుండెమీదపెట్టుకొని, రెండుచేతులతో కాగలింపుకొని, ప్రాణముపోయినా పడలకుండా కూర్చుంటాము. చివరకు ఎప్పుడో బకనాడు మన రక్తనాడులనుచీల్చి, మన హృదయములోనుండే రక్తాన్ని పూర్తిగా పీల్చి, ఆ ఆశ పారిపోతుంది. అప్పుడే మనకు తెలివివస్తుంది, కాని మల్లా మరిబక కొత్త భ్రాంతిపాశములో పడేవరకు మనకు శాంతి ఉండదు.

శాస్త్రి

దుఖీరామ్, భిదామ్—ఇద్దరన్నదమ్ములూ ప్రొద్దున్నే లేచి కొడవల్లు చేతపుచ్చుకొని ధాన్యముతోతకు బయలు దేరారు—వాళ్లూ ఇల్లు వదిలారు భార్యలిద్దరూ ఘోరముగా తిట్టుకొంటూ పోట్లాట ప్రారంభించారు. కాని సృష్టిలోఉండే నానావిధాల కలరహాలకూ అలవాటు పడిఉన్నట్టే ఆపేటలోని వాళ్లు ఈ పోట్లాటమూడా అలవాటు పడిఉన్నారు. కేకలు వినబడగానే చుట్టుప్రక్కలవారంతా, “అదిగో ఆరంభమయింది!” అనేవారు—వారన్నమాటకు అర్థమేమంటే— “మనంఅనుకొన్న దేజరిగింది—రోజూ జరుగుతున్నదే ఈవాళ్ళ జరగబోతుంది,” అని. ప్రొద్దున్నే సూర్యుడు దయించడంచూచి కారణమేమి అని ఎవ్వరూ అడగరు. ఆవిధముగానే ఈ ఇంటి కేకలు వినబడినప్పుడు ఎవరికీ వింతా, విద్వేషము ఏమీలేదు, ఏమిటాకేక అని ఎవ్వరూ అడగరు.

ఈ తోటికోడళ్ల కేకలు ఇరుపొరుగులవాళ్ల నంతగా అంటకపోవచ్చును గాని, భర్తలకుమాత్రము అంతకంటె కొంచెము ఎక్కువగా అంటుతుండవలెను కదా. అయినా ఇది ఒక గొప్ప కష్టము అని వాళ్లు ఎన్నడూ అనుకోలేదు. ఒకే ‘ఎక్కా’ బండి ఎక్కి ఎంతకూ అంతంకాని సంసారయాత్ర జరుపుతుండిన్న

యాత్రీకుల యిద్దరన్నదమ్ములూ—బండ్రికి, ఇరుసుకిందను, స్త్రీలగులు లేవు, ఎడతెరిసిలేకుండా గడగడ దడదడ శబ్దమూతూ ఉన్నది. విధివిహితమైన నియమాలలో ఈ శబ్దముకూడా ఒకటి అని తలచి, ఆ ఇద్దరన్నదమ్ములూ యాత్రచేస్తున్నారు.

అంతేకాదు. ఎన్నడో ఒకనాడు ఇంట్లో సందడిలేకుండా ఉంటే, ఇంట్లో దయ్యాలు దేవుల్లాడుతున్నట్టుండి ఏక్షణానికేమినస్తుందో తెలియదన్నట్టుగా వాళ్లకు భయము వేస్తూ ఉండేది.

ఒకనాడు జరిగిన ఘచ్చట వినండి: ఇద్దరన్నదమ్ములూ రోజంతా కూలిపనిచేసి సాయంకాలము ఇంటికి వచ్చేసరికి ఇంట్లో అల్పనిశ్శబ్దముగా ఉన్నది.

మధ్యాహ్న మొకతెర వర్షము కురిసింది; ఇప్పటికీ ఆకాశమంతా మేఘము కమ్మి ఉన్నది, బయటకూడా నిశ్శబ్దము, చెట్లును ఒక్కొక్కటేనా ఆడలేదు. వర్షాలకు ఇంటికి నాలుగువైపులా గాబు దట్టముగా పెరిగింది. ఇంటిపగ్గరనుంచి నీటితో నిండిఉన్న జనపనార చేలవరకు రవంతైనా ఖాళీలేకుండా అంతా మొక్కలతో నిండిపోయింది. గాఢమైన వాసన ఒకటి ఆ ఆకులలోనుంచిపుట్టి, నాలుగువైపులా ప్రహరీలాగు నిలిచి ఉన్నది. ఆపులసాలకు వెనుకనుండే చెరువులోనుంచి కప్పలు అరుస్తున్నవి, గీత—ఈ—ఈ మని అరుస్తున్న పురుగుల శబ్దముతో నిశ్శబ్దముగాఉన్న సంధ్యాకాశము నిండిపోయింది.

నల్లనిమేఘాలచాయ పడుతుండుటనల్ల భయంకరాకాశము ధరించిఉన్న పద్మానది ఆ సమీపాన్నే ప్రసహిస్తున్నది. ప్రక్కనుండుగట్లను, చేలను, కోనేస్తూ ప్రవాహము ఇళ్లదగ్గరికి వచ్చేస్తూ ఉన్నది. ప్రవాహానికి ప్రక్కను, అక్కడక్కడ మామిడిచెట్లూ, పనసచెట్లూ ఉన్నవి. అన్ని ఆశలు నదులు కొని ఆఖరు ప్రయత్నముచేదామని భూమిని గట్టిగా పట్టుకొని ఉన్న చేతులవేళ్లలాగు ఆ చెట్లవేళ్లు, మన్నంతా కరిగిపోబట్టి, బయటికి కనబడుతున్నవి.

ఆనాడు దుభీరాము చిథాములు జమీదారుగారి కచేరిఇంటిపనికై వెళ్లారు. ఏటి అవతలిబిడ్డనడండ్డే సరి పండి ఉన్నది. వద్దానికి మళ్లు మునిగిపోతేవేమో అనేభయము వల్ల, నీరురాకముందే చేతుకోసుకొందామని అవక్కను, మళ్లు గల బీదసాదలు కొందరుమాత్రము, వాళ్ల వాళ్ల చేతుకోసుకోడానికి బయలుదేరారు. జమీదారుగారి నొకన్లునచ్చి ఈ ఇద్దరన్నదమ్మలనూ వారి కచేరిఇంటి మరామత్తుకని జబ్బన్నీ చేసి తీసుకొనివెళ్లారు. కచేరిఇల్లు అక్కడక్కడ కారుతున్న దట; అది సరిచేసి, అది అయినతరువాత, వరండాలమీదికి జల్లురాకుండా అడ్డుకట్టవలసి ఉండెను. రోజంతా చేస్తేనేగాని ఈపనులన్నీ పూర్తికాలేదు—మధ్యాహ్నమైనా వాళ్లను ఇంటికి వదలలేదట; అక్కడే కొంచెము ఫలహారము పెట్టి పని పూర్తిచేయించి మరీ వదిలారు. మధ్యమధ్య వర్షములొ

తడుస్తూకూడా పని చేయవలసివచ్చింది. సరియైన కూలి అయినా దొరకలేదు—కూలికి పదిరెట్లు తిట్లుమాత్రం దొరికినవి.

సాయంకాలమైనతరువాత బురదలోనుంచి, నీళ్లలో నుంచి, సడచుకొని ఇద్దరన్నదమ్ములూ ఇంటికి వచ్చేసరికి చిన్న తోటికోడలు, చందర, పైటచెంగుపరుచుకొని నేలనుపడుకొని ఉన్నది. ఆ వర్షపుదినములాగునే ఆమె, మథ్యాహ్నమంతా, అశ్రువర్షము కురిపించి కురిపించి సాయంకాల మవుతూ ఉన్న ననగా నర్షమాపి, ఎటువంటిచలనమూ లేకుండా కూర్చున్నది. పెద్దతోటికోడలు, రాధ, పెద్దముఖముచేసికొని అతిగంభీరముగా అరుగుమీద కూర్చొని ఉన్నది—పెద్దామె కొడుకు, రెండేళ్లవాడు, ఇంతనేపూ ఏడ్చివేడ్చి, వీళ్లు ఇంటికివచ్చేవేళకు ఒంటమీద బట్టఅయినా లేకుండా అరుగుమీద ఒకమూలను పడుకొని నిద్రపోతున్నాడు.

మిక్కిలి ఆకలిగాఉండి దుఖరామ్ ఒక్కనిమిషమైనా అగ్రలేక పెళ్లము కంటపడగానే అన్నము పెట్టమని అడిగాడు.

ఊపాకిమందుపీపామీద అగ్గినిప్పుపడ్డది—పెద్దతోటి కోడలు రాక్షసిగొంతుకతో కేకలువేసుకొంటూ అతి తీవ్రముగా జబాబుచెప్పింది—“పెట్టడానికి ఎక్కడఉన్నది అన్నము? వెళ్లేటప్పుడు బియ్యంఇచ్చి వెళ్లాలా? లేక నన్ను ఎక్కడికైనా వెళ్లి సంపాదించుకొని రమ్మన్నావా?”

రోజంతా శ్రమపడడమూ, తిట్లుతినడమూ అయినానాగు వాత ఇంటికివచ్చాడు, దుఖరామ్—అంపిలేదు, ఆనందములేదు. చీకటి ఇంటిలో ప్రవేశించేసరికి ఊదానలముతప్ప మరేమీలేదు, దానిపైని పెళ్లం ఆడిన కోవముమూటలు—అందరిలో నుభవముగా ఆఖరున అన్న చెప్పును మూటలు—దుఖరామ్ మరి సహించి ఊరుకోలేకపోయినాడు.

కోవముతో తిరగబడుతున్న పెద్దపులిలాగు, పెనుకగు తిరిగి, “ఏమంటున్నావు!” అంటూ, ముందూవెళుకూ ఆలోచించకుండా చేతులోనున్న కొడవలితో భార్యనెత్తిమీద బిక్కుపెట్టు పెట్టాడు. రాధ అక్కడపడుకొనిఉన్న చిన్నతొడిగి కోడలి బడిలో హలిపడ్డది—ఆ పడిపోనడమే పడిపోనడము, మరి లేవలేదు. చంపరబట్ట రక్తముతో నిండిపోయింది—“ఏమయింది ఏమయింది,” అని ఆమె కేకలువేసింది. ఛిదామ్ మరి గెత్తుకొనివచ్చి ఆమె నోరు మూసేశాడు. దుఖరామ్ కొడవలి అక్కడ పారేసి చేతిమీద తలమోపుకొని మతిపోయిన వాడిలాగు కూర్చుండబడిపోయినాడు. పిల్లవాడికి తెలివి వచ్చింది, భయపడుతూ బిగ్గరగా ఏడవడం ఆరంభించాడు.

బయట అతనిశ్శబ్దముగా ఉన్నది. గొల్లపిల్లవాళ్లు అవులను ఇళ్లకు తోలుకొని వస్తున్నారు. కోతలకు వెళ్లిన వాళ్లు అయిదారుగురేసివొప్పన బల్లకట్టుమీద ఏరు దాటి, రోజంతా కష్టపడినందుకు బహుమానముగా దొరికిన ధాన్యము

మూటలుకట్టి, తలలమీదపెట్టుకొని వచ్చి, అప్పుడే ఇళ్లు చేరుకొన్నారు.

చక్రవర్తిబాబుగారి వినతంద్రి రామ్‌లోచన్, పోస్టాఫీసులోఉత్తరము వేసి వచ్చి, అరుగుమీద కూర్చొని హాయిగా గుడుగుడు పీలుస్తున్నాడు. దుఖరామ్ చక్రవర్తిబాబుల రయితు, వీడు చాలా సిస్తుబాకీ ఉన్నాడు. అందులో కొంత భాగము ఇవ్వాలి చెల్లిస్తానని ఇంతకుముందు చెప్పిఉన్నాడు. గుడుగుడు పీలుస్తున్న రామ్‌లోచన్‌కు హఠాత్తుగా ఆమాట జ్ఞాపకమువచ్చి మీద కండువావేసుకొని గొడుగు పట్టుకొని బయలుదేరాడు.

రామలోచన్ దుఖగారిఇంటికి వచ్చి లోపల ప్రవేశించాడు. అంతా నిశ్శబ్దముగా ఉన్నది, చిట్టచీకటి, ఇంట్లో దీపమైనాలేదు, రామలోచన్‌కు భయమువేసిసప్తయింది. అరుగుమీద ఎవరోకూర్చున్నట్టుగా, ఆచీకట్లో, అంధకారవిగ్రహాలు మూడు నాలుగు అతనికి కనబడ్డవి; అరుగుమీద నొకమూల నుండి వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తున్నట్లుగా అస్ఫుటమైనశబ్దము వస్తున్నది. పిల్లవాడు, 'అమ్మా అమ్మా', అని ఏడవవలెనని ఎంతప్రయత్నము చేస్తున్నాడో ఛిదామ్ వాడినోరు అంతగట్టిగా నొక్కిపట్టుకొంటున్నాడు.

రామలోచన్‌కు కొంచెము భయమువేసి, “దుఃఖీ, ఉన్నావురా?” అని అడిగాడు.

ఇంతనేపూ రాతివిగ్రహములాగు, ఎటువంటి చలనమూ, లేకుండా కూర్చున్న దుఃఖి, తన నెనరో వేరుచెట్టి పిలవగానే, అమాయకుడైన పిల్లవాడిలాగు, వెక్కిరించి ఏడవముమొదలుపెట్టాడు.

భిదామ్ తొందరతొందరగా అరుగుమీదనుంచి దిగి చక్రవర్తిదగ్గరికి వచ్చాడు. “తోటికోడల్లిద్దరూ దెబ్బలాడుకున్నట్టున్నారు—ఈవాళ రోజునగా కేకలు విసబుసుతగానే ఉన్నవి,” అని చక్రవర్తి అన్నాడు.

ఏమిచేయడమో భిదామ్ ను ఇప్పటివరకు ఏమీ జేర్చలేదు. అసంభవమైన ఊహలు అనేకం అతని తలలోకి వచ్చినవి. కొంచెము రాత్రి కానిచ్చి శవాన్ని ఎక్కడికో తీసుకొనిపోయి పారేదామని ఆఖరుకు నిశ్చయించాడు. ఇంతలో చక్రవర్తి అక్కడికి వచ్చిపడతాడని అత యూహించవైనా ఊహించలేదు. ఏమి జబాబియ్యవలెనో తోచక, చటాలున, “ఔను ఈవాళ ఘోరముగా పోట్లాడుకున్నారు,” అని అన్నాడు.

చక్రవర్తి అరుగువైపు వెళ్లబోతూ, “దానికని ఏడవడమెందుకురా దుఃఖి?” అని అన్నాడు.

ఇక తప్పించుకొనే మార్గములేదని తెలుసుకొని, “దెబ్బలాడి దెబ్బలాడి చిన్నతోటికోడలు పెద్దదాని నెత్తిమీద కొడవలితో ఒక్కపెట్టుపెట్టింది,” అని భిదామ్ అన్నాడు.

ఎదుటనుండే ఆపదతప్పు వేరే ఆపద ఏదైనా ఉండవచ్చు నని ఎవనికైనా సులభముగా తట్టదు. ఈభయంకరమైన సత్యము నోటినుంచి ఎట్లా తప్పించుకోగలను అని ఛిదామృతు ఆక్షణానికి అనిపించింది. మిథ్య, సత్యానికంటే భయంకరమైనది, కావచ్చునని వాడికి తోచలేదు. రామలోచనచక్రవర్తిగారి ప్రశ్నవివగానే వాడి తలలోకి ఒక జబాబు తక్షణమే వచ్చింది, దానిని తక్షణమే చెప్పేశాడు.

“ఏమిటేమిటి! పోనీ, చచ్చిపోలేదు కదా!” అని రామలోచక అన్నాడు.

“చచ్చిపోయింది బాబూ,” అని అంటూ ఛిదామృతచక్రవర్తికాళ్లు పట్టుకొన్నాడు.

చక్రవర్తికి తప్పించుకొనే చారికాసరాక, “రామ, రామ, సంధ్యవేళను ఎటువంటిచిక్కులో పడ్డాను!” అని తనలో తాననుకొన్నాడు. కోర్టులో సాక్ష్యమిస్తూఇస్తూ ప్రాణాలు వదులుకోవలసి వస్తుందని అతనికి భయంవేసింది. ఛిదామృతచక్రవర్తి కాళ్లుపట్టుకొని వదలకుండా, “నాపెళ్లొన్ని రక్షించేడిసాయము చెప్పండి బాబూ,” అని ప్రార్థించాడు.

దావాలు తగాదాలవిషయాలలో సలహా ఇయ్యడానికి తగినవాడు, ఆచక్రవర్తికి మించినవాడు, ఆ ఊళ్లోలేడు. అతడు కొంచెమునే పాలోచించి దుఃఖికి సలహాఇచ్చాడు—“చూడు, దుఃఖి—నువ్వు తక్షణమే పోలీసుస్టేషనుకు వెళ్లి, ‘మాఅన్నయ్య

ఇంటికిరాగానే అన్నముపెట్టమని వదిన నడిగాడు, వంటలేదని తెలియగానే పెళ్లమునెత్తిమీద కొడవలితో ఒక్కపెట్టు పెట్టాడు,' అని చెప్పు. ఆలాగున చెప్పావంటే నీపెళ్లము ప్రాణానికేమీ హానిరాదు, నే నెరుగుదును," అని అతడన్నాడు.'

భిదామ్ గొంతుక ఎంపిపోయింది; లేచి వాడు, "పెళ్లము పోతే పెళ్లము వస్తుందిగాని అన్నను ఉరితీస్తే అన్న మరి దొరకడు బాబూ," అని అన్నాడు. కాని భార్యమీద దోషారోపణము చేస్తున్నప్పుడు ఇది అంతా ఆలోచించి ఆలాగున చెప్పలేదు. చటాలున ఎవో అనేకాడు చేసినవనిని సమాధాన పరచవలెనని ఇప్పుడు ప్రయత్నిస్తున్నాడు.

భిదామ్ అన్నదానిలో కొంత సబబున్నదని చక్రవర్తికి కూడా తోచి, అతడు, "అట్లాగునైతే జరిగినది జరిగినట్లుగా చెప్పేయి, ఎవరికీ అపాయము రాకుండాచేయడము సాధ్యము కాని పని," అని అన్నాడు.

ఈలాగు అని రామలోచన్ అక్కడ నుంచి వెళ్లిపోయినాడు. కాపువాళ్ల ఇంటిలో ఇద్దరు తోటికోడల్లకూ ఘోరముగా పోట్లాట జరిగిందని, చందరకు కోపమువచ్చి పెద్ద తోటికోడలి నెత్తిమీద కొడవలితో ఒక్కపెట్టుపెట్టించని, ఇంతలో ఊరంతా అల్లుకుపోయింది.

గట్టు తెగిపోగానే నీరు హోరుమని శబ్దముచేసు

కొంటూ తోసుకొనివచ్చేస్తుంది. ఆలాగునే పోలీసువాళ్లు డిప్లొకేవచ్చిపడ్డారు. ఇదిచూచి అపరాధముచేసినవాడికి నిరపరాధులకూ—అందరికీ అమితభయము కలిగిపోయింది.

౨

ఏదారిని అడుగుపెట్టానో ఆదారి మరి వదలకూడదని ఛిదామ్ నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఛిదామ్ తన నోటితో తానే రామలోచన్తో ఏదో చెప్పేశాడు—ఆమాటే డివరంతా అల్లుకొని పోయింది. ఇప్పుడు అదికాదని ఇంకొకటి చెప్పబోతే, ఒకటి కొకటాతుందేమో అని ఛిదాముకు భయము కలిగింది. తాను మొదట అన్నమాట అబద్ధమనకుండా, దానితోపాటు మరినాలుగు కథలు కల్పించి భార్యను ఎట్లాగైనా రక్షించడముతప్ప తా నిప్పుడు చేయగలది మరేమీ లేదని ఛిదామ్ తోచింది.

ఛిదామ్ చందరను అపరాధము నేనే చేశానని ఒప్పుకొనమని బ్రతిమాలాడు. నెత్తిమీద పడుగుపడ్డదా అనిపించింది చందరకు. “నేను చక్రవర్తిబాబుతో ఆలాగు చెప్పానని సీవేమీ భయపడవద్దు, నిన్నెట్టేనా మేము కాపాడుతాము,” అని ఛిదామ్ భార్యకు ధైర్యము చెప్పాడు—ధైర్యము చెప్పాడుగాని, చెప్పబోతున్నప్పుడు వాడిగొంతుక ఆర్పుకొనిపోయింది, ముఖాన రక్తములేదు.

చందరవయస్సు పదిహేడు పద్దెనిమిదికి పోయి

ఉండదు. చక్కని తీర్చినముఖము, గుండ్రముగా ఉంటుంది. ఆమె ఆట్టే పొడవైనదికాదు, గట్టిశరీర మామెది, ఆరోగ్య మైనది. ఆమె నడుస్తున్నప్పుడుగాని ఏవనితయినా ఛేస్తున్నప్పుడుగాని ఒకవిధమైన స్వేచ్ఛ, మాధుర్యము ఉండేవి— లోపునగాని పైనగాని ఎటువంటిఅడ్డా ఆమెకులేదని చూచేవారికి తోచేది. కొత్తగా తయారుచేసిన నావవంటిది ఆమె—నావ చిన్నది కాని, గట్టిది, ఏమూలా ఒక్కచుక్కపై నా లేనిది, నీటిలో మహాసులభముగా సడవగలది. ఆమెకు సరదాలేనివిషయము ఈలోకములో లేదు, ప్రతిసంగతి తెలుసుకొందామని కుతూహలముగా ఉండేది. ఆ చుట్టు ప్రక్కలశ్శక్తులవెల్లి కబుర్లుచెప్పుకొని వస్తూఉంటడము ఆమెకు మహాఇష్టము. చంకను కుండపెట్టుకొని రేపుకు పెళ్లి తున్నప్పుడు, రేపుకుండి వస్తున్నప్పుడు, రెండుపేళ్లతో ముసుగును కొంచెము ఎత్తి, చంచలమైన నల్లనికళ్లతో చూడవగిన దృశ్యాలలో ఒకపై నా విడువకుండా చూస్తూఉండేది.

పెద్దకోడలికి ఈమెకూ అన్నివిషయాలలో అనోన్యత విరుద్ధము. పెద్దకోడలు అతి ఆజాగ్రత్తమనిషి, ఏవనిలోనైనా ముందుది వెనుకా, వెనుకది ముందూ చేసేరకము, దేనిలోనూ దూరితెన్నూ ఉండేది కాదు. ఏవని సరిగా చేయలేకపోయేది. ఇంట్లోపని అంతగా ఉండేది కాదు, కాని ఆమెకు ఒక్క నిమిషమైనా తీరేదికాదు. చిన్నతోటికోడలు ఆమె నెప్పుడూ

విస్తారము ఏమీ అనేదికాదు; ఆమె మృదువైనమాటలతో వాడైనపోట్లు రెండు పొడిచేసరికి పెద్దామె, నువ్వీలాగు ను న్వాలాగు అని పెద్దకేకలతో ఇల్లెగరగొడుతూ పేటకుపేటా అల్లకల్లోలముచేసేసేది.

ఈ దంపతిద్వయములో భార్యలకు భర్తలకు మహాచిత్త మైనపోలికఉండేది. చప్పిముక్కుగల దుఃఖరామ్ చాలా భారీమనిషి. అతనికళ్లకు కనబడుతూఉండే దృశ్యాలు అనే కము, కాని చూస్తూఉండేవాటి అర్థమేదీ అతనికి బోధ పడుతూండేటట్టు లేదు, బోధపడనిదానినిగురించి ప్రశ్నించడ మైనా చేతఅయ్యేదికాదు. దుఃఖ చూడడానికి భయంకరముగా ఉండేవాడు, మహాబలశాలి, కాని అంత చేతకానివాడు మరి ఒకడు ప్రపంచములో ఉండడు.

శిల్పి ఎవడో జగజగ మెరుస్తూండే నల్లనిరాయిని అతిజాగ్రత్తగా చెక్కి తయారుచేసిన విగ్రహములాగున కనబడేవాడు చిదామ్. ఆ దేహములో ఎక్కడా ఎటువంటి లోపమూ లేదు. ఏమూలనూ అనవసరమనదగినది రవంత భాగ మయినా కనబడేదికాదు. బాహ్యము, నిపుణత—నీటివలన సంపూర్ణతపొందిన శరీర మతనిది. ఎత్తుగా ఉండే ఏటిబడ్డు మీదనుంచి నీటిలోనికి దుమికేవాడు, వెదురుపొదలోదూరి మీదికెక్కి కంపకొట్టి తీసుకొనివచ్చేవాడు, కర్రతో తోసి దూలలను దొర్లించుకొని పోయేవాడు—ఏపనిచేసినా చూచే

వాళ్లకు మహాఇంపుగా కనబడేది—అలిసుశృంగుగాను, చక్కగాను చేసేవాడు. ఆతనిజుట్టు నల్లగాను, పొడవుగాను ఉండేది. దానికి చమురురాసి జాగ్రత్తగా దిద్ది వీపుమీన వేలవేసుకొని ముస్తాబయి బయలుదేరేవాడు.

పరస్మీలసౌందర్యము చిదామృతంబు పండితకాదని గాని, వారికంటికి ఇంపుగా కనబడవలెననే ఇచ్చు చిదామృతంబు లేదని గాని చెప్పడము కష్టము. ఐనప్పటికి యశాననములోఉండే భన భార్యయెడల చిదామృతంబు కావలసినంత అనురాగముండేది— సందేహములేదు. ప్రేమించడములో నైతేనేమి, పోట్లాటలో నైతేనేమి, ఇద్దరికన్నరూ సమానులే, ఎవడూ చెనకకుపడేవానిని కాదు. ఇద్దరినీ కలిపిఉంచేబంధము గట్టిగా ఉండడానికి మరి ఒక కారణము ఉండేది. చందర చంచలస్వభావముగల మామ లాడి. దానిని ఆటే నమ్మకూడదు అని చిదామృతంబుకొనేవాడు. మగడిదృష్టి సదా ఇటూఅటూ పోతుండటుంది, అతనిని గట్టిగా కట్టి ఉంచకపోయినయెడల ఏనాడో చేతిలోనుంచి జారిపోతాడని చందర భయపడుతూ ఉండేది.

కథాప్రారంభములో వర్ణించిన ఘటనకుపూర్వము కొద్ది రోజులనుంచీ భార్యాభర్తలకు కలహము జరుగుతున్నది. పనిమిషమైన భర్త ఏదో దూరగ్రామాలకు తరచుచుగా వెళ్లడమూ, వెళ్లి రెండుమూడు రోజులుండి వస్తాఉండడమూ, తిరిగివచ్చి నప్పుడు ఇంటికి డబ్బేమీ తీసుకొని రాకపోవడమూ, భార్య కని

పెట్టింది. ధోరణి బాగులేదని పోల్చుకొని, తానుకూడా ఏదో చేయవలెనని భార్య నిశ్చయించుకొన్నది. వేళాపాళాలేకుండా ఏటికి వెళ్లుతూఉండడము మొదలుపెట్టింది. రేవునుంచి ఇంటికి వచ్చి కాశీమజుమ్దారుగారి రెండోఅబ్బాయినిగురించి కబుర్లు చెపుతూ అతనిని సవిస్తరముగా వర్ణిస్తూ ఉండేది.

భిదామ్ మనస్సునఉండే ఆనందము మంట కలిసిపోయింది—రాత్రిగాని పగలుగాని అతనికి దుఃఖముతప్ప వేరేమీ లేదు; మనస్సును ఒకక్షణముపాటైనా ఏపనిలోనూ నిలిపిఉంచలేకపోయేవాడు. ఇట్లా ఉంటూఉండగా ఒకనా డింటికి వచ్చి వదినగారిని ఏదో అన్నాడు. అనేసరికి ఆమె చేతులు ఎగర వేసుకొంటూ వచ్చి, చనిపోయిన మామగారితో ఫిర్యాదు చేస్తూ ఉన్నట్టుగా పెద్దకేకలతో, “తుపానుతో సమానముగా ఉన్నది నీ చిన్నకోడలివ్యవహారము, దానిని కట్టిఉంచడము నా వంటిదానికి ఎక్కడ సాధ్యమౌతుంది బాబూ—ఏనాడో మన కొంప ముంచక మానదు!” అని ప్రారంభించింది.

చందర ప్రక్కగదిలోనుంచి వచ్చి, “ఏమి అక్కయ్యా, సీకెందుకేఅంతభయము?” అని నెవ్వుదిగా అడిగింది—అటుపైని ఆనాడు ఇద్దరుతోటికోడళ్లకు ఘోరమైన దెబ్బలాట జరిగింది.

భిదామ్ కళ్లైరచేసి, “ఇకనెన్నడైనా ఒక్కరైవే రేవుకు నీళ్లకోసము వెళ్లావని తెలిస్తే ఎముకలు విరిచేస్తాను, చూస్తూ ఉండు,” అని అన్నాడు.

“విరిచేస్తే బ్రతుకుతాను,” అని జబాబుచెప్పతూ చందర బయటికి బయలుదేరబోయింది.

చిదామ్ ఆమెవైపు ఒక్కగంతుపేసి, ఆమెను జాట్టుపట్టి లాగుకొనివచ్చి, గదిలోపెట్టి గొల్లెముపేశాడు.

చిదామ్ సాయంకాలము పనిసంచి ఇంటికి వచ్చి చూచే సరికి గది తలుపు తీసిఉన్నది, గదిలో ఎవ్వరూ లేరు. ఒక్క మూడుగ్రామాలూ దాటి పెళ్లి, చందర, మేనమామగారి ఇంట్లోకూర్చున్నది.

చిదామ్ అక్కడికివెళ్లి ఎంతో కష్టముపైనిగాని ఆమెను ప్రసన్నురాలనుచేసి ఆమె తిరిగి ఇంటికివచ్చేటట్టు చేయలేక పోయినాడు. ఈ మారు వీగిపోయినాసని చిదామ్ ఒప్పుకో వలసివచ్చింది. పాదరసాన్ని పిడిలిలో పట్టిస్రంచడము అంత సులభమో, ఈ ఆడదాన్ని కట్టిపెట్టి ఉంచడముకూడా అంత సులభమే అని చిదాముకు బోధపడ్డది.

చిదామ్ అప్పటినుండి బలము ప్రయోగించడము మాని వేశాడు, కాని అతనిమనస్సుకు ఎటువంటిశాంతి లేదు. సదా సందేహముతోనిండిఉండే అతనిప్రేమ భయంకరమైన వేదనవలె అతనిమనస్సును రాత్రింబగళ్లు బాధిస్తూ ఉండేది. ఆమె చస్తేనే గాని నామనస్సుకు శాంతి కలుగదనికూడా అప్పుడప్పుడు చిదామ్ అనుకొనేవాడు. మనుష్యులకు మనుష్యులయెడలగల కష్ట యమునియెడలనైనా ఉండదుకదా!

ఛిదామ్ మనస్సు ఈ అవస్థలో ఉంటూ ఉండగా కథా ప్రారంభంలో వివరించిన ఆపద ఇంట్లో సంభవించింది. చందరను తానే కూనీచేశానని ఒప్పుకోమని భర్త అడగగానే, ఆమె నిశ్చేష్టురాలై నిలువొని చూస్తూ ఉన్నది, ఆమె నల్లనికళ్లు రెండూ అగ్నిజ్వాలలయి భర్తను దగ్ధముచేయడ మారంభించి నవి. తన చేహమును తన మనస్సును అత్యల్పమైన వస్తువులుగా చేసికొని రాక్షసిఅయిన తన భర్తచేతులలోనుంచి తప్పించుకొని పారిపోవలెనని చందరకు కోరికపుట్టింది. భర్త యెడల ఆమెకు పరమఅసహ్యము కలిగింది.

భయపడవద్దని భార్యకు ఛిదామ్ ధైర్యముచెప్పాడు, పోలీసువాళ్లదగ్గర ఏమిచెప్పవలెనో, మాజిస్త్రీటువా రడిగితే ఏమిచెప్పువలెనో, భార్యకు బోధపరుస్తూ అనేకమాట్లు చెప్పాడు. ఛిదామ్ ఘంటలకొలది చెప్పాడుగాని చందర చెవిని ఒక్క మాటఅయినా పడలేదు—ఆమె ఒక కర్రబొమ్మలాగు కూర్చొని ఉండెను.

ప్రతివిషయములోనూ దుఃఖి ఛిదామ్మీద భారమంతా వేసి కూర్చుండేవాడు. ఛిదామ్ తన భార్యమీద అపరాధము మోపమని అన్నతో చెప్పగానే, మరదలిపని ఏమిఅవుతుందని అన్న అడిగాడు. ఆమెకు హానిలేకుండా చూచే వూచీ నాది అని ఛిదామ్ అన్నాడు, విని బలిష్ఠుడైన దుఃఖిరామ్ నిశ్చింతగా కూర్చున్నాడు.

పెద్దతోటికోడలు కత్తివీటచేతపుచ్చుకొని నిన్ను కొట్టి బోతూడండెననిన్నీ, నీవు నీచేతులోనున్న కొడవలితో ఆ బోతూడంటే ఏలాగో ఆమెకు చెబ్బితగిలి ఆప్రమాదము జరిగిందనిన్నీ, చెప్పమని ఛిదామే భార్యకు బోధపరిచాడు. ఇదంతా రామలోచనుని పన్నాగము. దానికి తగిన రుజువుసాక్ష్యము గురించి, ఆ కథకు కావలసిన వన్నెలు చిన్నెలనుగురించి, అలాడే నవి స్తరముగా ఛిదామేకు బోధపరిచాడు.

పోలీసువాళ్లు ఇక్కాక్కరికి వచ్చారు. పెద్దతోటికోడలిని చంపినది చంద్రే అన్న నమ్మకము గ్రామస్థులందరిమనస్సులలో బాగా నాటిపోయిఉన్నది. ఎవరు సాక్ష్యమిచ్చినా దానికి అనుగుణ్యముగానే చెప్పతూవచ్చారు. పోలీసువాళ్లు చంద్రను అడిగేసరికి, “ఆహా కూనీచేసినది నేనే,” అని అన్నది.

“ఎందుకు చేశావు కూనీ ?”

“ఆమెను నేను నా కళ్లతో చూడలేను.”

“నువ్వు నువ్వు ఏమైనా మాటలనుకొన్నారా ?”

“ఏమీ లేదు.”

“ముందుగా ఆమె నిన్ను కొట్టవచ్చిందా ?”

“కొట్టరా లేదు.”

“ఏమైనా దౌర్జన్యము కనపరిచిందా ?”

“ఏమీ లేదు.”

ఇటువంటి జబాబులు విని ఆశ్చర్యపడనివా డొక్కడు లేడు. చిదామౌ మనస్సున భయముపుట్టి, ఎవరూ అడగనిదే తనంతటతానే ఇట్లాగుచెప్పడము ప్రారంభించాడు—“ఆమె నిజము చెప్పడము లేదు—వెద్దతోటికోడలు మొదట—”

ఇన్స్పెక్టర్ ఒక్క కనుగు గనిరి వాడినోరు మూసి చంద్రుని అనేకరకాలుగా ప్రశ్నించి చూచాడు. ఎన్నిమారులు ప్రశ్నించినా ఒక్కటే జబాబు వచ్చింది చందరనోటినుంచి. తోటి కోడలు తనను కొట్టవచ్చిందనిగాని తిట్టిందనిగాని ఒప్పుకోలేదు.

పట్టినపట్టు వదలకుండా అంతమూర్ఖముగా ఉండే ఆడది మరిఒకటే ఉండదేమో ప్రపంచములో, ప్రాణముపోయినా ఉరికొయ్యలుచదలనని దీక్షపట్టినట్లున్నది. అటువంటిఆమెను పట్టి ఉంచడము ఎవరితరము? ఇంత అహంభావముగల ఆడది ఎక్కడా ఉండదు. ‘నేనూ నా నవయావనమూ నిన్ను విడిచివెట్టేసి ఉరికొయ్యలను వరిస్తాము—ఈ ప్రపంచములో నా కడపటి ముడి ఉరికొయ్యలతోనే,’ అని చందర తనలో తాను భర్తతో అన్నది.

సరదాగా కబుర్లుచెప్పుకొంటూఉండే చందర అతి అమాయకురాలు. ఆమె నేను ఖైదీఅయి తాను రోజూ నడుస్తూ ఉన్న రోడ్లవెంట, రథముప్రక్కనుండి, బజారులోనుంచి, స్కూలు పోస్టాఫీసుదారిని, మంచినీళ్లరేవుప్రక్కనుండి, జమీ

దారుగారిఇంటి ఎదుటనుంచి, తనన్నీ హితులు తనతోడిహల్లు—
అంతా ఆమె కూనిచేసిందని అనుకోంటూఉండగా, ఇల్లు హాళి,
స్వగ్రామము, వదలి వెళ్లిపోయింది. పల్లకాయులగుంపు ఆమె
వెనుకపడ్డది. ఆమె నెరిగిస్త్రీలు మునుగెత్తుకొని కొందరు, తలుపు
సందులలోనుంచి కొందరు, చెట్లవెనుకనుంచి కొందరు, చూస్తూ
నిలుచున్నారు. పోలీసువాళ్ల మెను తీసుకొని వెళ్లుతూఉంటే
అసహ్యమువల్లా, సిగ్గువల్లా, భయమువల్లా స్త్రీలలో అనేక
మందికి బుట్టో గగుర్పాటువుట్టింది.

చందర కలక్టరుగారి ఎదుటకూడా కూనీ తానేచేసేవా
నని అన్నది. పెద్దతోటికోడలి చేమీ ఆపరాధమున్నట్టు ఆమె
చెప్పలేదు. కాని విచారణనాటం చిదామ్ జోనెక్కి, పోలీసులు
జోడించి నాభార్య చేమీ తప్పు లేదని వపుతూ, పెక్కిపెక్కి
ఏడవడము మొదలుపెట్టాడు. కలక్టరు వాడిని కనిరి, వాడివచు
పాపి, ప్రశ్నలువేయగా చిదామ్ జరిగినది జరిగినట్టుగా అంతా
చెప్పాడు.

కాని కలక్టరు వాడిమూడు నవ్వులేదు. నవ్వుకపోవ
డానికి ముఖ్యకారణము రామలోచనచక్రవర్తి ఇచ్చిన
సాక్ష్యము—రామలోచక పెద్దమనిషి. కూనిజరిగిన కొద్ది
నిమిషాలలోనే అది జరిగినస్థలానికి అతడు వెళ్లడము తట
స్థించిందట. చిదామ్ జరిగినదంతా అతనితోచెప్పి, నాభార్య
నేల్వగైతా కాపాడేమార్గము చూపించండిబాబూ అంటూ

అతని 'కాశ్లమీదపడ్డాడట. రామలోచన్ దానికేమీ సలహా ఇయ్యలేదట, ఛిదామ్ అప్పుడు, “మా అన్న ఇంటికివచ్చి భార్యను అన్నముపెట్టమని అడగగా ఆమె పెట్టకపోవడము వల్ల, అతనికి కోపమువచ్చి ఆమెమీద ఒక్కపెట్టు పెట్టాడు అని నేను చెప్పి, నా భార్యను కాపాడకూడదా,” అని అడిగాడట. రామలోచనకు కోపమువచ్చి, “దగుల్బాడీ, జాగ్రత్త! కోర్టులో ఒక్క అబద్ధముమూటఅయినా రానిచ్చావంటే మహాపాతకము సుసూ!” అని అన్నాడట—ఇదంతా రామలోచక చక్రవర్తి గాంచిచ్చిన సాక్ష్యము.

రామలోచన్ చందర ప్రాణము ఎట్లాగైనా కాపాడ వలెనని ఆనుకొని, కథ ఒకటి అల్లిఉంచాడు, కాని చందరే అట్టాగా తిరిగిందని కనిపెట్టగానే, ఆమెను రక్షించవలెనని ప్రయత్నించడము వృథా అనిన్నీ, చివరకు అబద్ధము సాక్ష్యమిచ్చి నందుకు తానే చిక్కులో పడవలసివస్తుందనిన్నీ పోల్చుకొని నిజమే చెప్పనిశ్చయించాడు. చివరకు నిజముతో ఆగక మరినాలుగు కల్పించి చెపితేనేగాని వదిలొచ్చుకాదు.

కలక్తరుగారు కేసు సెషన్సుకు పంపించారు.

ఈలోగా ప్రపంచము, నియమానుసారము, తనపని తాను చేసుకొంటూపోతున్నది. ప్రతిసంవత్సరమువలె శ్రావణ మాసములో వర్ష ధారలు ధాన్యపుచేలను నీటితో నింపుతున్నవి. ఎవరిసందడిలో వారు మునిగిఉండి మానవకోటి యథావిధిని కాలము గడుపుతున్నది.

ముద్దాయని, సాక్షులను, తీసుకొనిచచ్చి పోలీసువాళ్ళు నెషన్ కోర్టులో హాజరయినారు. ఎడవటమండే ముసుసుకోర్టు వరండాలమీద తమ తమ కేసులపైని చచ్చిఉన్నప్పాయి కూర్చోనిఉన్నారు. వంటింతివెనుకనుండే చిన్న మురికినీళ్ళ చెరువు వంతులవిషయమై ఎవరెవరికో దావాజరిగుతున్నది— ఆ సందర్భములో కలకత్తానుంచి ఒక పెద్దపక్షిల చచ్చి ఉన్నాను, వాది పక్షము సాక్షులు ముపై ఫిలోమ్యంనుగుంటున్న హాజరయి ఉన్నారు. తమకు రావలసినది లోలీలు గవ్వలతో సహా నల్ల నేగాని వదలమని సూక్ష్మాతీసూక్ష్మముగా అక్షణములోచూడ వాదనచేస్తూ ఉన్నారు అనేకమంది—తా మప్పుడు వివాద పడుతూఉండే విషయముకంటె గొప్పవిషయము ప్రపంచములో ఉండదన్నట్టు వాళ్ళనుకొంటూ ఉన్నారు. మిక్కిలి ఆసక్తితో తమతమ పనులను చేసుకొంటూ సంపాదిస్తూ ఉన్న ఆ మానవకోటిని చిథామ్ కటికిలోనుంచి తోచేకప్పట్టుతో చూస్తూఉన్నాడు—అంతా ఆతనికి స్వస్థములాగు ఉన్నది. కోర్టు ఆవరణలోఉన్న పెద్ద మర్రిచెట్టుమీదనుంచి కోకల ఒకటి కూస్తున్నది—దానికి కోర్టులతోను, కేసులతోను, ఎటుచంటి సంబంధము లేదు.

చందర, “చెప్పినమాటే ఎన్నిచూళ్ళు చెప్పమన్నారు దొరగారూ?” అని జజ్ దొరగారిని అడిగింది.

“నీవు చేశానని ఒప్పుకొంటూఉన్న అపరాధానికి ఏమి

శిక్ష విధిస్తారో నీ వెరుగుదువా?” అని చందరకు బాగా సచ్చేటట్టు జజ్జోదొరగారు అడిగారు.

“నాకు తెలియదు,” అని చందర అన్నది.

“ఉరిశిక్ష విధిస్తారు,” అని జజ్జోగారు అన్నారు.

“అ, శిక్షే విధించు తండ్రి, నీకాళ్లు పట్టుకొంటాను, మరి ఆలస్యముచేయకు బాబూ, నేను సహించలేకుండా ఉన్నాను,” అని చందర వేడుకొన్నది.

భిదామ్ను కోర్టులోనికి తీసుకొనివచ్చి ఎదుట నిలబెట్టారు. చందర ముఖ మటువైపు తిప్పుకొన్నది. జజ్జోగారు “సాక్షివైపు చూచి, నీ కత దేహకాతాడో చెప్పు,” అని చందరను అడిగారు. చందర రెండుచేతులతో ముఖము మూసుకొని “అతను నా భర్త,” అన్నది.

“నీవంటే అతనికి ప్రేమలేదా?” అని జజ్జీ అడిగాడు.

“ఆహా అపరిమితమైన ప్రేమ!”

“నీ కతనియెడల అనురాగములేదా?”

“కావలసినంత ఉన్నది.”

అప్పుడు జజ్జోగారు భిదామ్ను ప్రశ్నించగా—భిదామ్, “కూనీచేసినది నేను,” అని అన్నాడు.

“ఎందుకు చేశావు?”

అన్నముపెట్టమని అడిగాను, వదిన అన్నము పెట్టింది

కాదు.” దుఃఖరామ్ బోనెక్కగానే మూర్ఛపోయినాడు. తెలివిరాగానే జజ్జిగారు ప్రశ్నించగా, “చంపకాని నేను మహా ప్రభూ,” అని అతడన్నాడు.

“ఎందుకు చంపాపు?”

“అన్నము పెట్టమని అడిగాను, అన్నము పెట్టించి కాదు.”

జజ్జిగారు అనేక ప్రశ్నలువేసి, ఇతరసాక్షులును చాలా మందిని విచారణచేసి, చివరకు నిజము స్పష్టముగా పోల్చుకొన్నారు. ఉరికొయ్యలనుంచి తప్పించి ఇంటిఇల్లాళికి బయట నము లేకుండా చేదామని, అన్నదమ్ము లిద్దరూ కూసి తామే చేశామని చెబుతూఉన్నారు. కాని చంపరహాత్రము మొట్టమొదట పోలీసువాళ్లు ప్రశ్నించినప్పటినుంచి చివర సెషన్సు వరకు ఒక్కఅక్షరమైనా వ్యత్యాసములేకుండా ఒకేమట చెబుతూఉన్నది. దయాబద్ధిగలవకీళ్లు ఇద్దరు తమంతట తామే వచ్చి ఆమెను ఎట్లాగైనా ప్రాణదండమునుంచి తప్పించవలెనని చాలా ప్రయత్నముచేశారు. కాని చివరకు చంపర వాళ్లకు పరాభవ పరిచింది.

గుండ్రనిబుద్ధులుగల, చక్కని, నల్ల, పెల్లికూతురు ఒక ఆమె, తా నాడుకొంటూఉండే బొమ్మను అమ్మగారిఇంట నదిలిపెట్టి, అత్తవారిఇంటికి వచ్చిన శుభలగ్నాన్ని ఈనాటిదృశ్యమెవరు ఊహించగలిగిఉందురు? ఆ పిల్లతండ్రి, మాపిల్ల అదృష్ట

వంతురాలు అనుకొంటూ నిశ్చింతగా చనిపోయినాడు. జైలు సివిల్ సర్జన్ అలిదయగలవాడు ; ఉరితీయడానికి ముందు “నీకు ఎవరినైనా చూడవలెనని కోరిక ఉన్నదా?” అని చందరను అడిగాడు.

“మా అమ్మ నొకమారు చూడవలెనని ఉన్నది,” అని చందర చెప్పింది.

“నీభర్త నిన్నొకమారు చూస్తానంటున్నాడు, తీసుకొని రమ్మంటావా?” అని డాక్టర్ రడిగాడు.

“అంతకంటే చావు మేలు!” అన్నది చందర.

బిరుదు వెర్రి

ఆరుణ లేఖతో నవేందు శేఖరుకు వివాహమాటున్నప్పుడు ఆ హేమధూమాలసందులలోనుండి వివాహదేవత కొంచెము నవ్వాడు. ఆహా! భగవంతునికి అటుగా ఉన్నవన్నీ మనకు ఉల్లాసకరముగా ఉండకపోవచ్చును కదా!

నవేందు శేఖరునితండ్రి, పూర్ణేందు శేఖర్, సర్కారు ఉద్యోగములో ఉండి, చొరలతో కలసి మెలిసి తిరుగుతూ, ఆ సంఘములో పేరుసంపాదించాడు. ఇతని కేవలము సలాముల సహాయముతోనే ఈభవనము ద్రుము చూసి, అలిప్యరలో రాయ్ బహదూర్ ఆను ఉచ్చ మరు కూలము చేయకొన్నాడు. ఇంతకు అనేక రెట్లు దుర్గమమైన సన్తానపథానికి కావలసిన పాధ్యాయము కూడా సంగ్రహించాడు. కుహేలికాచ్చన్నమైన గిరిశిఖరాన్ని చూస్తున్నట్టువలె, అనతిదూరములో ఉన్న 'రాజా' బిరుదు పైని అతడు తన స్థిరదృష్టిని నిలిపాడు. అట్లాంటిసముదాయంలో రాజానుగ్రహపాత్రుడైన ఈ వ్యక్తి, హతాత్తుగా యాభై యేదో ఏట, సలాములు చేసిచేసి అలసిఉన్న, తన శిరస్సుకు శ్మశాన శయ్యపై విశ్రాంతి నిచ్చాడు.

శక్తికి రూపాంతరం ఉంది, స్థానాంతరం ఉంది. కాని శక్తికి నాశనం అంటూ లేదు—ఇది విజ్ఞానశాస్త్రం చెప్పుతూ

ఉన్నది. కనుక చంచలస్వభావముగల లక్ష్మీదేవియొక్క అచంచలానుచారికయైన 'సలాం-శక్తి,' పితృభుజాలనుండి పుత్రభుజాలమిదిగి అవతరించింది. మన నవేందుని నవశిష్యుని, తరంగతాపిత కూష్మాండంవలె, దొరల గడపల ఎదుట లేస్తూ దిగుతూ కనపడేది.

సంతానం కలగకుండానే భార్య చనిపోతే అతడు రెండో పెళ్లి చేసుకొన్నాడు—ఈ రెండో అత్తవారిచరిత్ర వేరేమాదిరి.

ఇంటి పెద్దకుమారుడు, ప్రమథనాథుడు. ఎరిగినవాళ్లలో ఇతనిని గౌరవించనివాళ్లు లేరు, ఇంటివాళ్ళల్లో ప్రేమించనివాళ్లు లేరు. అన్నివిషయాలలోకూడా ఇత డొక ఆదర్శ పురుషుడని ఇంటివాళ్లూ ఊళ్లోవాళ్లూ కూడా సమ్మేవాళ్లు.

ప్రమథనాథ్ బి. ఏ., పాసయినాడు, మంచి తెలివీ విచక్షణా కలవాడు; కాని గొప్పఉద్యోగం లేదు, మంచి జీతం లేదు; కలము ప్రయోగించే శక్తికూడా లేదు. ఇతనికి పెద్ద ఉద్యోగస్థుల సహాయబలము ఏమీలేదు, దానికి కారణ మేమిటి అంటే ఇతను దొరలకు దూరముగా ఉండేవాడు, దొరలుకూడా ఇతనిని దగ్గిరికి రానిచ్చేవాళ్లు కాదు. కనుక ఇతని పేరు ప్రతిష్ఠలు బంధువులలోనూ, స్నేహితులలోనూ మాత్రమే—బయటి వాళ్ల దృష్టిని ఆకర్షించే శక్తి ఇతనిలో లేదు.

ఈ ప్రమథనాథుడు మూడుసంవత్సరాలు పదేశయాత్ర

చేసి వచ్చాడు. అక్కడ వాళ్లు కనపరిచిన మర్యాదవల్ల, కృతజ్ఞతా పరవశుడై పోయి, తన దేశస్థులకు విదేశీయులు చేస్తు ఉన్న అపమానాన్ని పూర్తిగా మరిచి విదేశవేషభూషితుడై ఇంటికి తిరిగివచ్చాడు.

ఇదిచూచి అప్పటికి చెల్లెళ్లగి మొదటిలో కొంచెము బాధకలిగింది, కాని రెండు రోజులు కాకుండానే, “అన్నయ్యకు కుదిరినట్లుగా దొరలదుస్తులు ఇంకెవ్వరికీ కుప్పలీదు,” అని అందరూ అనడం ప్రారంభించాడు.

ఏవిధముగా నడుచునంటే దొరలతో సమానమనవలె నిలుపుకోగలడో, అటువంటి అపూర్వమైన సడనడికను ఆచరణ ద్వారా తన దేశస్థులకు తెలియచేయవలెనని ప్రమథనాథుడు, విదేశంలో ఉంటూఉండగానే, నిశ్చయించుకొనివచ్చాడు. అణకువగా ఉంటున్నప్పుడు దొరలన్నే హము దక్కించుకోలేము అనడం మనయొక్క ధైర్యం కనపరచుకోవడమూ, దొరల నన్యాయంగా అవరాధులను చేయడమూ, తప్ప వేరేమీ కాదు అని అతని మతం.

ఇంగ్లాండులోని పెద్దపెద్దవాళ్ల దగ్గరనుంచి సన్మానత్రాస సంపాదించి వాటద్వారా మనదేశములో ఊండీ దొరలసంఘాలలో కొంత గౌరవం సంపాదించాడు. రాసురాసు దొరల టీ - పార్టీలలోను, విందులలోను, ఆటలలోను, ఇతర వినోదాటలోను, ప్రమథనాథుడు భార్యాసమేతంగా పాల్గొనడం

సంభవమయింది. ఈ సాధాగ్యనువమ త్తతలన ప్రమథనాథుని శిరోపథికాలలోను రక్తముకూడా ఉడుకుతుండేది.

ఆ సమయాన ఆ ప్రాంతాలలోవేసిన కొత్తరైలురోడ్డు ప్రారంభోత్సవం సందర్భములో, లెఫ్టెనెంట్ గవర్నర్ తో పాటు, రాజప్రసాదగర్వితులయినటువంటి దేశములోని ప్రముఖులనుకూడా వైల్వేకంపెనీవారు ఆహ్వానించారు. వీరందరూ కూడా గవర్నర్ గారితో ఆ కొత్తరైలు రోడ్డుపైని మొదటి రోజున ప్రయాణంచేశారు—ఆ చేసినవారిలో మన ప్రమథనాథు డొకడు.

బండి తిరిగుప్రయాణ చేస్తున్నది; అప్పుడు సార్ జంట్—దొర ఒకడు మనదేశస్థులు పెద్దపెద్దవాళ్లందరూ కూర్చొనిఉన్న ఒక బండిదగ్గరికి వచ్చి కూర్చున్నవాళ్లకు అవమానము కలిగేటట్లుగా, “ఈ బండిలోనుంచి మీరు దిగండి,” అన్నాడు. దొరలదుస్తులు ధరించిఉన్న ప్రమథనాథునుకూడా, మర్యాద కాపాడుకొందామను, దిగబోతుండగా చూచి సార్ జంట్ దొరగారు, “మీరెందుకు దిగుతారు, మీరు కూర్చోండి,” అన్నారు.

ఎవరికీలేనిసన్తానము తనకు లభించినందుకు ప్రమథనాథుడు మొదట కొంచము పొంగిపోయినాడు. కాని బండి విడిచి పెట్టింది; దున్నిఉన్న పచ్చికలేని పొలాలపైని స్థూనసూర్యుని కిరణాలు పశ్చిమాకాశమునుండి పచ్చినడడంపల్ల పృథ్వి సిగ్గు

చేత ముఖమెరచేసుకొన్నదా అనిపిస్తున్నది; ప్రమథనాథుడు
రైలుబండి టికిటిదగ్గరకూర్చుండి రెప్పపాటులేక చూస్తున్నాడు.
సిగ్గుచే తలవాల్చుకొన్న మంత్రభూమి చెట్లమధ్యనుంచి కన
బడుతున్నది. ఆస్పదలడు తనకూ తనదేకానికీ కలిగిన అవ
మానం బోధించుకొని అమితదుఃఖం పొందాడు. అతని రెండు
నేత్రాలనుండి అగ్నిజ్వాలలవలె అశ్రుధారలు శ్రవించాయి.

అప్పు డతనికి కథ ఒకటి జ్ఞప్తికి వచ్చింది: రజపీఠపెంబడి
గాడిద ఒకటి దేవుని రథము లాగుకొని వెళ్లుతున్నది. రథము
ఎదుట అందరూ సాష్టాంగసమస్కారాలు చేస్తుంటే అదిచూచి
గాడిద అందరూ తననే సమస్కరిస్తున్నారనుకొన్నది.

కాని ఆ గాడ్డభాసికీ ప్రమథనాథునికీ భేదము ఉన్నది.
జరుగుతున్నసన్ధానము తనకు కాదు, తాను మోస్తున్నదస్త్రం
కని ప్రమథనాథుడు ఈవారం తెలుసుకొన్నాడు.

ప్రమథనాథ్ ఇంటికి వచ్చి; పిల్లలనందరినీ, పిలిచి, హా
మాగ్ని ఒకటి నిర్మించి, విదేశవేషానికి ఉపశరణ్యమైన అన్నింటినీ
ఆ అగ్నికి ఆహుతిగా ఇచ్చాడు. అగ్నితేఖలు ఎగతమినికి
లేస్తూంటే అంత ఆనందముతో పిల్లకాయలందరూ సృత్యము
చేస్తూ వచ్చారు. అనాటినుండి ప్రమథనాథ్ దొరలశిల్లకు ఎన్న
డూ టీతాగడానికి పోలేదు; పూర్వము మోక్షులుగా దుర్గమ
మైన గృహకోణదుర్గములో తిరిగి బసచేసుకు కూర్చున్నాడు.

కాని ఆనాడు రైలులో అవమానింపబడ్డ బిరుదుదారులు మా త్రము మునుపటిమాదిరే పాగాతలలతో దొరలవల్లకు పోతూ వచ్చారు.

నవేందు శేఖరుడు, అవృష్టముచాలక, ఈ ఇంటి రెండో అమ్మాయిని వివాహంచేసుకొన్నాడు. అప్పచెల్లెళ్లు చదువుసంధ్య లలో ఏ విధముగా ప్రథమశ్రేణికి యోగ్యురాల్యో, రూపు రేఖల్లో కూడా అదేవిధము. జయము అంటే నాచే అనుకున్నాడు నవేందు.

కాని తాను దొరకడం అత్తవారికి కూడా జయమే అని, ఆట్టే రోజులుకాకుండానే, వాళ్లకు నచ్చుచెప్పవలెనని నవేందు నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఎన్నడో ఎవరో ఒకదొరగారు అతని తండ్రిగారికి ప్రాసినఉత్తరం, పొరపాటుపల్ల జేబులో దొరికి నట్టుగా, హఠాత్తుగా బయటికితీసి వదినగారిచేతిలో పెట్టేవాడు. మొఖమల్నరలోని బాకులాగు గుండ్రనివెదివెలలో నుండి వదినామరదళ్లు అతిమధురముగా నవ్వేవారు, ఈ ఉత్తరాలు చూచినప్పడల్లా. తనకు దేశకాలపాత్రజ్ఞానము లేదని నవేందు బాబు చివరకు పోల్చుకొన్నాడు—తాను చేసింది పొరపాటే అని అప్పుడు బోదపడ్డది.

అప్పచెల్లెళ్లలో పెద్దామె లావణ్యలేఖ, గుణాలలోను లావణ్యములోనూ ఏడా ప్రథమస్థానమే ఈమెది. ఈమె ఒక మంచిరోజు చూచి సీమ బూట్సుజత ఒకటి తెప్పించి

నవేందు పడకగది కిటికీలో ఉంచింది. బూట్లుగి పసుపు కుంకుమ పెట్టింది, దగ్గర పువ్వులు, గంధమూ, రెండుపీపాలు, ధూపమూ, ఎదుటను ఉంచింది. నవేందు ఇంటికిరాగానే వదినా మరదలూ, ఇద్దరూ చెరి ఒక చెవిపట్టుకొని అతన్ని గదిలోకి తీసుకొనివెళ్లి, ఇష్టదేవతకు నీ పద వృద్ధికి ప్రణామము చెయ్యమని చెప్పారు.

రెండోమరదలు కిరణలేఖ ఎన్నో రోజులు శ్రమపడి ఒక ఉత్తరియనిండా ఎట్టుపట్టుదారముతో జోన్స్ (Jones) స్మిత్ (Smith) బ్రౌన్ (Brown) థామ్సన్ (Thomson) మొదలైన దొరలపేర్లు నూరింటిని కుట్టి ఆ నామావళిని గొప్ప ఆడంబరంతో బాపగారికి కానుకగా ఇచ్చింది.

అంతరికంబే చిన్నమరదలు శశాంకలేఖ నయస్సును పట్టి చూస్తే లెక్కింపదగినది కాకపోయినా, ఒకనాడువచ్చి, “బావా, నాశక్తికి తగినట్టు నేనూ ఒక చిన్న జపతావళం ఉపహారముగా ఇస్తాను, దొరలపేర్లు జపము చేస్తూఉండువుగాని,” అని అన్నది.

అక్కలందరూ శశిని కోప్పడ్డారు—“పో, నీ కెందుకే ఆ ముద్రపంకాయమాటలన్నీ?” అని అంటూ.

నవేందుకు లోలోపున కోపమువచ్చేది, సిగ్గు చేసేది—కాని వదినామరదళ్లు సుమాత్రము వదిలి వెళ్లిపోలేకపోయినాడు—అందులో ముఖ్యముగా వదినగారిని, ఆమె అమిత రూపవతి—ఆమెలో తీపి ఎంత ఉన్నదో చేదుకూడా అంత

ఉన్నది—ఇవతల నివాసదల బుద్ధివేయదు, అవతల భరించలేని ఒళ్లుమంట. చెక్కలకి చెబ్బతగిలిన పతంగము బాధకొలది ఒక ప్రక్కనుండి ఘోష పెడుతుంటింది, కాని పిచ్చిదానిలాగు పువ్వుచుట్టూ తిరగడంమాత్రం మానదు. మన నవేందుకేఖరులు చేనేదికూడా అదేమాదిరి.

వదినామరదళ్లు ఆకర్షణనుండి తప్పించుకోలేకపోయి నవేందు చివరకు దొరల మెహర్బానీ నా కవసరములేదు అని అనడం ప్రారంభించాడు. పెద్దదొరగారికి సలాము లర్పించడానికి వెళ్లిననాడు సురేంద్రనాథ్ బ్యానర్జీ గారి ఉపన్యాసము వినడానికి వెళ్ళుతున్నానని ఇంట్లో చెప్పి బయలుదేరేవాడు. చిన్నదొరగారు డార్జిలింగ్ నుంచి వస్తున్నారని చూడడానికి వెళ్లి, చిన్నమామను చూచివస్తానని మరదళ్లతో చెప్పాడు.

ఒక ప్రక్క దొరలు, మరిఒక ప్రక్క వదినామరదళ్లూ—రెండు పడవలో రెండు కాళ్లు పెట్టుకొని ఆ అభాగ్యుడు, నవేందు, గొప్పచిక్కులో పడ్డాడు—“ఆ అవతలిపడవకు చిల్లి పెట్టనిదే మేము వదల” మని వదినామరదళ్లు తమలోతా మనుకొంటున్నారు.

మహారాణిగారి రాబోవుజన్మదినాన బిరుదులస్వర్గానికి ప్రథమసోపానమైన రాయ్ బహుదూర్ పదవిలో తాను పదార్పణము చేయబోతున్నాడని నవేందుకు గాలికబురుగా తెలిసింది, కాని ఈ ఆనందవార్తను, పాపం, మన పిరికి నవేందు వదినామరదళ్లకు సాహసింబి తెలియపరచలేకపోయినాడు.

శుక్లవక్షములలో ఒకనాటరాత్రి, ఎట్లాంటివాడినైనా విచ్చెత్తించేటట్లు వెన్నెలకాస్తున్నది. ఆవేశాన్ని ఆపుకోలేక నవేందు భార్యతో తనకు చాచోప్రబిరుదుపార్త తెలియ చేసేశాడు. అమర్నాడే చిగటిపూట చల్లకీచీనుకొని అరుణ లేక అక్కగారింటికి వెళ్లి కళ్ల నీళ్లు పెట్టుకొని గర్భగుస్వరముతో ఆవార్త తెలియచేసింది.

“మంచిమాటే! రాయ్ బహదూర్ కాగానే నీ ముగు డికి తోకవస్తుం దనుకొంటున్నావా ఏమిటి—అంత సిగ్గు పడడము ఎందుకు?” అని అన్నది లావణ్యచేఖ.

“లేదక్కా లేదు! ఇంకేమున్నా ఫరవాలేదు కాని, నేను రాయ్ బహదూరిణిని మార్తము కాలేసక్కా,” అని పదిమాన్లు అన్నది. దాని నిజమేమిటంటే, ఆమె మిశ్రవర్గములో నున్న భూతనాథ్ బాబు ఒక రాయ్ బహదూర్—తన భర్తకికూడా ఆపదవే వస్తుందనే అప్పటికి బహుకష్టముగా ఉన్నది. లావణ్య ఈ సందర్భములో చెల్లెలిని చాలా ఓదార్చవలసివచ్చింది.

లావణ్యభర్త, నీల్ రత్నన్ కు బక్కార్ లో ఉద్యోగము. దుర్గపూజ నెలవులకు నవేందుకు బక్కార్ రమ్మని పదిసగంబు కోరింది. నవేందు అత్యాసంపముతో బహుశీఘ్రమే ప్రయాణ మయి రైలు ఎక్కాడు. రైలు ఎక్కుతున్నప్పుడు నవేందుని

ఎడమభుజము అదరలేదు. విశిష్ట రాజోయేముందు ఎడమ భుజము వణుకుతుంది అనుకోడము ఒక చాప బ్రతునమ్మకము అని దీనివల్ల మనము తెలుసుకోవలసిఉంటుంది.

పశ్చిమప్రాంతాలలో శీతకాల ప్రారంభంలోపొందే స్వాభ్యముతో నిండిఉన్న లావణ్యసౌందర్యం మరింత పరిస్ఫుట మయింది; ఆమెబుగ్గలు అరుణరాగముతో నిండినవి. నిష్టన సదీతిరాన శరత్కాలములో కనబడే శాశవనశ్రీమతి లావణ్య మందహాసముతోనూ, ఆనందహిల్లాలములతోనూ, నిగనిగలాడుతుండెను. నవేందుని ముగ్ధనేత్రాలకు లావణ్యలేఖ పుష్ట భరితమై, ప్రభాతసూర్యకిరణాలతో రళితల్లాడు మంచుబిందువులను రాలిపుడుతున్న, మాలతీలవనాలే కనబడుతుండెను.

పశ్చిమదేశపుగాలీ, మనస్సులోపుట్టుచున్న ఆనందమూ, నవేందును మాతనారోగ్యాన్ని ఇచ్చినవి. అతనికి ఉండే ఆజీర్ణి రోగము మరి కనబడలేదు. స్వాభ్యమువలనకలుగు ప్రఫుల్లతా, సౌందర్యమువల్లకలుగు ఆకర్షణ, వదినగారి శుశ్రూషా—ఇవి అన్నీ కలిసి అతనిలో ఒక విచిత్రభావము కల్పించినవి. భూత లాన్ని విడిచివెట్టి తాను అంతరిక్షాన నడుస్తున్నాడని నవేందు శేఖరుకు తోస్తుండేది. తను తోటప్రక్కనే గట్టుతీసి పారుతున్న గంగానది, తన మనస్సులోపలనుండే ఉన్నట్లే రూపం భరించి, సందడి చేసుకొంటూ, నిరుద్దేశ్యముగా పరుగెత్తుతున్నదా అనిపిస్తుండెను.

శీతకాలము వేకువను లేచి పికారుతిరిగి ఇంటికివచ్చు సమయాన, ప్రభాతసూర్యరశ్మి సోకి, నవేందునిశరీరము చరితాప్తత పొందుతుండెను. ఇంటికి తిరిగినచ్చి వంటచేస్తున్న నవినగారికి సాయముచేయబోయి తన అజ్ఞానాన్ని అడుగడుక్కా వెళ్లడి చేస్తూ ఉండేవాడు. మన స్పిచ్చి నేర్పుకొందామనే ఉత్సాహముకూడా ఆ మూఢునిలో కనబడలేదు. తప్పులుచేస్తూ చీవాట్లు తినడంవలన కలిగినత్పత్తి, కడుపునిండినంత, ఇంకా లభించకపోవడమే ఆ నేర్పుకోకపోవడానికి కారణం. సరిఅయినపళ్లె కలిపి మసాలా నూరడమూ, గిన్నెలు పొయ్యిమీద పెట్టడమూ దించడమూ, మంటపెద్దదయి తపేళా అడుగంటుకుండా చూస్తుండడమూ—ఇట్లాంటిపనులలో పసిబిడ్డకు ఎంత తెలుసునో తనకూ అంతే తెలుసునని సప్రమాదముగా చుజుపుడిచు వలెనని అతడు ప్రతిరోజూ గొప్పప్రయత్నము చేస్తుండేవాడు. దీనికి ఫలితముగా కరుణతోహడుతున్న నవ్వు, నవ్వుతోహడుతున్న చీవాట్లు, వదినగారి వద్దనుండి దొరికేవి, ఇవి అందరికీని నవేందు బహు ఆనందిస్తుండేవాడు.

మధ్యాహ్నము ఒకవైపున ఊబ్బాధ మరి ఒకవైపున వదినగారి బలవంతం, అవతల తనపాంఛా ఇవతల ఆమెప్రోత్సాహం, ఒకప్రక్క వండినవంటయొక్కరుచీ మరిఒకప్రక్క వంటచేసినవారి సేవామాధుర్యం—వీటినిదమను అల్లాడుతూ భోజనం మోతాదు మించకుండా ఉంచలేకపోయేవాడు.

భోజనానంతరం అందరూ వేకాటఅడుతూ కాస్తేపు కూర్చుండేవాళ్లు, ఆ ఆటలోనైనా నవేందుని ప్రతిభ ఆటై కాన వచ్చేదికాదు—అతడు ప్రక్కవాళ్ల ముక్కలు తీసుకొనేవాడు, దొంగతనముగా చూచేవాడు, పోట్లాడేవాడు, అయినా గెలవ లేకపోయేవాడు, తాను ఓడలేదని దబాయించేవాడు, అబద్ధా లాడుతున్నందుకు తిట్లు తినేవాడు—ఎన్ని తిట్లుతిన్నా ఆ మూర్ఖుడికి బుద్ధిమార్పుకొందామని తోచేది కాదు.

ఒక విషయములోమాత్రము నవేందునిలో సంపూర్ణ మైన మార్పు కనబడ్డది. దొరలదయ సంపాదించడమే జీవితం యొక్క లక్ష్యము అనే నమ్మకము వదలుకొన్నాడు—వదులు కోకపోయినా ప్రస్తుతంమాత్రం మరిచిపోయినాడు. బంధుమిత్రుల శ్రద్ధవల్లను, అనురాగములవల్లను, తనకు ఎటువంటి సుఖమూ ఎంత గౌరవమూ కలగగలవో స్వాసుభవమువల్ల నవేందు తెలుసుకోగలిగాడు.

అసికాక వదినగారిఇంటిగాలి వేరు, అక్కడి ధోరణివేరు. లానణ్యభర్త, నీల్ రతన్ బాబు, పట్టణములోని పెద్దవకీలు, అయినా ఇత నెన్నడూ దొరలదర్శనానికి పోయేవాడు కాదు. ఈ విషయమై స్నేహితులు అతన్ని చీవాట్లుకూడా పెడుతూఉండే వారు; కాని సరిఅయిన జబాబు అతడు తత్క్షణమే ఇచ్చే వాడు—“వాళ్లతో నాకేమిపని నేను వాళ్లకు మర్యాద చేస్తా ననుకొండి, వాళ్లు తిరిగి చెయ్యకపోతే నేను చేసినదంతా

వృథా కాదూ? తెల్లగా నిగనిగలాడుతుందని ఎడారిభూమిలో విత్తనాలు జల్లడమువల్ల మనకు ఏమి సుఖము? వంట పండే నల్లని భూమిలో జల్లడము అంతకంటే బుద్ధిఅయినవని కదా!”

నవేందు ఈ జట్టులో పడి నీళ్లమోస్తరే ప్రారంభించాడు — దీనివరిణామము ఏమిటిఅనే చింతే అతని తలలోకి దూరలేదు. ఇంతకుపూర్వమే నవేందూ, అతని తండ్రిగారూ, దున్ని సిద్ధముచేసిన భూమిమీద రాయ్ బహదూర్ విరుదులభిం చే సంభాషన, దానిఅంతటాచే, వెరుగుతూ వచ్చింది. ఇప్పుడు నీరుచల్లవలసిన అవసరంలేదు. కొద్దిరోజులక్రిందటనే, ముఖ్యముగా దొరల ఆమోదార్థం వినియోగపడే, గుర్రపుపం చేలమైదానము ఒకటి నవేందు ఛాలా డబ్బు ఖర్చుపెట్టి తయారుచేయించాడు.

కాంగ్రెస్ సమావేశమయేరోజులు దగ్గిరవుతున్నవి. చందాకొరకు నీల్ రతన్ బాబు దగ్గిరికి ఆపీలువచ్చింది.

నవేందు, వదినగారిదగ్గరకూర్చొని, బహు ఆనందముతో పేకాట ఆడుతున్నాడు నిశ్చింతగా; నీల్ రతన్ మధ్యను వచ్చి, “నీవుకూడా సంతకము పెట్టాలి నవేందూ,” అన్నాడు. పూర్వాభ్యాసానుసారము నవేందునిముఖము వాడిపోయింది. లావణ్య లేచి కంగారుకంగారుగా, “జాగ్రత సుమా, అట్లాంటి పని చేసేయగలవు! నీ గుర్రపుపందేల బయలుఅంతా మంటకలిసి పోతుంది!” అని అన్నది.

“ఆ భయంపల్లనే నాకు రాత్రింబగళ్లు నిద్రపట్టకుండా ఉంది!” అని చేతులు విసురుకొంటూ నవేందు అన్నాడు.

“వార్తాపత్రికలలో నీవేరు వెయ్యరులే!” అని సీల్ రతన్ అన్నాడు అభయ మిస్తూ.

దీర్ఘాలోచనచేస్తున్న బుద్ధిమంతురాలిలాగు లావణ్య అన్నది—“అయినా ఎందుకు? ఈలాంటిమాటలు ఒకనోటినుండి మరి ఒకనోటికి—”

“పేపర్ లో వేస్తే నావేరుకు ఏమీ నష్టం కలగదు,” అని నవేందు తీవ్రస్వరముతో జబాబుచెప్పాడు. ఇట్లాగు అంటూ సీల్ రతన్ చేతిలోనుంచి చందాకాగితము లాక్కొని, వేయిరూపాయి చందావేసేశాడు—లోలోపలమాత్రం ఆశించాడు పేపర్ లో వేరువెయ్యరు అని.

“ఎంతపని చేశావు? ఎంతపని చేశావు?” అంటూ తల బాదుకొన్నది లావణ్య.

“నేను చేసిన అన్యాయ మేమిటి?” అని గర్వపడుతూ నవేందు అడిగాడు.

లావణ్య జబాబుచెప్పింది—“సీయల్ డా స్టేషన్ లో రైల్వేగార్డు, హైవేపే అసిస్టెంటు సూపరింటెండెంటూ, హార్టుబ్రదర్స్ కంపెనీలోని సై సూ—వీళ్లందరూ కోపగించి నీ దుర్గపూజ విందులో షాంపేన్ తాగడానికి రాము అని

మురిపుంచుకు కూర్చుంటే? దారిలో ఎక్కడైనా కనబడితే స్నేహముగా నీ వీపు తట్టకపోతే?”

“అట్లాగేతే ఇంటికివెళ్లి చచ్చిపోయి మూలకపిడిగా టూను!” అని నవేందు అన్నాడు బడాయిగొట్టుకొంటూ.

మరికొన్ని దినాలు గడిచాయి. ఒకనాటిడును నుం సువీరిను టీ తాగుతూ తాగుతూ మేన్ చుట్టూనున్నాడు, హఠాత్తుగా సంపాదకునికి వ్రాసిన ఉత్తరం ఒకటి అతనినెగిరి పడ్డది— ‘..’ (ఎక్స్) అని సంతకంపెట్టి ఎవరో వ్రాశారు—సువీరిను ఇచ్చిన చందాకై అనేకసంవనాలు అర్పిస్తూ సువీరినుగొనినారు కాంగ్రెస్ లో చేరడంవల్ల కాంగ్రెస్ ను ఎంతబలాభివృద్ధిపరుస్తుందో నిర్ణయించడం ఎవరిశక్తి అని ఆ ఉత్తరంద్వారా తెలియచేశాడు.

ఏ కాంగ్రెస్! అహో, పులోకగతుడైనాడు! పూర్ణేందుశేఖరా! ఏ కాంగ్రెస్ బలవృద్ధికై ఈ అభిగ్రుహం నవేందునికి ‘భారతవర్షములో జన్మదానము చేశావో’ కదా! !

కాని దుఃఖముతో కలిసి, సుఖము లేకపోలేదు. నవేందు ఎవడో! ఎవడో అనామధేయుడు! కాని భవభువిబుద్ధున కాంగ్రెస్ దళము, హిందూదేశములో ఉన్నవారలబృందము అనంతరి బుద్ధున—ఆ నవేందు ‘మాకుకావాలి’ అంటే ‘మాకుకావాలి’ అంటూ గేలాలు నీటిలోవేసి రెప్పపాటైనా లేకుండా కూర్చున్నారన్నమాట. ఇది మభ్యపరిచి ఉంచవలసిన విషయంకాదే! కనుక

నవేందు నవ్వుకొంటూ నవ్వుకొంటూ వదినగారికి ఆ పేపర్ను చూపించాడు. ఎవరు వ్రాశారో తెలియనట్టుగా లావణ్యలేఖ అప్పుడే అంతరిక్షాన్నించి దిగినట్టుగా అతి ఆమాయకంగా ఇట్లా అన్నది—“అమ్మా, అమ్మా! ఏమి ఆన్యాయం! కొంప ముంచే శారే! ఎవడు నీకు అంతవిరోధి? వాడి కలానికి పురుగు పట్ట! వాడి సిరాలో ఇసుక పోయ్య!”

నవేందు నవ్వుతూ జబాబుచెప్పాడు—“శపించకు శపించకు వదినా, నాశత్రువుని తీమించాను నేను—వైగా వాణ్ణి ఆశీర్వాదిస్తున్నాను కూడా—వాడి కలమూ సిరాబుడ్డి బంగారము ఔగాక,” అని.

మరి రెండురోజు లయినతరువాత కాంగ్రెస్ విపక్షమైన దొరలపేపరు ఒకటి పోస్టుద్వారా నవేందుపేరను వచ్చింది. విప్పి చూచేసరికి “One who knows” (ఎరిగిన ఒకరు) అనే సంతకముతో వైచెప్పిన వార్తకు ప్రతివాదంగా ఎవరో వ్రాసిన ఉత్తరం కనబడ్డది. అందులో ఈవిధముగా ఉన్నది—“నవేందునిపేరు చెడపడానికి అతనికి విరుద్ధముగా చేస్తున్న ప్రచారము అది; అతనిని ఎరిగినవాళ్లేవ్వరూ ఎన్నటికీ దానిని నమ్మరు. చిరుతపులికి నల్లమచ్చలు పోగొట్టుకోవడము ఎంతసులభమో నవేందుకు కాంగ్రెస్ లో చేరడముకూడా అంతసులభము. నవేందు శేఖర్ బాబు ఉద్యోగం సంపాదించుకోలేని దరఖాస్తు

దారుడు కాడు, పార్టీలులేని స్టేషనుకాదు. వ్యక్తిత్వముగల మనిషి అతడు.

రెండురోజులు విదేశములో తిరిగి వచ్చి వేషంమార్పు కొని ఆచారవ్యవహారాలలో దొరలను అనుసరణంచేసి, దొరల సంఘములో దూరనలెనని విశ్వప్రయత్నముచేసి, చివరకు విఫలమనోరథుడై, దుఃఖిస్తూ, కనుకకు వచ్చిన పెద్దమనిషి కాడు. కనుక నవేంనుబాబు ఇట్లాంటి... ”

ఆహా, వరలోకమున కేగిన పూర్ణేందుశేఖరా! దొరల దగ్గర ఇంతవేరూ, ఇంత గౌరవమూ, సంపాదించి మరీ చని పోయినావే!

ఈ ఉత్తరంకూడా నవసగారి ఎదుట పించము విప్పి చూపించినట్టుగా చూపించవలసివే. అతడు ఊరూసేరూలేని వాడు కాడు, అతడు సారముగలవాడు, అని అందులో వ్రాసి ఉన్నది.

లావణ్య మల్లె అంతరిక్షంనుండి భూతలంలో పడ్డది— “ఇది ఎవరు ఈ స్నేహితుడు మల్లెను! ఎవడో టెక్నెట్ కాలెక్టరా? చర్మాలకంపెనీదొరగారా? ఫోర్టు (కోటలోని) బ్యాండ్ మాస్టరా?” అని లావణ్య అన్నది.

“ఈ ఉత్తరానికి జబాబు వ్రాయడం అవసరము,” అని నీల్ రతన్ బాబు అన్నాడు.

“ఏమిటి ఆ అవసరము? ఎవడో ఏదో అంటూఉంటే వాటిని ఖండిస్తూ వ్రాస్తుంటామా?” అని అతి పెద్దతరహాగా అన్నాడు నవేందు.

లావణ్య కడుపుబ్బా సవ్వించి, నాలుగువైపులా మొఖము తిప్పుతూ; నవేందు కంగారుపడుతూ, “అంత నవ్వు ఎందుకు?” అన్నాడు. దానికి జబాబురూపముగా పుష్పితయశావనముగల తన దేహాలతను ఇటూ అటూ అతిమనోహరముగా ఊపుతూ లావణ్య ఆపుకోలేక ఆపుకోలేక సవ్వించి.

ఈ పరిహాసాల-పిచ్ కారిదెబ్బ గట్టిగా తగిలి, నవేందు బాగా కలపరపడి, కొంచము దీనముగా, “దానిని ఖండిస్తూ వ్రాయడానికి నేను జనుస్తున్నానని అనుకొంటున్నావా?” అని అడిగాడు.

లావణ్య జబాబు చెప్పింది—“అలా అనుకొంటా నెందుకు?. ఎంతో ఆశ పెట్టుకొని తయారుచేయించిన గుర్రపు పంచెముల మైదానాన్ని ఎట్లాగైనా రక్షించేలానే ప్రయత్నం ఇంకా మానేపుకావు అని అనుకొంటున్నాను. ప్రాణం ఉన్నంత సేపు ఆశ ఉంటుంది కదా!”

“అందుకని వ్రాయడానికి నాకు ఇష్టంలేదని అనుకొంటున్నావా?” అని అమిత కోపగించి నవేందు కలము సిరాబుడ్డి పుచ్చుకొని కూర్చున్నాడు. కాని ప్రాసినవ్రాతలో కోప చిహ్నమయిన రక్తిమజాడలేమీ పైకి కానరాలేదు. కనుక

దానిని సరిచేసేభారము లావణ్యశీలరతనులమీఁదనే పడ్డది. నవేందు అధికం నెయ్యి నీళ్లు వేసి సాధ్యమైనంతవరకు మెత్త మెత్తగా పలచగా చప్పిడిగా బిట్టినవాటని, ఆ బిట్టినసహకారులూ కలిసి తత్క్షణమే ఘాటుచేసి గట్టిగా ఉండేట్లు వేయించారు. వ్రాసినదాని ధోరణి ఇది—బంధువులు శత్రువులుగా మారినప్పుడు అసలు శత్రువుల కంటే భయంకరమైనవాళ్ళవుతారు. భారతదేశపు గన్ను మెండుపారి, పొగనుదోకులైన ఆంగ్లో ఇండియన్లు, రషియాదేశస్థులు, పాతాన్లు కంటే గొప్పశత్రువులు. భారతపరిపాలకులకి ప్రజలకూ మైత్రువుగలవాడనికీ ముఖ్యమైన ప్రతిబంధకము ఈ ఆంగ్లో ఇండియన్ సభే! పరిపాలకవర్గానికి ప్రజలకూ శాశ్వతమైత్రీ కలగడానికి కాంగ్రెస్ ఏర్పరచిన రాజమార్గంలో అడ్డుగా ముళ్లు పొటనువాళ్లు ఈ ఆంగ్లో ఇండియన్ సమాజమే—

ఆ వ్రాతచూస్తే నవేందుకు కొంచము భయము వేసింది. కాని వ్రాత సజీవముగా ఉండడమునల్ల ఉండిఉండి కొంచెము ఆశందంకూడా కలుగుతుండెను—అంత చక్కని వ్రాత అతనికి సాద్యాతీతము కదా!

కొన్నాళ్ల వరకు నవేందు కాంగ్రెసులో చేరడముగురించి, చందా ఇయ్యడముగురించి, ప్రశ్నితరాలూ, వ్యాఖ్యానాలు, తిట్లు, వాదప్రతివాదాలూ, అనేకపేర్లలో పడుతూవచ్చి డంకాపాయద్యంలాగు ఎటువెళ్లినా ఇదే చెనినిపడేది.

నవేందు గత్యంతరములేక చేశభక్తుడై అత్తవారి బృందములో అతినిర్భయంగా మాట్లాడుతుండేవాడు. లావణ్య తనలో తాను నవ్వుకొంటూ, “తొందరపడకు తొందరపడకు, నీ అగ్నిపరీక్ష దగ్గరపడుతున్నదిలే,” అని అనుకొన్నది.

ఒకనాడు నవేందు స్నానానికిముందు ఒంటికి నూనె రాసుకొంటున్నాడు. గుండెభాగానికి రాశాడు వీపుకు రాసుకొంటున్నాడు, చేతికి అందనిచోట రాసుకొందామని ప్రయత్నిస్తున్నాడు, సరిగా అట్లాంటప్పుడు నౌకరు విసిటింగ్ కార్డు ఒకటి చూపిస్తూ, ఎవరో దొరగారు వచ్చారని చెప్పాడు. దానిలో కలెక్టరుగారిపేరు ఉన్నది. లావణ్య ఆ దగ్గరనే దాగొని తమాషా చూస్తున్నది.

ఒంటినిండా చమురుతో కలెక్టరుగారిదర్శనానికి వెళ్ళలేడు—మసాలా ఫులిమి, వేయించడానికి సిద్ధముగాఉన్న చేప లాగు, కొట్టుకొంటున్నాడు నవేందు; ఎట్లాగో స్నానము తొందరతొందరగా ముగించి గాబరాగాబరాగా ఎవో బట్టలు వేసుకొని బయటగదిలోకి పరుగెత్తుకువచ్చాడు. “దొరగారు చాలానేపు కూర్చొని కూర్చొని వెళ్లిపోయినారు,” అని నౌకరు చెప్పాడు. మొదటినుండి చివరవరకు అబద్ధమైన ఈ వ్యవహారంలో నౌకరుది ఎంతపాపమో, లావణ్యది ఎంత పాపమో నిర్ణయించడం నైతిక-గణితశాస్త్రంలోని సూక్ష్మ సమస్యలలో ఒకటి—అందుకేమీ సందేహములేదు.

తెగిపోయిన బట్టితోక గుడ్డగా, నిరర్థకముగా, ఏలా
గైతే కొట్టుకొంటూ ఉంటుందో అదేమూసిల సవేందుని
గుండెకాయ లోపల కొట్టుకొంటుండెను. రూర్చిన్నా, పడు
కొన్నా, భోజనముచేస్తున్నా—ఏమీచేయాలనుకొన్నా—
ఆతనిమనస్సులో ఆవాళ గొప్ప ఆశాంతుకలిగింది.

లావణ్య సవ్వసు పైకిరాకుండా అణిచిఉంచి అతి
ఆశ్రతతో, “ఏమిటయింది నీకు ఈవాళ—బుట్టో జబ్బుగా
లేదు కదా!” అని అడిగింది.

.. నవేందు దేశకాలపాత్రోచితమైన జబాబు ఒకటిభయ్య
వలెనని నిశ్చయించుకొని బహుప్రయత్నముచేసి సవ్వి, “మీ
ఇలాకాలో ఉన్నంతసేపూ జబ్బుకూడానా? నీవు నా భస్మం
ప్రణివే!” అని అన్నాడు.

కాని ఆనవ్వు ఒక్కయ్యగములో ఉన్నశ్శక్తితోపోయి,
నవేందు తనలోతాను ఇట్లాగు అనుకుంటాడు—“ముట్టుమొదటి
సంగతి ఏమిటిఅంటే, నేను కాంగ్రెసీకు చందా ఇచ్చాను; తరు
వాత, ఘాటైన ఉత్తరం వేపల్లలో ప్రాశాను; దానిమీద
కలెక్టరుగారు తానే స్వయంగా నన్ను చూడమని వస్తే చాలా
సేపు కూర్చోపెట్టి ధర్మనము ఇయ్యకుండా పంపేశాను—
అతను ఏమిటనుకొంటున్నాడో కదా!”

ఆహా తండ్రి పూర్ణేందుశేఖరా! నా దురదృష్టమువల్ల

నేను చేయనివనులు, చేయజాలనివనులు చేసినట్టు కనబడుతున్నాను కదా !

మర్నాడు నవేందు ముస్తాబయి గడియారంగొలుసు వేలవేసుకొని పెద్ద పగిడిచుట్టుకొని బయలుదేరాడు. ఎక్కడికి వెళ్లుతున్నావని లావణ్య అడిగితే, “ముఖ్యమైనవని ఒకటి ఉన్నది,” అని జబాబిచ్చాడు. లావణ్య ఏమీ అనలేదు.

కలెక్టరుగారి బంగళాదగ్గరికి వచ్చి విజిటింగ్ కార్డు బయిటికి తీస్తుండగానే, “ఇప్పుడు సమయం కాదు,” అని ఆర్డర్లీ అన్నాడు.

నవేందు రెండురూపాయలు తీశాడు జేబులోనుంచి, ఆర్డర్లీ సలాముచేస్తూ, “మేము ఐదుగుర మున్నాము,” అన్నాడు; వెంటనే పదిరూపాయలనోటు ఒకటితీసి నవేందు వాడికి ఇచ్చాడు.

రమ్మని కలెక్టరుగారిసెలవు అయింది. దొరగారు *మార్నింగ్ గౌన్ లో ఉన్నారు, బోల్లులేవు సగం స్లిష్లు తొడుక్కొనిఉన్నారు, ఆఫీస్ కాగితాలేవో చూస్తున్నారు. దొరగారికి సలాముచేశాడు నవేందు, దొరగారు నవేందుని కూర్చోమని వేలితో సంజ్ఞచేస్తూ కాగితాలమీదినుండి మొఖమైనా ఎత్తకుండా, “దేనికి వచ్చారు బాబూ?” అని అడిగారు.

* Morning gown-బయటి పెద్దమనుష్యులను ఈ దుస్తులతో దొరలు చూడరు.

నవేందు భయపడుతూ భయపడుతూ, వాచీగోలుసు చేతితో ఇటూఅటూ కంఠాపగా కదుపుతూ, “తమరు సిస్టను దయచేసి నన్ను చూడామని వచ్చారు కాని—” అని ప్రారంభించాడు.

దొరగారు కసుబొమ్మలు విరుచుకొంటూ కాగితాలమీద నుండి మొఖం కొంచెం ఎత్తి, “చూడామని వచ్చానూ !
* “Babu what nonsense are you talking !” అని అన్నారు.

నవేందు—“Beg your pardon, † పొరపాటు జరిగింది. గందరగోళం అయిపోయింది,” అంటూ అంటూ ఎట్లాగో మెల్లిగావచ్చి బయటపడ్డాడు—ఒంటినిండా చమట పట్టి పోయింది.

ఇక ఆ నాటిరాత్రో! నిద్రలో, రాత్రిపొడుగునా, ఉండి ఉండి కలలో, మంత్రంలాగు వినబడుతున్నది—Babu you are a howling idiot. ‡

కోపగించి, దొరగారు నన్ను చూడడానికి వచ్చినట్లు ఒప్పు కోడానికి ఇష్టపడకుండా ఉన్నారని, ఇంటికి తిరిగి వస్తూవస్తూ

* బాబూ మీరు అర్థంలేని మాటలాడుతున్నారు ! = బాబూ హాట్ నాన్ సెన్స్ ఆర్ యు టాకింగ్ !

† బెగ్ యవర్ పార్డన్ = క్షమించండి.

‡ బాబూ, యు ఆర్ ఎ హౌలింగ్ ఈడియట్ = బాబూ మీ రొక కలలేని పరమమూర్ఖులు !

నవేందు అనుకొంటాడు; భూమి రెండుచక్కలైపోతే ఎంత బాగుండును, అని తనలో తా ననుకొంటాడు—కాని భూదేవి ఇతని ప్రార్థన అంగీకరించలేకపోబట్టి నిర్విఘ్నంగా ఇంటికి వచ్చి చేరాడు.

వచ్చి వదినగారితో, “ఇంటికి పంపడానికిని పన్నీరు కొందామని వెళ్లాను,” అని నవేందు అన్నాడు.

నవేందు ఈమాటలు అసీఅనకముందే కలెక్టర్ ఆఫీసు డవాల్లిలతో ఆరుగురు బంట్రోతులు వచ్చి హాజరైనారు; సలాముచేసి మాటాడక నవ్వుతూ నిల్చున్నారు.

“నీవు కాంగ్రెస్ కు చందా ఇచ్చావని అరెస్టుచేయడానికి రాలేదు కదా?” అని లావణ్య నవ్వుతూ అన్నది.

పళ్లు ఇగిలించుకొంటూ ఆరుగురూ, “బక్ షీన్ * బాబూ సాబ్,” అన్నారు.

నీల్ రతన్ ప్రక్కగదిలోనుంచి చీకాకుపడుతూ బయటికి వచ్చి, “ఎందుకు బక్ షీన్?” అని అడిగాడు.

“కలెక్టరుగారిదర్శనం బాబుగారికి దొరికింది బక్ షీన్ అడగడానికి వచ్చాము,” అని బంట్రోతు లన్నారు.

లావణ్య నవ్వుతూ అంటుంది—“కలెక్టరువారగారు ఇప్పుడు పన్నీరువర్తకం ప్రారంభించారా ఏమిటి? పూర్వము

ఎన్నడూ ఇట్లాంటి శీతలవదార్థాలతో ఆయనకి జోక్యం ఉండేది కాదే!”

ఆ అభాగ్యుడు నవేందు పన్నీరుకొనడంతో కలవైరుగారి దర్శనాన్ని ఎట్లాగో సమన్వయించబోయినాడు కాని, “టెంకాయ పిచ్చికొండ,” లాగు అతనిమాటలు ఎవరికీ అర్థముకాలేదు.

సీల్ రతన్ బాబు, “బక్ షీస్ ఇయ్యదగిన పని ఏదీ కాలేదు, బక్ షీస్ దొరకదు పొండి,” అని బంట్రోతులతో అన్నాడు.

నవేందు సంకోచిస్తూ సంకోచిస్తూ జేబులోనుంచి పది రూపాయలనోటు ఒకటి తీసి, “బీదవాళ్లు పాపం కాస్త సాయంచేస్తే తప్పేమిటి,” అని అన్నాడు.

సీల్ రతన్ నవేందుచెయ్యి సట్టుకొని, “వీళ్లకంటె నిరుపేదలు అనేకమంది ఉన్నారు, పాళ్లకు ఇస్తాను,” అని అన్నాడు.

కోపముతో మండిపడుతున్న మహేశ్వరుని భూలోప్రేత గణానికైనా కొంత చల్లార్చడానికి అవకాశము చిక్కక నవేందుడు చాలా దుఃఖించాడు. బంట్రోతులు వెళ్లిపోతూ వెళ్లిపోతూ అతనిమీద అగ్నిహోత్రులై చూశారు, నవేందు మహాదీనంగా వాళ్లవంకచూశాడు. ఆ చూపుద్వారా నవేందు వాళ్లతో, “నాయనలారా, నాదేమీ తప్పులేదు, ఆ సంగతి మీ రెరుగుదురు,” అని విన్నవించాడు.

కాంగ్రెస్ సమావేశము కలకత్తాలో జరగబోతున్నది. ఆ సంబంధంలో నీల్ రజన్ భార్యాసమేతముగా కలకత్తా వచ్చాడు, నవేందుకూడా వాళ్లతో కలిసి వచ్చాడు.

కలకత్తాలో కాలు పెట్టాడోలేదో కాంగ్రెస్ దళం నవేందుని నాలుగువైపులా ముట్టడించి గొప్పలాండవం ప్రారంభించేశారు. వాళ్లు చేసిన సన్మానానికి స్త్రీత్రానికి మించలేదు. “మీ వంటివాళ్ళు దేశసేవలోకి దిగకపోతే దేశానికి ఉపాయం ఏమిటుంటుంది?” అని అందరూ అన్నారు. ఆ మాట నిజమే— నవేందు లేదన లేదు—ఆ గందరగోళములో ఏలాగో హతాత్తుగా దేశనాయకులలో లానూ ఒకనాయకుడై పోయినాడు. కాంగ్రెస్ సభాగృహంలో ఇతడు అడుగుపెట్టిపెట్టుడంతోనే అందరూ లేచి నిలుచొని, “హిప్ హిప్ హిప్ హురే” అంటూ దొరల గొంతుకులతో భయంకరమైన కేకలువేస్తూ అతనిని అభినందించారు. మన మాతృభూమి సిగ్గుచేత ముఖమెర్రచేసుకొన్నది.

కొద్దిరోజులలోనే రాణీగారిజన్మదినము వచ్చింది— నవేందు అశించిన బిరుదు, దగ్గిరపడిన మరీచికములాగు అంతర్ధాన మయింది.

ముక్తి

ఫీల్డ్-చండ్ చిన్నప్పటినుండి గంభీరస్వభావము గలవాడు. ముసలివారిమధ్య కూర్చొనిఉన్నప్పుడు తానూ ఒక ముసలివానిలాగు ఉండేవాడు—ముసలివారిమధ్యను వీడేనుడి అని చూడేవారి కెన్నడూ అనిపించేవికాదు. చలి, చల్లని నీళ్లు, హాస్యపరిహాసాలు మొదలైన వేదీ—అతనికి బడేవికావు. అసలే గంభీరస్వభావము, నైగా సంవత్సరములో ముప్పాతిక మూడువంతులు రోజులు తలచుట్టూ నల్లని పూలు కంపస్థ రొకటి చుట్టుకొని ఉండేవాడు. దీనిచల్ల నదో పెద్దకుటుంబానికి చెందిన మనిషిలాగు కనబడేవాడు. ఇంతేకాక చిన్నప్పుడే మీసాలు గడ్డాలు అల్లుకుపోవడముచేత, హాస్యవికాసానికి ఏ మాత్రమూ స్థలము లేకపోయింది.

అతనిభార్య హైమంతివయస్సు అల్పము; ఆమె మనస్సు పూర్తిగా ఇహలోకసంబంధమై విషయాలలో మునిగి ఉండేది. ఆమెకు బంకిమబాబునవలలు చదవడమంటే చాలా ఇష్టము, పతిని సంపూర్ణముగా దేవుని పూజించేటట్టుగా పూజించవలసిన మనిషి కాదామె. ఆమెకు హాస్యాలు, సవ్య లాట సరదా. ఊణానికో ఊణానికో విడుతుంది అనేటప్పుడు శువ్వలో ఒకవిధమైన ఆందోళన ఆరంభం అవుతుంది, ప్రాతః

కాలపు సూర్యరశ్మి వచ్చి ఎప్పుడు తనమీద పడునా అని చూస్తుంటుంది, ఏమాత్రము గాలి వీచినా అల్లాడుతుంటుంది. నవయావనములో నున్న హైమంతికూడా ఆ స్థితిలోనే ఉన్నది. పెనిమిటివలన ఆదరముపొందవలెనని, అతనితో కలిసి హాస్యమాడుతుండవలెనని ఆమె కోరిక. కాని పెనిమిటి ధోరణి వేరు—ఏమాత్రము వ్యవధి దొరికినా ఆమెచేత భాగవతము చదివించేవాడు, సాయంకాలము కాగానే భగవద్గీత చదివి వినిపించేవాడు. ఆమె ఆధ్యాత్మికఉన్నతికోసమని అప్పుడప్పుడు ఆమె శరీరముపై శిక్షవిధిస్తూ ఉండేవాడు. ఒకనాడు హైమంతి బాలీసుకింద బంకిమ్చంద్రుని “కృష్ణ కాంతునివీలు,” భర్తకు కనబడ్డది. చంచలస్వభావముగల ఆ యువతి కళ్ల వెంట ఆరాత్రిఅంతా అశ్రుధారలు కారుడంచూచిన తరువాతగాని ఫకీర్ మనస్సుకు శాంతికలగలేదు. నవలలు చదవడమనేతప్పు ఉండనేఉన్నది, వైగా, పతి దైవాన్ని మోసపుచ్చవలెనని ప్రయత్నము! ఉపదేశమువలన నైతేనేమి, ఆదేశమువలననైతేనేమి, భర్తనీతిద్వారా నైతేనేమి, దండనీతిద్వారా నైతేనేమి, చిట్టచివరకు పతిదేవుని ప్రయత్నమే సఫలమయింది. హైమంతి ముఖాన నవ్వన్నది మరి కనబడలేదు. అప్పటినుండి, మనస్సులో సుఖానికి తావులేదు, లోపల నుంచే యకావనావేగము ఉక్కిరిబిక్కిరై లోపునే చచ్చింది.

కాని ప్రపంచములో విరాగులకుకలిగే విఘ్నాలే.

విస్తారము. త్వరలో షరీఫ్ చందుకు సంతానస్థాపి కనిగినది, ఒక కొమారుడు ఒకకొమార్తె పుట్టి పీరిచ్చారా సంసారబంధము మరింత దృఢపడ్డది. ఇంత గంభీరస్వభావముగల షరీఫ్ చందు కూడా తండ్రి పోటులు భరించలేక ఆఖరుకు ఉద్యోగ నియ్యమని స్థానిక ప్రపంచములో ఉండి అసీసులన్నిటికీ వెళ్లవలసి పచ్చింది. కాని ఎంత ప్రయత్నించినా ఉద్యోగమువారికే టట్టు కనబడలేదు.

బుద్ధునివలె సంసారము విడిచిపెట్టిపోవలెనని షరీఫ్ చివరకు నిశ్చయించుకొని, ఒకనాడు అర్ధరాత్రివేళ ఇల్లువిడిచి వెళ్ళాడు.

౨

ఇది ఇట్లా ఉంటూఉండగా ఇక్కడ మరిఒక కథ చెప్పు పలసిఉన్నది.

నవగ్రామవాసిఅయిన షఫీచరణ్ కు ఒక్కడే కొడుకు. అతనిపేరు మాఖన్ లాల్. పెళ్లి కాగానే సంతానము కలగకపోవడముచేతనూ, నూతనవధువు అనగానే పుట్టిన ఆశపల్లనూ, తండ్రి కోరికప్రకారం అతడు రెండో పెళ్లి చేసుకొన్నాడు. రెండో పెళ్లి కాగానే ఇద్దరు భార్యలవల్లా సంతానము కలగడం ప్రారంభం అయింది. మొత్తం ఏడుగురు ఆడపిల్లలూ ఒక మొగపిల్లవాడు అయినారు.

మాఖన్ లాల్ మహా సుకుమారి, చపలచిత్తుడు, ఏపని

నైనా పట్టుపట్టి చేయడానికి ఒప్పుకోవలసినవాడు కాదు. అసలే పిల్లలభారము భరించలేక బాధపడుతున్నాడు, వైగా రెండు వైపులా ఇద్దరు కళ్ళధారులు కూర్చొని రెండుచెవులూ రాత్రిం బగళ్లు లాగుతూ ఉండడముచేత ఒకనాడు అర్ధరాత్రివేళ హఠాత్తుగా మాయమైనాడు.

చాలాకాల మయింది, అతడు మరి తిరిగిరాలేదు. వీరూ వారూఅనుకోగా ఒకసంగతిమాత్రము ఇంటివాళ్లు విన్నారు— ఒకటేపెళ్లిచేసుకొని ఉండడమువల్ల ఎటువంటి సుఖం అనుభవించనచ్చునో చూడమని రహస్యముగా కాశీవెళ్లి కొత్తగా మరిఒక పెళ్లిచేసుకొన్నాడట. మూడోపెళ్లివల్ల కొంత సుఖము కూడా పొందుతున్నాడట. స్వదేశంవైపు రావలెనని అతని ప్రాణాలు కొట్టుకుపోతున్నవి, కాని ఇంటివాళ్లకు దొరికిపోతాడేమో అనేభయమువల్ల రాలేకుండా ఉన్నాడని కూడా వదంతి.

3

కొంతకాలము తిరిగి తిరిగి ఫకీర్ చంద్ ననగ్రామము చేరి దారిప్రక్క నొక వటవృక్షముక్రింద బసచేసి, స్వేచ్ఛగా ఊపిరి విడుస్తూ, ఆహా, “వైరాగ్యమే వాభయం!” అన్నాడు. భార్య పిల్లలూ, ఇట్లా ధనమూ, ఏవీ ఎవరికీ శాశ్వతముకావు! “కాతే కాంతా కస్తే పుత్రః?” ఇట్లా అంటూ పాటాకటి మొవలుపెట్టాడు.

పాట హఠాత్తుగా మధ్యను నిలిచిపోయింది—“ఎవరని? నాన్నలాగున్నాడే? మళ్లా నన్ను సంసారాంధకూషములోకి తీసుకొని వెళ్లిపోతాడు కాబోలు—ఇక్కడ ఉండిపోతాను, పారి పోవాలి.”

౪

ఫకీర్ త్వరత్వరగా లేచి ఎదుటకనబడుతున్నదే ఎవరిదో ఇంటిలో దూరాడు. ఇంటియజమాని ముసలివానిది, దివ మూల కూర్చొని గుడుగుడు పీలుస్తున్నాడని, ఫకీర్ గానీ చూచి, “ఎవరు నీవు?” అన్నాడు.

ఫకీర్—“నాయనా, నేను, బైరాగాని.”

ముసలివాడు “బైరాగా! ఏమి చూచావని నాయనా, చూడనీ; కొంచెము వెలుతురులోకి రా మాస్టర్లు.”

ఈలా అంటూ ముసలివాడు ఫకీరును చేయిబట్టికొని వెలుతురులోకి లాగుకొనివచ్చి అతనిముఖమును తనముఖం పెట్టి, దృష్టిమందమైనవారు పుస్తకం ఏవిధముగా అతికష్ట పడుతూ చదువుతారో, ఆవిధముగా ఫకీరుముఖం పరీక్షచేసి, చిరకు తనలోతా ననుకొన్నాడు—“ఇదిగో మీ మా మాఖనీ లారే! అదే ముక్కు, అదే కళ్లు, బట్టమాత్రం మార్చేశాడు. అది కాక, ఆ చంద్రముఖానికి నాలుగువైపులా గడ్డాలూ మీసాలూ బలిసిపోయినవి.”

—ఈలా అనుకొంటూ ముసలివాడు గడ్డముబలిసిన ఫకీర్ ముఖం బహు ఆదరంతో తడుముతూ, “నాయనా ముఖా!” అన్నాడు.

ఆ ముసలివాడు షష్టిచరణ్ అని పేరే చెప్పనక్కరలేదు.

అశ్చర్యపడుతూ ఫకీర్ అన్నాడు—“మాఖనా! నా పేరు మాఖన్ కాదు. నాపేరు పూర్వంపైయున్నా ఇప్పుడు మాత్రము అదికాదు, ఇప్పటిపేరు చిడానందస్వామి—కావలె నంటే పరమానందస్వామి అనికూడా పిలవవచ్చును.”

షష్టిచరణ్—“నాయనా నీవు చేదని పేరుపెట్టుకో పర మాన్నమని పేరుపెట్టుకో నాకుమాత్రము నీవు నా మాఖన్వే, నే నా పేరు ఎన్నటికీ మరచను. ఎటువంటిదూఖము కలిగి ఇల్లు వదిలి వెళ్లిపోయినావురా నాయనా? నీకు ఏమిలోటయిందిరా బాబూ? ఇద్దరు భార్యలు—పెద్దామె నీకష్టములేకుంటే చిన్నామె ఉన్నది—బిడ్డా పాప లేరనే దూఖముకూడా లేదు—అం దలనీ నోటమూయించేటట్టుగా ఏడుగురు కొమార్తెలు, ఒక కొడుకు ఉన్నారు; తండ్రిని నేను, ముసలివాడనైపోయినాను, మహాబ్రహ్మతే ఏనాలుగెండ్లో బ్రతుకుతాను—తరువాత అంత నీదే కదా—ఏమిరా నాయనా నీకు ఎందుకు దూఖం కలిగింది?”

“ఓయ్ బాబు! కొంప మునిగిందే! విన్నంతమాత్రాన భయమువేస్తున్నది!” అని ఉలికిపడి ఫకీర్ తనలో తాననుకొన్నాడు.

పాట హఠాత్తుగా మధ్యను నిలిచిపోయినది—“ఎవరది? నాన్నలాగున్నాడే? మళ్లీ నన్ను సంసారాంధకూటములలోకి తీసుకొని వెళ్లిపోతాడు కాబోలు—ఇక్కడ ఉండిపోవడమే, పారి పోవాలి.”

౪

ఫకీర్ త్వరత్వరగా లేచి ఎడమటకును బయటకుండే నడుచుకొని ఇంటిలో దూరాడు. ఇంటినుజుమూసి ముసలివానిని, ఒక మూల కూర్చొని గుడుగుడు వీలుస్తున్నాడని, ఫకీర్ ని చూచి, “ఎవరు నీవు?” అన్నాడు.

ఫకీర్—“నాయనా, నేను, తిరుగుగిని.”

ముసలివాడు “బైరాగా! ఏమి చూడనీ నాయనా, చూడనీ; కొంచెము వెలుతురులోకి రా చూస్తావు.”

ఈలా అంటూ ముసలివాడు ఫకీరును చేయిబట్టుకొని వెలుతురులోకి లాగుకొనివచ్చి అతనిముఖమీన తనముఖం పెట్టి, దృష్టిమందమైనవారు పుస్తకం ఏవిధముగా అతికష్ట పడుతూ చదువుతారో, ఆవిధముగా ఫకీరుముఖం పరీక్షచేసి, చివరకు తనలోతా ననుకొన్నాడు—“ఇదిగో వీడు మా మాఖన్ లాల్! అదే ముక్కు, అదే కళ్లు, బట్టమూత్రం మార్చేశాడు. అద్దీ, కాక, ఆ చంద్రముఖానికి నాలుగువైపులా గడ్డాలూ మీసాలూ బలిసిపోయినవి.”

—ఈలా అనుకొంటూ ముసలివాడు గడ్డముబలిసిన ఫకీర్ ముఖం బహు ఆదరంతో తడుముతూ, “నాయనా ముఖా!” అన్నాడు.

ఆ ముసలివాడు షష్టిచరణ్ అని వేరే చెప్పనక్కరలేదు.

ఆశ్చర్యపడుతూ ఫకీర్ అన్నాడు—“మాఖనా! నా పేరు మాఖనా కాదు. నా పేరు పూర్వం ఏమైయున్నా ఇప్పుడు మాత్రము అనికాదు, ఇప్పుడు పేరు చిదానందస్వామి—కావలె నగులే చరమానందస్వామి అనియాడా పిలవనచ్చును.”

షష్టిచరణ్—“నాయనా నీవు నేనని పేరు పట్టితే పర మాన్నవని పేరుపెట్టుతే నాకుమాత్రము నీవు నా మాఖనావే, నేనా నీవు ఎన్నటికీ మరచను. ఎటువంటిదూఖము కలిగి ఇల్లు వదిలి పోయినావురా నాయనా? నీకు ఏమిలోటయిందిరా బాబూ? ఇద్దరు భార్యలు—పెద్దమే నీకిష్టములేకుంటే చిన్నామే ఉన్నది—బిడ్డా పాప లేరనే దూఖముకూడా లేదు—అం దరని నోటమూయించేటట్టుగా ఏడుగురు కొమార్తెలు, ఒక కొడుకు ఉన్నారు; తండ్రిని నేను, ముసలివాడనైపోయినాను, మహాబ్రహ్మగోత్రే ఏనాడుగోండ్లలో బ్రతుకుతాను—తరువాత అంత నీజే కదా—ఏమిరా నాయనా నీకు ఎందుకు దూఖం కలిగింది?”

“ఓయ్ బాబు! కొంప మునిగిందే! విన్నంతమాత్రాన భయమువేస్తున్నది!” అని ఉలికిపడి ఫకీర్ తనలో తానను కొన్నాడు.

ఫకీర్ అప్పటికి నిజస్థితి పోల్చుకొని, “ఇచే బాగుంది. రెండురోజులపాటు ముసలివానికొడుకులాగునే ఇంట్లో ఉందాము, అంతలో నాన్న నా కోసము వెదికి వెదికి, ప్రయత్నము వృథాఅయి, ఇంటికి తిరిగి వెళ్లిపోగానే నే నిక్కడనుంచి పారిపోవచ్చును,” అని తనలో తా ననుకొన్నాడు.

ఫకీర్ ఏమీ అనకపోవడము చూచి ముసలివాడు వీడు తప్పక మాఖనే అని నిశ్చయపరచి, నౌకరి కిష్టుని పిలిచి, “ఒరే కిష్టా, మాఖన్ బాబు తిరిగి ఇంటికివచ్చేకాడని అంక రితో చెప్పరా,” అని అన్నాడు.

౫

చూస్తూఉండగానే ఇల్లు ప్రజతో నిండిపోయింది. “అహా మాఖనే సందేహ మెందుకు?” అని అన్నారు చాలా మంది, కాని మధ్యమధ్య ఎవడో ఒకడుమాత్రము సందే హిస్తూవచ్చాడు. కాని సాధారణముగా మనుష్యులు నమ్ముదా మని సిద్ధముగా/ కూర్చోనిఉంటారు, కనుక వారంతా కలిసి ఆ నమ్మనివాళ్లమీద మండిపడ్డారు—“నమ్మకూడదని నిశ్చయించుకొనిచసభంగము చేదామని వీళ్లు వచ్చారు. నలుగురూ ఏదిఅంటే అదికాదు అనాలి—అలాంటివాళ్లు ఊరిలోనుండి పోతేనేగాని ఎవరికీ సుఖంలేదు. వారికి దయ్యంతన్నా నమ్మకములేదు, చిల్లంగిఅన్నా నమ్మకంలేదు. అద్భుతమైన సంగతేదైనా విని అరతా ఆశ్చర్యపడుతూఉంటే—అది ఏలాగు?

ఇది ఏలాగు? అని వీరు ప్రశ్నలు వేస్తూఉంటారు,” అని అక్కడకూడిన బుద్ధిమంతులు నలుగురూ వీళ్లను దూషించారు. దయ్యమూ భూతమూ నవ్వుకపోతే అంత సప్తమేమీ లేదుకాని, పాపం ఆ ముసలివాడి కుమారుడు, పారిపోయిన వాడు, తిరిగి ఇంటికివస్తే వాడెవరో కాదో అనడంకంటే నీచమైన పని వేరొకటి ఉండదు కదా? ఎట్లాగైతేనేమి నలుగురి చేతా చీవాట్లుతినడంవల్ల సందేహించేవాళ్లనోళ్లు కట్టిపోయినవి.

ఫకీర్ భయంకరమైన గాంభీర్యము వహించి నోరు తెరవకుండా కూర్చున్నాడు—కాని గ్రామస్థులు అతనిచుట్టూ కూర్చొని, అతనివైపు చూడనైనా చూడకుండా ఆశ్చర్యపడుతూ అతనినిగురించి అనుకొంటున్నారు—“చూచారా మన మాఖనే ఋషిఅయి వచ్చాడు, అతడిప్పు డొక గొప్పతపస్వి, ఎప్పుడు చూచినా పనిపాట్లులేక తిరుగుతుండే వాడు, వాడు నేడు మహాముని జమదగ్నిఅయి కూర్చున్నాడు!”

ఈ మాటలన్నీ వింటూఉంటే ఫకీర్ కు చాలా కష్టముగా ఉన్నదిగాని వేరుఉపాయ మేదీలేక సహించి ఊరుకోవలసివచ్చింది. చుట్టూఉండే వారిలో ఒకడువచ్చి ఫకీర్ మీదపడి, “ఏమిరో అబ్బాయ్, నీ వంతనల్లగా ఉండేవాడవు కదా, ఇంతతెల్లగా ఏలాగై నావురా?” అని అడిగాడు.

“యోగాభ్యాసము చేసి చేసి,” అన్నాడు ఫకీర్.

“యోగప్రభావము ఎంత అద్భుతమైనది!” అని అంతా అన్నారు.

“అందులో ఆశ్చర్యం ఏమిఉన్నది ! భీముడు హనుమంతుని తోకపైత్త ప్రయత్నించాడుగాని, ఎంతప్రయత్నించినా కదవనైనా కదవలేకపోయినాడు—ఈలా గని శాస్త్రంలో ఉన్నది—ఇది దేనివల్ల సాధ్యమయింది?—యోగబలమువల్ల!” అని అందులో ఒకడన్నాడు.

అతను ఈలాగు ఆనేసరికి అంతా ఒప్పుకోవలసివచ్చింది. ఆనమయంలో షష్ఠీచరణ్ వచ్చి, “నాయనా నీ వొకమారు ఇంట్లోకి రావాలి,” అన్నాడు.

ఫకీర్ నెత్తిమీద పిడుగుపడ్డది—ఇటువంటి విన్నపము ఇంట్లోనుంచి రావచ్చునని అతనికి ఇప్పటివరకు తట్టలేదు. ఫకీర్ చాలానేపటివరకు ఏమీ ఆనకుండా కూర్చున్నాడు, చుట్టూచేరినవాళ్లు చేస్తూఉండే వేళాకోళము జిట్టముచేసికొని చివరకు జబాబుచెప్పాడు—“నాయనా నేనిప్పుడు సన్యాసిని, కనుక అంతఃపురములోకి రావడము నిషేధం.”

షష్ఠీచరణ్ అక్కడుండేవారితో, “ఆలాగైతే మీరు దయచేసి కొంచెము లేవవలసిఉంటుంది. కోడళ్లను ఇక్కడికే తీసుకొనివస్తాను, వాళ్లు నిలవలేకుండా ఉన్నారు,” అన్నాడు.

అంతా లేచారు, వాళ్లతో తానూ లేచి ఒక్కపరుగు వేదామూ అని ఫకీర్ కే బుద్ధిపుట్టింది. కాని రోడ్డుమీద కాలు వ్రేళ్లపరికి జనము కుక్కలలాగు వెనుకపడతారు—ఆసంగతి ఊహించి లేవడం మంచిది కాదనుకొని అక్కడే కూర్చున్నాడు.

మాఖన్ లాలు భార్యలిద్దరూ గదిలో ప్రవేశించగానే ఫకీర్ తలవాల్చి వారికి సమస్కారము చేస్తూ, “అమ్మలారా, సమస్కారము—నేను మీబిడ్డణ్ణి,” అని అన్నాడు.

మాట ఇంకా పూర్తికాలేదు, గాజులుపెట్టుకొని ఉన్న చెయ్యిఒకటి ఫకీర్ ముక్కును గట్టిగా పట్టుకొన్నది. ఘంటానాదమువంటి స్వరముతో ఈ మాటలు ఆ ముక్కు పట్టుకొన్న ఆమె కంఠములోనుంచే వచ్చినవి—“ఏమండీ బాబూ, ఎవరిసండీ ‘ఆప్తు’ అన్నారు?”

దాని పైస్తాయిని మరి ఒక స్వరము వినబడ్డది—“కళ్లకు ఏమయింది—ఎందుకు బ్రతికే? సిగ్గు లేచేమో?”

ఇటువంటి వ్యవహారికభాష ఫకీర్ రెన్నడూ తనభార్య నోటవెంట విని ఉండలేదు, కనుక అతడు చేతులుజోడించుకొని, “మీరు పొరపాటుపడుతున్నారవ్వా, ఇదిగో నే నీవెలుతురులోకి వచ్చి నిలుచుంటాను, ముఖం బాగా చూడండి,” అని అన్నాడు.

ఇద్దరు భార్యలూ కలసి జబాబిచ్చారు—“చూచాము చూచాము, కావలసినంతచూచాము—చూచి చూచి కళ్లు కాయలు కాసిపోయినవి. చంటిపిల్లవాడు పాపము, ఇప్పుడే పుట్టాడు గాబోలు! అడ్డు ఆపూ లేకుండా ఏళ్లు పెరిగిపోతున్నవి, యమధర్మ రాజు మరిచిపోయినాడుకదా అని మేముకూడా మరిచిపోయినా మనుకొంటున్నాడు కాబోలు!”

ఫకీర్, మాటాడేశక్తిపోయినవాడు నిలబడేటట్లు, తల వాలుకుని నిలబడిఉన్నాడు. ఒకపక్షమువారి మాటలే వినబడుతూఉంటే ఈ దాంపత్య సంభాషణ ఆలాగు ఎంతనేపు జరిగి ఉండునో చెప్పడం కష్టము. కాని, గదిలో గండరగోళము జరుగుతున్నది, ఊరిప్రజంతా ఇంటివిడుట జమకూపింది— ఇదిచూచి షష్ఠీచరణ్ గదిలోకి వచ్చి, “ఇన్నాళూ ఇంట్లో ‘ఊ’ ‘ఆ’ అనైనా వినబడేది కాదు, ఈవాళ నిజముగా మాఖన్ ఇంటికి వచ్చాడనిపిస్తుండేది,” అని అన్నాడు.

ఫకీర్ చేతులుజోడించి, “అయ్యా నన్ను మీ కోడళ్ల చేతులలోనుంచి తప్పించి రక్షించండి,” అని అన్నాడు.

షష్ఠీచరణ్ —“చాలాకాలానికి వచ్చావు, కనుక మొదట కొంచెము భరించడానికి కష్టముగానే ఉండవచ్చును నాయనా, కాని మీరిక లోనికిపాండి అమ్మా, ఏమైనాసరే, మాఖన్ ని మరి ఎంతమాత్రము పోనీయను.”

ఆ ఇద్దరుస్త్రీలు లోపలికి వెళ్లిపోగానే ఫకీర్ షష్ఠీచరణుతో, “అయ్యా మీ కుమారుడు ఎందుచేత గృహత్యాగము చేసి వెళ్లిపోయినాడో నేను స్వానుభవమువల్ల పోల్చుకోగలుగుతున్నాను. ఇక నాప్రణామం అందుకొని నాకు సెలవీయండి,” అని అన్నాడు.

ఆమాటలు వినగానే వృద్ధుడు పెద్దకేకలువేసి ఏడవడ

మారంభించాడు— మాఖన్ తండ్రిని కొడుతున్నా డనుకొని ఏమి! ఏమి! అంటూ అంతా లోపలికి పరుగెత్తుకొని వచ్చారు. ఇటువంటి దొంగవైరాగ్యం ఇక్కడ పనికిరాదబబ్బయి అంటూ నలుగురూ తిట్టారు ఫకీర్ ని; “ఇక్కడ పెద్దమనిషి తరహాగా ఉండవలెను,” అని ఉపదేశ మిచ్చారు, కొందరు. “వీడు పరమ హంసకాడండీ పరమబకుడండీ,” అని అన్నాడు, అందులో ఒకడు.

ఫకీర్ ఇటువంటి మాటలు నేటివరకు ఎన్నడూ వినలేదు. అతను మల్లా పారిపోతాడేమో అని వేటలోనివారంతా అతి జాగ్రత్తగా కాస్తూఉన్నారు. ఆ ఊళ్లో ఉండే జమీందారు గారుకూడా పట్టిచరణ్ పక్షమైనారు.

౬

పహారా అతికఠినముగా ఉన్నది, చస్తేనేగాని ఇంటిలో నుండి బయటికి వచ్చేమార్గ మున్నట్టు ఫకీర్ కి కానరాలేదు. పాట పాడుకొంటూ గదిలో ఒంటరిగా కూర్చున్నాడు.

పాటలోనుండే ఆధ్యాత్మికభావము చాలాభాగము ఇప్పటికి తగ్గిపోయిందని వేరే చెప్పక్కరలేకుండా అందరూ గ్రహించి ఉంటారు. ఈవిధముగా కాలం ఏలాగునో గడిచి ఉండును, కాని మాఖన్ ఇంటికి తిరిగివచ్చాడని తెలియగానే మరది మరదళ్లదళాలు రెండు—ఈ అత్తవారింటి దగ్గరనుంచి ఒకటి, ఆ అత్తవారింటినుంచి ఒకటి—వచ్చి సిద్ధమైనవి. వీళ్లు, వస్తూనే,

ఫకీర్ గడ్డము మీసాలమీదపడ్డారు—వాటిని లాగుతూ, “ఇవి నిజమైన మీసాలనుకొంటున్నారా ఏమిటి? ఎవరూ పోల్చుకోకుండా ఉండాలని జిగురుపెట్టి అంటించినవి,” అని కేకలువేస్తూ ఆనందించడము ప్రారంభించారు.

మీసాలుఫట్టుకొని లాగుతూఉంటే, ఫకీర్ కంటే గొప్ప మహాత్ములకైనా, మాహాత్మ్యము నిలుపుకోవడము బహుకష్టం అవుతుంది. ఇదికాక చెవులబాధ ఉండనే ఉన్నది. బావమరుదులు ఒకేవరుసను చెవులు నులుపుతున్నారు—కాని వాళ్లు ఆడుతూఉండే మాటలవల్ల సులపకపోయినా ఫకీర్ చెవులు ఎఱ్ఱనౌతూ ఉన్నవి.

బావమరుదులు ఫకీర్ కి, మొదట్లో అందిచ్చి, ఈసాటా ఆసాటా పాడమని పురమాయించారు. వాటి ఆధ్యాత్మికార్థము బోధపరచడం ఫకీరుకుకాదుకదా, అతనిని మించిన పండితులకుకూడా సాధ్యంకాదు. ఫకీర్ భోజనానికి కూర్చుంటే కొబ్బరికాయనీళ్లు అని చెప్పి గుడుగుడు నీళ్లు, పాలని చెప్పి ముగ్గుపిండి కలిపిననీళ్లు ఇచ్చారు; పీటకోళ్లకింద గొంటుచెక్కలు పెట్టి ఫకీర్ చేత మొగ్గవేయించారు, కూర్చోనిఉంటే ఫకీర్ కి తోకకట్టారు — ఈవిధంగా నానారకాల ప్రయత్నాలవల్ల ఫకీర్ గాంభీర్యం ఎగరగొట్టారు. అతను నిద్రపోతూఉంటే ముఖానికి మసిబొట్టు పెట్టారు.

ఫకీర్ కోపముతో మండిపడ్డాడు, వణుకుతూ కేకలు

వేశాడు — ఏమిచేసినా ఆ అల్లరిపిల్లవాళ్లు భయపడలేదు. ఇంటికివచ్చిన వాళ్లకు ఇదిచూచి మరీ నవ్వుగా ఉన్నది. ఉండి ఉండి స్త్రీకంతం ఒకటి, లోసలనుంచి వస్తూఉన్ననవ్వు, ఇంటిలో నుంచి వచ్చి ఫకీర్ చెవిని పడుతూఉన్నది. అది ఇంతకుముందు అత నెరిగినకంతం, అతిమధురంగా ఉన్నది—ఆకంతం విన్నప్పటి నుండి ఓర్చిఉండడము ఫకీరుకు మరి కష్టంగా ఉన్నది.

ఫకీర్ కి వినబడుతున్నది నిజంగా ఎరిగినకంతమే. పశ్చిమ చరణానికి వరసకు మేనగోడలవుతుంది, హైమవతి అని ఒక ఆమె. హైమవతి అత్తగారిబాధ పడలేక సారిపోవచ్చి ఈ బంధువులఇంట్లో నాలుగురోజులూ, ఆబంధువులఇంట్లో నాలుగురోజులూ, ఉంటూ కాలక్షేపముచేస్తూ ఉన్నది. ఇప్పుడు ఈ మేనమామగారింటిని ఆశ్రయించిఉన్న హైమవతి తెరచాటునుండి ఈ తమాషాలంతా చూస్తూఉన్నది. ఈదృశ్యము చూడడంవల్ల నలుగురికి పుట్టినట్టు హైమవతికి కూడా సరదాపుట్టిందో లేక పగతిప్పుకొందామనే సరదా కూడా అందులో కలిసిందో మనము చెప్పలేము, మనోతత్వజ్ఞులు చెప్పవలెను.

హాస్యపుసంబంధముగలవాళ్లు కొంతనేపటికి కాకపోతే మరికొంతనేపటికైనా ఫకీర్ ని వదిలిపెట్టేవాళ్లుగాని, అంత కంటే దగ్గరవాళ్లు ఒక్కక్షణమైనా అతనిని ఖాళీగాఉండ నీయడంలేదు. అతని ఏడుగురు కొమార్తెలు, ఒకకొడుకు,

ఆతన్ని ఒక్కనిమిషం వదలలేదు. తండ్రి అనురాగాన్ని ఏలాగు నైనా తామే పొందవలెనని, తల్లుల ప్రోత్సాహమువల్ల, పిల్లలు తండ్రివద్దనే కూర్చుంటున్నారు. తనపిల్లలమీదనే తండ్రికి విస్తారము ముద్దు కలగవలెనని, ఒకభార్యకు మరిఒకభార్యకు పోటీగా ఉన్నది. ఇద్దరుభార్యలూ తమతమపిల్లలను పురికొల్పు తున్నారు—రెండు దళాలవాళ్ళూ ఒకరిని వీగగొట్టవలెనని ఒకరు మరిఉత్సాహముతో పనిచేస్తున్నారు—మెడపట్టుకొని కాగలించుకోవడం ఒకరైతే, ముఖముమీద పడి ముద్దుపెట్టు కోవడము మరిఒకరు, ఒళ్లో దూరడం ఒకరైతే వీపుమీద పడడం మరిఒకరు.

ఫకీర్ ఉదాసీనస్వభావముగలవాడు, దేనియందూ అనురాగములేనివాడు—ఆలాగుకాకుంటే తనభార్యను పిల్లలను విడిచిపెట్టి పారిపోడు. పిల్లలు, భక్తికనకచడం ఎరిగినవాళ్ళు కారు, సాధువులను బైరాగులను చూడగానే పరవశులవడం నేర్చుకొన్నవాళ్ళుకారు, కనుక శిశుజాతిఅంటే ఎటువంటి ప్రేమా లేదు ఫకీర్ కి—పురుగులను తోనేసిపట్టుగా దూరముగా తోనే యాలని కోరుతూఉండేవాడు. అటువంటి ఫకీర్ కి నే డెటువంటి దశ పట్టింది? హిష్టరీపుస్తకం విప్పేసరికి వేజీలోమధ్య పెద్ద అక్షరాలుంటవి, మార్జిన్ లో ఇటూ అటూ చిన్నచిన్న అక్షరాలతో నోట్సు ఉంటవి. శిశు-వతంగాలచే చుట్టపెట్టబడిఉన్న ఫకీర్ కి ఆ హిష్టరీవేజీదశ పట్టింది నేడు. పిల్లలలో కొందరు బాగాపెద్ద వాళ్ళు, కొందరు బాగా చిన్నవాళ్ళు, కాని పెద్దవాళ్ళైనా

ఈడుకుతగిన బుద్ధి కనపరుస్తూ ఫకీర్ తో బాగా మాట్లాడువామనే కోరిక కనపరచలేదు. దీనంతటివల్లా ఫకీర్, ఉండిఉండి, కంట నీళ్లు పెట్టుకొంటున్నాడు—ఆ కన్నీరు ఆనందబాష్పాలు కావు.

పైవాళ్ల పిల్లలు ఈవిధముగా, ‘నాన్నా నాన్నా,’ అంటూ. నాలుగువైపులా అతనిని ముట్టడించి అతనిమీద అనురాగం కురిపిస్తూ ఉంటే, ఆందరిహృదయాలలోవలె తనహృదయము లోకూడాఉండే ప్రేమను పైకి వ్యక్తంచేదామని ఫకీర్ కి ఉండి ఉండి కోరికపుట్టేది. కాని భయపడి, ముఖము, కళ్లు, నోరు బిగించుకొని మాటాడక కూర్చుండేవాడు.

చివరకు మనస్సును మరి అణిచిపెట్టి ఉంచుకోలేక, “నేను వెళ్లి తీరుతాను, ఎవరు నన్నాపుతరో చూడనూ?” అని పిచ్చి వాడిలాగు కేకలువేసేవాడు.

ఊల్లోనివెద్దమనుష్యులు ఒక స్త్రీడరును తీసుకొనివచ్చి అతనిఎదుట నిలబెట్టారు. స్త్రీడరు, “అయ్యా మికిద్దరుభార్యలు—ఆమాట ఎరుగుదురా?” అని అడిగాడు.

“చిత్తమండీ, ఇక్కడికి వచ్చినతరువాతనే ఆమాట నాకు తెలిసింది,” అన్నాడు ఫకీర్.

“మీకు ఏమగురు కొమార్తెలు, ఒక కుమారుడు. కొమార్తెలలో ఇద్దరికి పెళ్లి ఈడువచ్చింది—”

“అయ్యా చిత్తము—నాకంటే మీరే బాగా ఎరిగి నట్టున్నారు చూడగా!”

“ఈ పెద్దకుటుంబాన్ని పోషించేభారం మీరు వహించని పక్షమందు మీమీద మీభార్య లిద్దరూ కోట్లపాద్యారా చర్య నడిపించవలసిఉంటుంది—ఈమాట మొదటనే చెప్పిఉంచడము మంచిది.”

ఫకీర్ కోర్కంటే జపినేటట్టుగా మరిదేనికీ జడినేవాడు కాదు. స్లీడర్లు క్రాసుచేసేటప్పుడు మహాత్ముల మానమర్యాదలను మన్నించవలసినవారుకారని ఆతడెరుగును. స్లీడర్లు ఎదురు పార్టీవారిని నలుగురిముందరా అవమానపరిచి ఆ సంగతి వార్తా పత్రికలలో ప్రచురింపిస్తారు. ఫకీర్ కంటనీరుపెట్టుకొని నిజముగా తానెవరో స్లీడరుగారికి తెలియజేయవలెనని చాలా ప్రయత్నముచేశాడు. స్లీడరుగారు నచ్చలేదు. ఫకీర్ కనపరుస్తూఉండే చతురతకూ, అతని తెలివితేటలకూ, దొంగకథలు కల్పించే అసాధారణశక్తికీ, ఆతనిని చాలా మెచ్చుకొన్నారు. స్లీడరుగారి మాటలు వినగానే ఫకీరుకు తనకాళ్ళూ చేతులూ కరుచుకుందామని బుద్ధిపుట్టింది.

ఫకీల్ పారిపోవలెనని ప్రయత్నిస్తున్నాడని తెలియగానే షఫీచరణ్ ఏడవడము ప్రారంభించాడు. ఊల్లోవాల్లో నలుగురూ చేరి నోటికివచ్చినమాటలన్నీ అన్నారు, స్లీడరు కూడా బాగా తగలనిచ్చాడు—ఫకీరు మరి నోరుతెరవలేదు.

ఇదికాక ఆ ఎనమండుగురు పిల్లలూ అతనిచుట్టూ కూర్చొని ఊపిరితిరగకుండా అతనిని నాలుగువైపులా కాగతించుకొన్నారు. ఇదిఅంతా చూచి లోపలనుండే హైమవతికి నవ్వుడమో ఏడవడమో తోచిందికాదు.

మరిఏమీ ఉపాయము తోచక ఫకీర్ తన అవస్థను పూర్తిగా తెలియజేస్తూ తండ్రికి ఒక ఉత్తరం వ్రాసి పంపాడు. అతనితండ్రి హరిచరణ్ వెంటనే బయలుదేరి వచ్చాడు. ఊల్లోవాళ్లు, జమీదారుగారు, స్లీడరు—అంతా ఏకమైనారు, ఫకీర్ ని ఎంతమాత్రము వదలమన్నారు.

అతడు ఫకీర్ కాడు మాఖనే అని స్థిరపరుస్తూ ఎవరూ ఖండించలేని ప్రమాణాలు అనేకము చూపించారు.

చంటివాడుగా ఉన్నప్పుడు మాఖన్ కి పాలుపెడుతూ ఉండే మనిషిని తీసికొనివచ్చి ఎదుట నిలబెట్టారు. ఆ ముసలిది వచ్చి వణుకుతూ ఫకీర్ ఎదుట నిలబడి, గడ్డం కిందచేయివేసి, అతని ముఖమెత్తి, కన్నీటిధారలతో ఆ గడ్డాన్ని తడిపేసింది.

అప్పటికీ ఆ బైరాగి లొంగకుండా ఉండడము చూచి భార్యలిద్దరూ ముసుగులు తీసేసి గదిలో ప్రవేశించారు. పైవారంతా చీకాకుపడుతూ బయటికి వెళ్లిపోయినారు. గదిలో ఇప్పుడు మిగిలిఉన్నవాళ్లు, ఇద్దరు తండ్రులు, ఫకీరు, పిల్లలు, భార్యలు.

“ఏ పాయిల్లో దూరాలి ఇప్పుడు, ఏద్వారముగుండా

యమలోకములోకి వెళ్లాలి ఇప్పుడు?" అని చేతులాడించు కొంటూ ఇద్దరుభార్యలూ అడిగారు.

అది స్పష్టముగా కనపరచలేకపోవడమువల్ల ఫకీర్ సోప మూసుకొని కూర్చోవలసివచ్చింది. యమలోకానికిఉండే ద్వారాలలో ఏద్యారముయెడల అతనికి పక్షపాతమో అతని భోరణివల్ల స్పష్టముకాలేదు, కాని ప్రస్తుతం ఏలాగునో అక్కడనుండి విముక్తుడు కాగలిగితే బ్రతుకులా డన్నట్టుగా అతని వ్యవహారంవల్ల బోధపడ్డది.

ఆసమయంలో మరిఒక రమణి ఆ గదిలో ప్రవేశించి ఫకీర్ కి నమస్కారముచేసింది.

అమెను చూడగానే మొదట నిశ్చేష్టుడైనాడు ఫకీర్, తరువాత ఆనందపరవశుడై, "ఇదిగో సైమపటి!" అన్నాడు.

తనభార్యగాని మరి ఏస్త్రీగాని అతనిహృదయములో ఇంత ప్రభుత్వం ఇంతకు పూర్వ మెన్నడూ పుట్టించలేదు. ముక్తి మూర్తిభవించివచ్చి కళ్లెదురు నిలబడ్డదా అన్నట్లు అప్పు డతనికి తోచింది.

ఇంకొకడు శాలు వొకటి ముసుగువేసికొని తలుపు సందులోనుండి చూస్తూఉండెను—అతనిపేరు మాఖన్ లాల్. మాఖన్, తనస్థానంలో తానెరగనివాని నెవడినో కూర్చో బెట్టి తమాషాచూస్తూ ఇప్పటివరకు ఆనందిస్తుండెను.

కాని హైమవతి గదిలో ప్రవేశించగానే తా నెరగనివాడు తనచెల్లెలి పెనిమిటి అని పోల్చుకొన్నాడు. అతనిమనస్సు కరిగింది; అప్పు డతడుకూడా గదిలోకివెళ్లి, తమవాళ్లనే ఇంత కష్టపెట్టడముకంటే ఘోరమైన పాపములేదని అంటూ, తన భార్యలవైపు చూపిస్తూ “ఇదిగో వీళ్లు నా ఊరితాళ్లు,” అని అన్నాడు.

మాఖన్ కనపరచిన ఈ అసాధారణ మహాత్మ్యమూ, వీర్యమూ, చూచి ఊరువారందరు చాలా ఆశ్చర్యపడ్డారు.

మ హా మాయ

రాజీవలోచనుడూ, మహామాయూ — వీరిద్దరు ఏటి బిడ్డన, పాడుపడిన దేవాలయములో కలుసుకొన్నారు. మహామాయ తన స్వాభావిక గంభీరవృత్తిని రాజీవునిమీద నిలిపి ఒక్కమాటఅయినా నోటితో ఆనక అతనిని చూస్తూ నిలుచున్నది. ‘ఇట్టి వేళకానివేళను నీ స్నిచోటికీ బిలవడం నీ కెంతటి సాహసం? నేటివరకు నీమాట ఎన్నడూ మీరకుండా ఉండడమే కదా నీ సాహసానికి కారణం?’ అని రాజీవుని చీవాట్లుపెడుతూ ఉన్నట్టుండెను ఆచూపు.

మహామాయను చూస్తే మొదటనే భయం రాజీవునికి, ఇప్పుడామె ఈవిధముగా చూచేసరికి అతడు మరి కంగారు పడ్డాడు. ఏవో రెండుమాటలు చెప్పవలెనని వచ్చాడు, ఈ కంగారులో ఆమాట లెగిరిపోయినవి. అయినా తా నెందు కక్కడికి వస్తున్నాడో దానికేదో కారణము చెప్పవలెను కదా—కనుక చప్పున, “మన మిక్కడనుంచి వెళ్లిపోయి వెళ్లిచేనేసుకొందాము,” అని అనివేశాడు. తాను ఆసవలెననుకొన్న మాట లేమో అనడంఅయింది నిజమే, కాని ఆమాటలకుముందు భూమి కగా అనవలసినమాటలుమాత్ర మనడము కాలేదు. మాటలు ఎట్టి అలంకారమూలేక మిక్కిలి నీరసముగా కనబడ్డవి, తనకే ఆశ్చర్యమువేసి, రాజీవు తడబడపడ్డాడు. అన్నమాట

లకు మరినాలుగుమాటలు కలిపి, వాటిని కొంచెముమృదువుగా చేసేసామధ్యము రాజీవునికి లేకపోయింది. నదీతీరానఉన్న పాడు దేవాలయములోనికి మట్టమధ్యాహ్నము తీసికొనివచ్చి ఈ బుద్ధిహీనుడు, “మనము పెళ్లిచేసుకుందాము పద,” అని ఈ రెండుమాటలుమాత్రం అన్నాడు.

మహామాయ కులీనబ్రాహ్మణయువతి, వయస్సు ఇరవై నాలుగు సంవత్సరాలు, వయస్సుతోపాటు పరిపూర్ణతపొందిన సౌందర్యముకలిగి, పసిడి బంగారుబొమ్మలాగున ఉన్నది. శరత్కాలపు ఎండలోవలె దీప్తి, నీరవమూ, కలిసిఉన్నవి ఆమెలో. ఆమె మాపులో నిర్భయమూ, ఉన్నతత ఉన్నది.

ఆమెకు తండ్రిలేడు; అన్న, భవానీచరణ్ మాత్రం ఉన్నాడు. అన్నదీ చెల్లెలిదీ ఇంచుమించుగా ఒకటే స్వభావము - నోటివెంబడి మాటఉండదు గాని, లోపల ఒక విధమైన శక్తి ఉన్నది—మధ్యాహ్నపు ఎండవలె సందడిచేయకుండా మాడ్చు గలశక్తి అది. ఎట్టి కారణమూ లేకుండా భవానీచరణుని చూచి అంతా భయపడుతూండేవారు.

రాజీవునిది ఆ దేశము కాదు. అక్కడిపట్టుబట్టలప్యాక్టరీ లోని పెద్దదొరగారు, తా నక్కడికి వచ్చినప్పుడు, తనతోకూడా, రాజీవుని తీసుకొనివచ్చాడు. రాజీవునితండ్రి ఈ దొరగారిక్రింద పనిచేస్తూండేవాడు. తండ్రిమరణానంతరము ఈ కుర్రవానిని పోషించే భారము దొరగారు తానే వహించి, బాల్యావస్థలో

ఉన్న ఆ కుర్రవానిని బామన్ హాటి వట్టు సాన్స్ క్రికి తనతోహడా తీసుకొని వచ్చాడు. ఆకాలపుదొరలలో ఇటువంటిదయ్యాద్ర హృదయంగలవాళ్లు అనేకు లుండేవాడు. కుర్రవానిని ప్రేమతో పెంచుతుండిన వినతల్లిరూడా పిల్లవానితో నచ్చింది. వీళ్లూ భవానీచరణా ఇరుగుపొరుగు. రాజీవునకు మహామాయతో బాల్యకాలమునుండి స్నేహం. రాజీవుని వినతల్లికి మహామాయ యెడల నిక్కిలి అనురాగము.

రాజీవునిచయస్సు మెల్లిమెల్లిగా పడహారు, పదిహేను, పద్దెనిమిది దాటింది; పందొమిది కూడా కావచ్చింది. వినతల్లి ఎంత బ్రతిమాలుతూఉన్నా రాజీవుడు పెల్లిచేసుకోనంటూ ఉన్నాడు. కుర్రవాడు హిందువుడైనా ఇటువంటిబుద్ధి కలిగి ఉండడము చూచి దొరగారు చాలా సంతోషించారు; రాజీవుడు అతనిని అబద్ధము చేసుకొన్నాడని దొరగారు తనలో తా ననుకొన్నారు— దొరగారు పెల్లిచేసుకోలేదు. ఇంతలో రాజీవుని పిన్ని కాలం చేసింది.

ఇవతల తమకు సాధ్యముకాని ధనవ్యయముచేస్తేనే గాని మహామాయకు తగినవాడూ, కులసంపన్నుడూ అయిన వరుడు దొరకకుండా ఉన్నాడు. మహామాయకు వయస్సేమో పెరిగి పోతున్నది గాని, వివాహము కాకుండా ఉన్నది. పరిణయ బంధాలు ఏదేవతచేతిలో ఉన్నవో అత డేమో ఈ సర సారీయుగశంవిషయమై ఇప్పటివరకు ఉదాసీనత కనపరుస్తూ

నచ్చాడు, కాని ప్రణయ మెవరిచేతిలో ఉన్నదో అతడు మాత్రము సమయము వృథా వ్యయముచేయలేడు. వృద్ధ వివాహదేవత ఒకప్రక్కను కునుకుతూ ఉండెను, కాని కంద ప్పుడు మాత్రము మెలుకువగానే ఉండెను.

కందర్పభగవానుని ప్రభావము వేరువేరువ్యక్తులలో వేరువేరువిధాల పరిణమిస్తుంటుంది. అతనిప్రేరేపణవల్లనే రెండుమాటలు చెప్పడానికి అవకాశము దొరుకుతుండేమో అని రాజీవుడు చూస్తూ ఉండెను. అటువంటి అవకాశము దొరకసీయకుండా చేస్తూ ఉండెను మహామాయ. నోటమాటలేని మహామాయయొక్క గంభీరవృష్టి రాజీవుని మనస్సులో కలత పుట్టించి అతనికి భీతి కలిగించుతూ ఉండెను.

నేడెంతో కష్టమీద రాజీవుడు మహామాయను ఆ పాడుదేవాలయములోకి రప్పించగలిగాడు. కనుక తాను చెప్పవలసిన నాలుగుమాటలూ నేడు చెప్పివేయవలెనని నిశ్చయించుకొన్నాడు—లభిస్తే దానివల్ల మృత్యుకాలమువరకూ సుఖము, లేదా బ్రతికిఉన్నాళ్ళూ మృత్యువు అనుకొన్నాడు. అటువంటి మహాక్షణములో రాజీవుడు, “పద పెళ్లిచేసుకొందాము,” అనే ఈ రెండు చప్పిడిమాటలుమాత్రము అన్నాడు. అని పాతాలు మరిచినఅబ్బాయిలాగు తడబడవడతూ నిలుచొన్నాడు.

రాజీవు డీప్రస్తావము చేస్తాడని మహామాయ ఊహించి

ఉండలేదు, ఆశించలేదు, కనుకనే చాలాసేపు నోరుతెరవక నిలుచున్నది.

మథ్యాహ్నమప్పుడు సదా వినబడుతుండే అర్ధహీన శబ్దాలు అప్పటిని స్తబ్ధతను మరింత స్పష్టపరుస్తన్నవి. ఆలయద్వారానికి సగముఅంతి వేలబడుతున్న తలుపు, గాలికి తెరచి మూసుకొంటూ ఉండడమువల్ల, ఒకవిధమైన మృదుమంద ఆస్తనాదము పుట్టుతున్నది. కిటికీలో కూర్చొని పావుర మొకటి కూస్తున్నది. బయట బూరుగుచూచిచెట్టుకొస్తుమీద కూర్చొని కంసాలి పిట్టఒకటి విరామములేకుండా టక్కుటక్కునుని శబ్దము చేస్తున్నది. నేలపడిఉన్న ఎండుటాకులలోనుంచి తొండ ఒకటి జరజర శబ్దముచేసుకొంటూ పరుగెత్తుతున్నది. ఆ ప్రక్కనుండే బయలుపైనుంచి హఠాత్తుగా వచ్చిన వేషిగాలివల్ల చెట్లనున్న ఆకులు శబ్దముచేసుకొంటూ ఆడుతున్నవి, హఠాత్తుగా మెలుకువ తెచ్చుకున్న నవీజలము విరిగినపావంచాలను కొట్టడ మా రంభించింది. దూరాన, బయలుకు అవతలప్రక్కను చెట్టుకిందను కూర్చొని గొల్లపిల్లవాడొకడు పిల్లింగ్రోవి వాయిస్తున్నాడు— ఈవేణుగానము ఆ అప్పవ్రముగా వినబడుతుండే ఇతర శబ్దాలతో కలిసి నెమ్మదిగా వస్తున్నది. తలఎత్తి మహామాయముఖమును చూచే సాహసములేక, రాజీవుడు కలగంటున్నవాడివలె దగ్గిరనున్న గోడకు చేరబడి నవీప్రవాహమువైపు చూస్తున్నాడు.

కొంతనేపయినతరువాత రాజీవుడు ముఖమెత్తి బిచ్చగానివలె మిక్కిలి దీనముగా మహామాయపంక చూచాడు. “అది ఏలాగు?” అని మహామాయ తల ఆడిస్తూ అన్నది.

ఆ తలఊపుతో రాజీవుని ఆశ మంటలులిసిపోయింది— మహామాయ స్వతంత్రురాలుఅనిన్నీ, ఇంకెవరి ఇచ్చానుసారము నడుచుకోవనిన్నీ, రాజీవు డెరుగును. తమ వంశములో ఎన్నితరాలనుంచి ప్రవహించుకొని వస్తూఉన్న కులాభిమానము మహామాయలో ప్రబలముగా ఉన్నది. అట్లాంటప్పుడు కులీనుడు కాని రాజీవుని పెళ్లాడడానికి మహామాయ ఏలాగు బిచ్చుకోగలదు? ప్రేమ వేరు, పెళ్లాడడమువేరు. రాజీవుని సాహసానికి తన బుద్ధిహీనతే కారణమని మహామాయ పోల్చుకొని తత్క్షణమే అక్కడినుంచి వెళ్లిపోబోయింది.

సంగతి బోధపరుచుకొని రాజీవుడు, “నేను రేపే ఈడారి నుంచి వెళ్లిపోతూ ఉన్నాను,” అని చప్పున అన్నాడు. అది నాలో చెప్పడం ఎందుకన్నట్టు నటించవలెనని మహామాయ అనుకొన్నది, కాని చేతకాలేదు—అడుగువేయబోతే కాలు కదలలేదు—చివరకు నెమ్మదిగా, “ఏమి?” అని అడిగింది.

“మాదొరగారికి సోనాపూర్ ఫ్యాక్టరీకి బదిలీఅయిపోయింది, నన్ను, తనతో కూడా తీసుకొనిపోతారట,” అని రాజీవు డన్నాడు.

చాలానేపటివరకు మహామాయ ఏమీ అనలేదు. ఇద్దరిది చెరి బకదారి అని తనలో లా ననుకొన్నది, శాశ్వతముగా ఎవరినీ నజర్ బందీచేసి మన కళ్ల ఎదుట ఉండేటట్టు చేయలేము కదా అని తనలో తా ననుకొని నొక్కిపెట్టుకొనిఉన్న పెదపులు కొంచెము తెరిచి, “సరే,” అని అన్నది. మాట అన్నదేగాని, అమాట మాటలాగులేదు, అది పెద్దనిట్టూర్పులాగు ఉండెను.

ఆ ఒక్కమాట అని మహామాయ వెళ్లిపోబోతుండెను, రాజీవుడు ఉలికిపడి చూచి, “మీ అన్నయ్య అడుగో,” అని అన్నాడు.

మహామాయ వెనుకకు తిరిగిచూచింది, అన్న బేహల యము వైపు వస్తున్నాడు, వాళ్లిద్దరూ అక్కడ ఉన్నసంగతి పోల్చుకొన్నాడని బోధపడ్డది. మహామాయ ఆపదలో పడ్డదని తెలుసుకొని, రాజీవుడు మందిరముమొండిగోడ చుమికి పారి పోబోతూఉంటే, అతనిని వెళ్లనీయకుండా చెయ్యి గట్టిగా పట్టుకొన్నది. భవానీచరణ్ ఆలయములో ప్రవేశించి ఇద్దరినీ చూచాడు, ఒక్కమాట అనలేదు, నోరు తెరవలేదు.

మహామాయ రాజీవుని చూస్తూ, “రాజీవా నేను మీ ఇంటికి వస్తాను, నాకొరకు కనుపెట్టుకొనిఉండను,” అని తడబడ న్నూడా అన్నది.

భవానీచరణ్ ఆలయములోనుంచి బయటికి వచ్చాడు, తనవెంటనే మహామాయ వచ్చింది. రాజీవుడు నిర్ఘాంతపోయి

అక్కడనే నిలబడిపోయినాడు. అతనిమీద ఉరిశిక్ష విధించారా అని చూచేవాళ్లకు అనిపిస్తుంది.

౨

అనాటిరాత్రే భవానీచరణ్ ఒక *ఎట్టచీర తీసుకొని వచ్చి మహామాయచేత వెట్టి, “ఈ చీరకట్టుకొని రా,” అని అన్నాడు; మహామాయ చీర కట్టుకొన్న తరువాత, “నా వెంటరా,” అని ఆమెతో అంటూ బయటికి వచ్చాడు. భవానీచరణుని ఆజ్ఞ—ఆజ్ఞ అన్నమాటే ఏమిటి, సాంజ్జుచేలును—ఎవరూ ఎన్నడూ మీరలేదు—మహామాయా మీరలేదు.

అప్పుడే ఇద్దరూ శ్మశానాభిముఖముగా నదీతీరానికి వెళ్లారు. ఇంటికి శ్మశానికి దూర ముట్టేలేదు. నెపబద్ధున గంగా యాత్రీకుల† బసలో మృత్యువుకొర కెదురుచూస్తూఉన్న ముసలిబ్రాహ్మ డొకడున్నాడు. వీరిద్దరూ వెళ్లి అతనిప్రక్కను నిలుచున్నారు. ఆ గదిలోనే మరి ఒకమూలను పురోహితు డొకడున్నాడు, భవానీచరణ్ సంజ్జుచేయగానే ఆపురోహి

* బంగాళాదేశములో పెళ్లికూతురికి చేసే ముస్తాబు.

+ గంగానదీతీరావ ప్రాణాలువిడిస్తే గొప్పపుణ్యమని నమ్మి, చావు వగ్గరపడుతున్నదని తోచగానే గంగాతీరానికివెళ్లి చనిపోయేవరకు అక్కడనే ఉండే అలవాటు బంగాళీలలో ఇప్పటికీ కద్దు; పూర్వము మరి ఉండేది. గంగాయాత్ర చేయడమనగా గంగబద్ధుకువెళ్లి చావుకొరకై కనిపెట్టుకొని ఉండడము. అట్లా చేసేవాళ్లు గంగాయాత్రీకులు.

తుడు శుభకార్యము జరిగించడానికి కావలసినవర్షాట్లు త్వర త్వరగాచేసి సిద్ధముగా నిలుచున్నాడు. ఆ స్తారకముతప్పిఉన్న ముసలివానితో తనకు పెళ్లికాబోతున్నదని మహామాయ గ్రహించింది, కాని లేశమాత్రమైనా అభ్యంతరపెట్టలేదు. గదిలో చీకటి, ఎదుట దగ్గరగానే రెండు శవాలు కాలు తున్నవి, ఆ చితాగ్నివల్ల గదిలో కొంచెము వెలుతురు పడు తున్నది, చావ సిద్ధముగాఉన్న ముసలిపెళ్లికొడుకు ఉండిఉండి బాధవల్ల మూలుగుతున్నాడు. ఆ ఆర్తనాదంతో కలిసి గొణ గొణమని మంత్రోచ్ఛారణ జరిగింది, మహామాయ వివాహము పూర్తిఅయింది.

వివాహమైన మరుచటినాడే మహామాయ విధవ అయింది. ఈ దుష్టునవల్ల ఆమెకు ఆట్టే బాధకలిగినట్టు కాన రాదు. అకస్మాత్తుగా పెళ్లిమాట వినగానే రాజీవునికి తలమీద పిడుగుపడినట్లయింది, కాని మహామాయ వైధవ్యమునుగురించి విన్నప్పుడు అట్లా అనిపించలేదు. అంతేకాదు విని కొంచెము ఆనందించినట్టుకూడా ఉన్నాడు, కాని ఆ ఆనందము ఆట్టే సేపుండలేదు. నేడు శ్మశానములో గొప్పసందడి జరుగుతున్న దని రాజీవునికెవరో చెప్పారు—మహామాయ సహగమనము చేయబోతున్నదట. రాజీవునికి ఒంటిమీద తెలివిలేదు.

తన యజమానుడైన దొరగారిసహాయముతో బలం ప్రయోగించి సహగమనము ఆపుచేయించాలని రాజీవునికి

మొట్టమొదట బుద్ధిపుట్టింది. కాని దొరగాను బదిలీఅయి నేజే సోనాపూర్ వెళ్లిపోయినారు, రాజీవుని తనతో రమ్మనగా రాజీవుడు ఒకమాసము సెలవుకోరి ఉండిపోయినాడు—ఈ సంగతి సహగమనముమాట విన్నగడబిడలో జ్ఞప్తికిరాలేదు.

“నాకోసం కనిపెట్టుకొనిఉండు,” అని మహామాయ రాజీవునితో అన్నది. ఈమాటను అత డెంతమాత్రము నిరాకరించజాలడు. ప్రస్తుతము మాసమురోజులు సెలవున్నది, అది రెండుమాసాలు చేయగలడు, అవసరముంటే మూడు మాసాలుకూడా చేయవచ్చు, చివరకు ఉద్యోగము విడిచిపెట్టి ఇంటింటా భిక్షమెత్తి పొట్టపోషించుకొనిఅయినా యావజ్జీవమూ కనిపెట్టుకొని ఉండగలడు.

రాజీవుడు, ఏదో ఉపాయము కనిపెట్టవలెను, లేక పోతే ఆత్మహత్యచేసుకొని చావవలెను—అనుకొంటూ పిచ్చి వాడివలె ఇటూఅటూ పరుగెత్తుతున్నాడు. సాయంకాల మయింది, అట్లాంటప్పుడు భయంకరమైన గాలివాన మొదలు పెట్టింది—ఇల్లువిరిగి తలమీద పడుతుండేమో అని భయము చేసింది రాజీవునికి—అంత గొప్పగాలి. పైగా ధారావర్షము. రాజీవునిమనస్సులోని ఘోరమైన ఆందోళన కనుకరణంగా బయటనుండిన ఈ మహావిప్లవము రాజీవుని మనస్సుకు కొంచెము శాంతికలుగజేసింది. సృష్టియావత్తు అతనికి తోడయి ఏదో ప్రతివిధానము చేయదలచుకొన్నదన్నట్లు రాజీవునికి తట్టినది.

రాజీవుడు తన యావచ్ఛక్తిని ప్రయోగించి గొప్పప్రయత్నము చేయవలెనని అనుకొంటున్నాడు, కాని చేయలేకున్నాడు. ఇంతలో స్వర్గమర్త్యపాతాళలోకాలను చుట్టడించి సృష్టి తన యావచ్ఛక్తినీ వినియోగించి పనిచేయడము మొదలుపెట్టింది.

అట్టిసమయాన బయటనుంచి ఎవరో తలుపు తోశారు. రాజీవుడు తలుపుతీసాడు. తలుపుతీయగానే స్త్రీ ఒకతె ఇంట్లోనికి వచ్చింది, బట్టలు తడిసిపోయిఉన్నవి, ముఖాన్ని పూర్తిగా కప్పతూ ముసుగు ఉన్నది. ఆమె మహామాయ అని రాజీవుడు చూస్తూనే పోల్చుకొని, మహా ఆతులతతో, “మహామాయా, నీవు చితమీదనుంచి లేచి వచ్చేశావు కదూ?” అని అడిగాడు.

“అవును,” అన్నది మహామాయ; “నేను వస్తానని నీతో ఒప్పకొన్నాను. నామాట ప్రకారము వచ్చాను. కాని రాజీవా, నేను ముసుపటి-నేను కాను; అంతా పూర్తిగా మారిపోయింది. మారని దంతా నా మనస్సే—లోనమాత్రము నేను ముసుపటి మహామాయనే. ఇప్పుడై నా నీవు చెబితే తిరిగి చితమీదికి వెళ్లిపోతాను. నన్ను నీతో ఉండిపోమంటేమాత్రము నాముసుగెన్నడూ తీయననీ, నాముఖ మెన్నడూ చూడననీ, నీ వొప్పుకోవాలి.”

మృత్యువునోటినుంచి తప్పించుకు రావడమే చాలు, అట్టి పరిస్థితులలో, ఆ వచ్చినవాళ్లు మనను ఏమిచేయమన్నా చేయ

గల మనిసిస్తుంది. రాజీవ్రథు తత్తేజుణమే జబాబు చెప్పాడు, “నీ ఇష్టమువచ్చినట్టు ఉండు, నేను చెప్పినా బప్పుకొంటాను, కాని నన్ను వదిలి తిరిగి వెళ్లిపోలేకూత్రము నేను మరి బ్రతికి ఉండలేను.”

“అట్లాగైతే ఇప్పుడే వద, మీదొరగానికి బదిలీఅయిన చోటికి వెళ్లిపోయి అక్కడనే ఉండాము,” అని అన్నది మహామాయ.

ఇంట్లోని సామానంతా ఇంట్లోనే వదిలిపెట్టి, మహామాయను తోడబెట్టుకొని, ఆగాలివానలోనే, రాజీవ్రథు బయలుదేరాడు. గాలిజోరు చెప్పతరముకాదు. నిలబడిఉండడమే కష్టముగా ఉన్నది. చిన్నచిన్న రాళ్ళూ, ఇసుకా, కాళ్ళకు తగులుతున్నవి. చెట్లకొవ్వులు విరిగి తలమీద పడతవనే అనే భయమువల్ల వాళ్ళిద్దరూ దారివిడిచి ప్రక్కను బయలు వెంబడి పోతుఉన్నారు. వెనకనుండి గాలి తోస్తుఉన్నది. గాలివాన వీరిద్దరినీ మనుష్యసంఘమునుంచి విచ్ఛేదముచేసి మహాప్రళయమువైపుకు గెంటుకొనిపోతున్నదా అనిపిస్తున్నది.

3

చదువరులు ఇది కేవలము అసంభవమని అనుకోకూడదు, ఎన్నడూ ఇట్లాంటివి జరగలేదు అని అనుకోకూడదు. సహగమనము ఉత్తమాచారమని మనదేశస్థులు నమ్మిఉన్నరోజులలో.

అప్పుడప్పుడు ఇట్లాంటివి జరుగుతుండేవని విన్నదానివల్ల తెలుసుకోగలము.

కాలుచేతులు కట్టి మహామాయను చితమీదకి ఎక్కించి అగ్ని దేవతకు సమర్పించారు. నిప్పంటుకొని మంట ప్రారంభం అయింది. సరిగా ఆ సమయానికి పెద్దగాలీ, థారావృష్టి, ఆరంభ మయినవి. దహనముచేయడానికి వచ్చినవాళ్లందరూ తొందర తొందరగా గంగాయాత్రీకునిగుడిసెలోకి పరుగెత్తి లోపలి నుండి తలుపు గడియచేశారు. వానకు చితానలము నిలవలేక పోయింది. మహామాయ చేతికట్లు కాలి తెగిపోయినవి. ఆమెకు దాహమువల్ల గొంతు కార్చుకుపోయి నోట మాటరాలేదు. తత్క్షణమే లేచి కాళ్లకట్లు విప్పకొన్నది, అక్కడక్కడ కాలి పోయినబట్ట ఏదోవిధముగా సవరించుకొని చితమీదనుంచి దిగి ఇంటివైపు పరుగెత్తింది. తిన్నగా ఇంటికి వెళ్లింది, ఇంటి తలుపులు వేసిఉన్నవి, ఇంట్లో ఎవ్వరూ లేరు. శ్వాసము నుంచి ఎవరూ ఇంకా తిరిగిరాలేదు. దీపము ముట్టించి శుభ్రమైన బట్ట కట్టుకొని అద్దములో ముఖము చూచుకొన్నది. అద్దము నేలమీద విసిరికొట్టి, కొంచెమునే పేమో ఆలోచించి, తలమీద ముసుగువేసుకొని, ఆ ముసుగును బాగా క్రిందికి లాగి, రాజీవుని ఇంటివైపు బయలుదేరింది. అతని ఇల్లు అక్కడికి ఆళ్ల దూరములేదు.

అప్పుటినుంచి మహామాయ రాజీవుని ఇంటిలోనే ఉన్నది. కాని రాజీవునికి సుఖములేదు. వారిద్దరికి మధ్యనున్న అడ్డు ఆముసుగుమాత్రమే. ఆముసుగు మృత్యువులై శాశ్వతముగా ఉండవలసినదే. కాని ఈ అడ్డు మృత్యువుకంటె అధిక బాధను కలుగజేసేటటువంటిది—ఎందుచేతనంటే, మృత్యువు విచ్చేదవేదనను కలిగించినా, నిరాశవల్ల దుఃఖము క్రమముగా తగ్గిపోతుంది; ముసుగువల్లకలిగే విచ్చేదము నిరంతరమూ. ఆశను కల్పించి పీడిస్తూ ఉంటుంది.

అసలే నోరుతెరవని స్వభావము మహామాయది, పైగా ఇప్పు డీముసుగు ఆ నిస్తబ్ధతను రెండింతలుచేసింది. నాలుగువైపులా మృత్యువూ, మధ్య తానూ అన్నట్టుగా ఆమెకు అనిపిస్తూ ఉన్నది. ఆమెచుట్టూఉన్న ఈ నిస్తబ్ధమృత్యువు రాజీవుని రాత్రింబగళ్లు విడువకుండా ఉన్నది. అది అతని హృదయాన్ని చీల్చివేస్తున్నది. రాజీవుడు తానెరిగిన మహామాయను పోగొట్టుకొన్నాడు. ముసుగువేసుకొని సదా ప్రక్కను తిరుగుతున్న ఈమె అడ్డుగా ఉండడమువల్ల, రాజీవుడు, బాల్యకాలమునుండి తనమనస్సులో నాటిఉన్న మనోహరమూర్తిని తీసికొనిరచ్చి తన ఇంట స్థాపించుకోలేక పోయినాడు. రాజీవుడప్పు డనుకుంటాడు—మనిషికి మనిషికి మధ్య స్వభావసిద్ధముగానే కావలసినంత అడ్డుఉంటూ ఉన్నది. ముఖ్యముగా మహామాయ, పురాణములోవర్ణించిన కర్ణునివలె, కవచధారిణి. జన్మ

గ్రహణ చేసిచచ్చునోకే ఆమెస్వభావాన్ని చుట్టుకొని ఒక అనుభవము ఉండెను. వైగా భగ్గుడు మరి ఒకకొత్త ఆవరణతో మరి ఒకమారు జ్వగ్రహణచేసింది. రాజీవుని ప్రక్కనే సబా ఉన్నా, ఎంతోదూర మయిపోయింది. రాజీవు డామాయ హద్దుల వెలపల నిలబడి తనహృదయములో ఉండే విషాదము పోషుకో లేకుండా ఉన్నాడు. అది సూక్ష్మమైనటువంటిదిన్నీ, తెలుసు కోడానికి కొంచెమైనా తావియ్య నటువంటిదిన్నీ అయిన ఆ రహస్యము తెలుసుకొందామని ప్రయత్నము చేస్తున్నాడు. కాని అంధకారనిశీధినిని చేదించడానికి, నిద్రలేక, రెప్పవేయక, ప్రతి రాత్రి నక్షత్రాలుచేస్తూఉన్న ప్రయత్నము ఏవిధముగా నిష్ఫలమౌజన మవుతున్నదో, రాజీవుని ప్రయత్నముకూడా అదేవిధముగా ఫలములేని దవుతున్నది.

ఇదేరీతిని ఈ ఇద్దరూ కొంతకాలము ఒకేఇంట కాపురముచేశారు, ఆమె ఒంటరి, ఇతనూ ఒంటరి.

వర్షాకాల ప్రారంభములో ఒకనాటిరాత్రి, మేఘాలు చెదిరి, చంద్రుడు ప్రకాశించడము మొదలుపెట్టాడు. శుక్ల పక్షము, ఆ నాడు దశమి. నిద్రిస్తూఉన్న పృథ్విశిరస్సుదగ్గర జ్యోత్స్నారాత్రి నిద్ర మాని, కూర్చొని ఉన్నట్టున్నది. రాజీవుడుకూడా నేడు నిద్రమాని తన కిటికీలో కూర్చొనిఉన్నాడు. దగ్గరనే వనమునుంచి అలసటచెందిన ఝిల్లీరవము వస్తూఉన్నది, వనముమధ్యనుండేఉష్ణతనుంచిలేస్తూఉన్న గంధము రాజీవుని

గదిలో ప్రవేశిస్తున్నది. చీకటితో నిండిఉన్న చెట్లవరస ప్రక్కను, నిద్రిస్తూఉన్న కొలను మెరుగుపెట్టిన వెండిఆకువలె ఆవెన్నెలలో తళక్కు తళక్కు మరుచున్నది. అటువంటి సమయములో మానవు డేమైనా ఆలోచిస్తూ ఉంటాడో లేదో చెప్పడము కష్టము, కాని లోపలనుండే సమస్తమూ ఏదో ఒకవైపుకు ప్రవహిస్తూమాత్రము ఉంటుంది—ఆ వనములోనుంచి ఏదో ఒక విధమైన గంధమో ఝిల్లేరసమో వస్తూ ఉన్నట్టుగా, మనలోనుంచి కూడా వస్తూఉంటుంది గాబోలు. రాజీవు డేమి అనుకొంటున్నాడో చెప్పడము సులభముకాదు కాని పూర్వపు నియమాలన్నీ నేడు విరిగి ముక్కలైనవని అతనికి తోచింది. వర్షాకాలపుచాత్ర నేడు తన మేఘావరణము పారవేసింది. నిశీధిని నేడు ఆనాటి మహామాయవలె నిస్తబ్ధసౌందర్యముతో నిండి ఉన్నది. రాజీవుని సర్వస్వమూ మహా మాయవైపు పరుగెత్తడము మొదలుపెట్టింది.

రాజీవుడు, నిద్రలో నడుస్తున్నవానివలె, లేచి మహామాయపడకగదిలో ప్రవేశించాడు—మహామాయ హాయిగా నిద్రపోతున్నది.

రాజీవుడు మంచమువద్దగరకు వచ్చి తలదించి చూచాడు—మహామాయ ముఖముమీద వెన్నెల పడుతున్నది. కాని ఏమది! చిన్ననాటినుంచి తా నెరగిఉన్న ముఖమేదీ! చితానలశిఖ తన నాలికతో మహామాయముఖము యొక్క ఎడమప్రక్కను బహునిర్దయతో నాకి తన ఊదా

చిహ్నాన్ని ఆమె ముఖముమీదనుడించి, ఆమెను కురూపిగా చేసి మరీ పోయిందే.

రాజీవుడు ఉలికిపడి ఉండవచ్చును, అన్యక్షమైనశబ్దము కూడా అతని నోటిలోనుంచి వెడలి ఉండవచ్చును. మహామాయ ఉలికిపడి లేచి చూచింది, ఎదురు రాజీవుడు నిలుచొని ఉన్నాడు. మహామాయ చప్పున ముఖముమీదికి ముసుగును లాగుకొని లేచి నిలుచున్నది. మీన పిడుగుపడబోతున్నదని రాజీవుడు తెలుసుకొన్నాడు, తెలుసుకొని మహామాయ కాళ్ళ మీద పడి, “నన్ను తమించు,” అని అన్నాడు.

మహామాయ ఒక్కమాటఅయినా అనలేదు, గదిలో నుంచి బయటికి వెళ్లిపోయింది. వెనకతురిగి చూడనైనా చూడలేదు. అటువైపు ఎన్నడూ మహామాయ రాజీవుని ఇంటికి మరి రాలేదు. ఆమె ఎక్కడ సున్నదీ ఎవ్వరూ ఎరుగరు. యావజ్జీవమూ ఉండవలసిన తుపాహీనమైన ఆ ఎడబాటు రాజీవుని ఇహజీవనముపై ని ఒక దగ్ధచిహ్నాన్ని ఉంచింది.

